

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Ethicæ Doctrinæ Elementa, Et Enarratio Libri quinti
Ethicorum**

Melanchthon, Philipp

Witebergæ, 1583

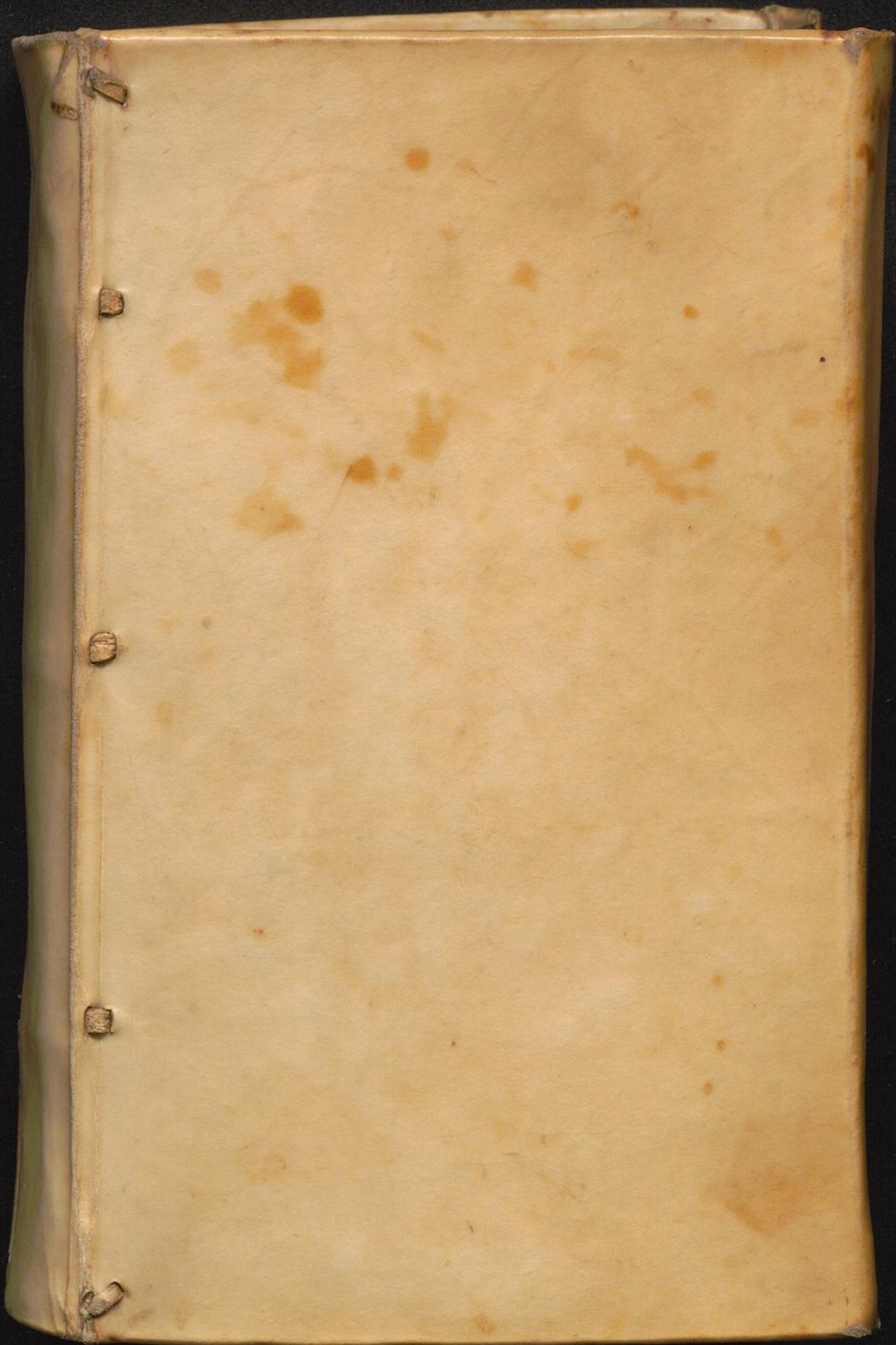
VD16 ZV 20638

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-56560](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-56560)

QVestio.

An yeny generalisimo uel d'opinio.

Contra qm si arguatur.

Quod dicitur nulli dicitur g'ny negatur. uel si f'm p'la e
ritosa

J. III. Th. 4117.
7.

Artes liberales hisce compre-
henduntur versiculis.

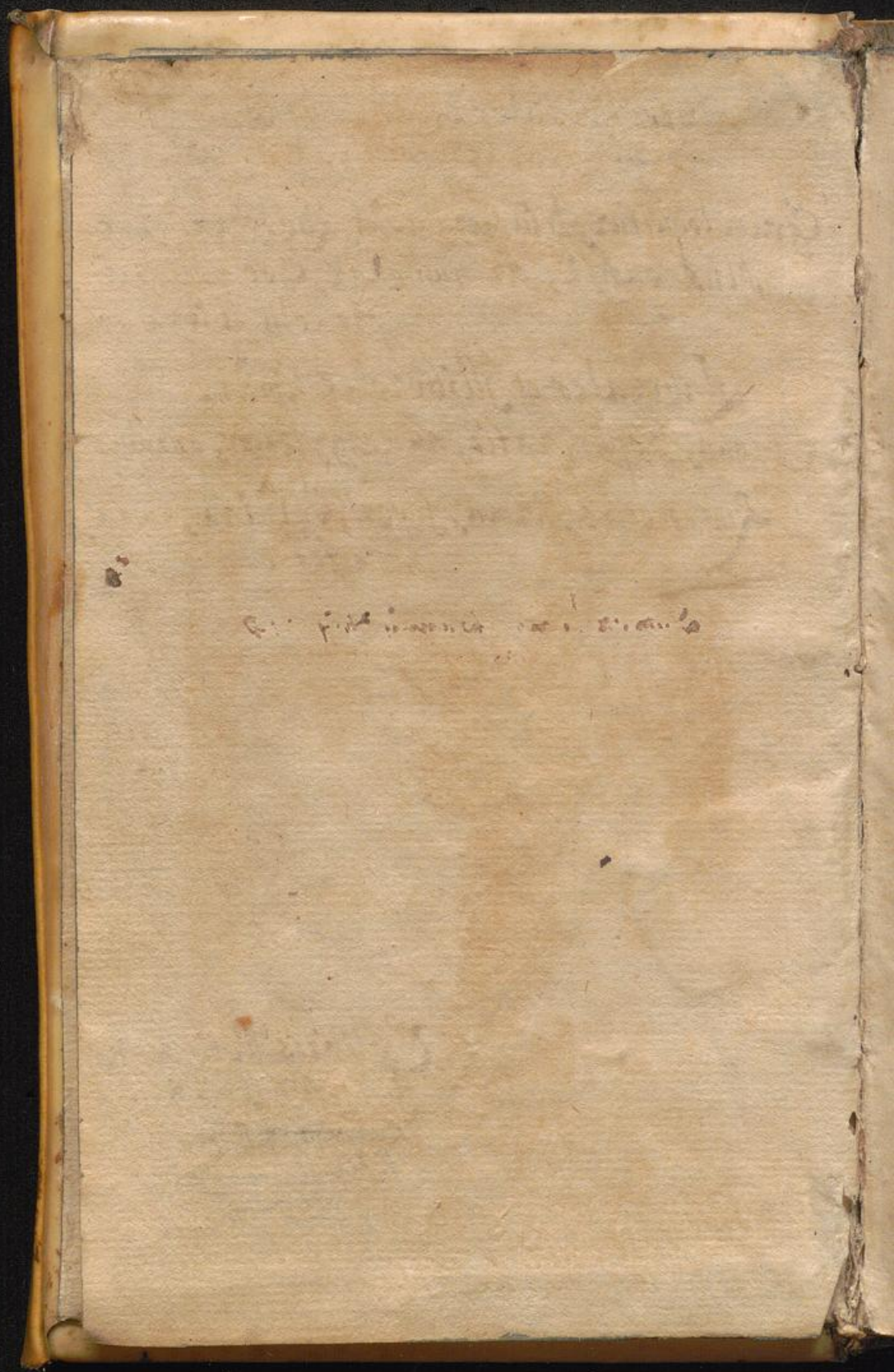
Gram loquitur, Dia vera docet, Rhetorica colorat
Mus canit, Ar numerat, Geo ponderat,
As colit astra.

Liberales et illiberales simul.

Lingua, tropus, ratio, numerus, tenor, argutus
Rus, nemus, arma, faber, vulnera, lana,
rater.

Ex libris Petri Mentzeri
G. M. An. 1618.

~~1618~~
Nepal Hopm
p. 15.

Handwritten text, possibly a signature or date, located in the center of the page.

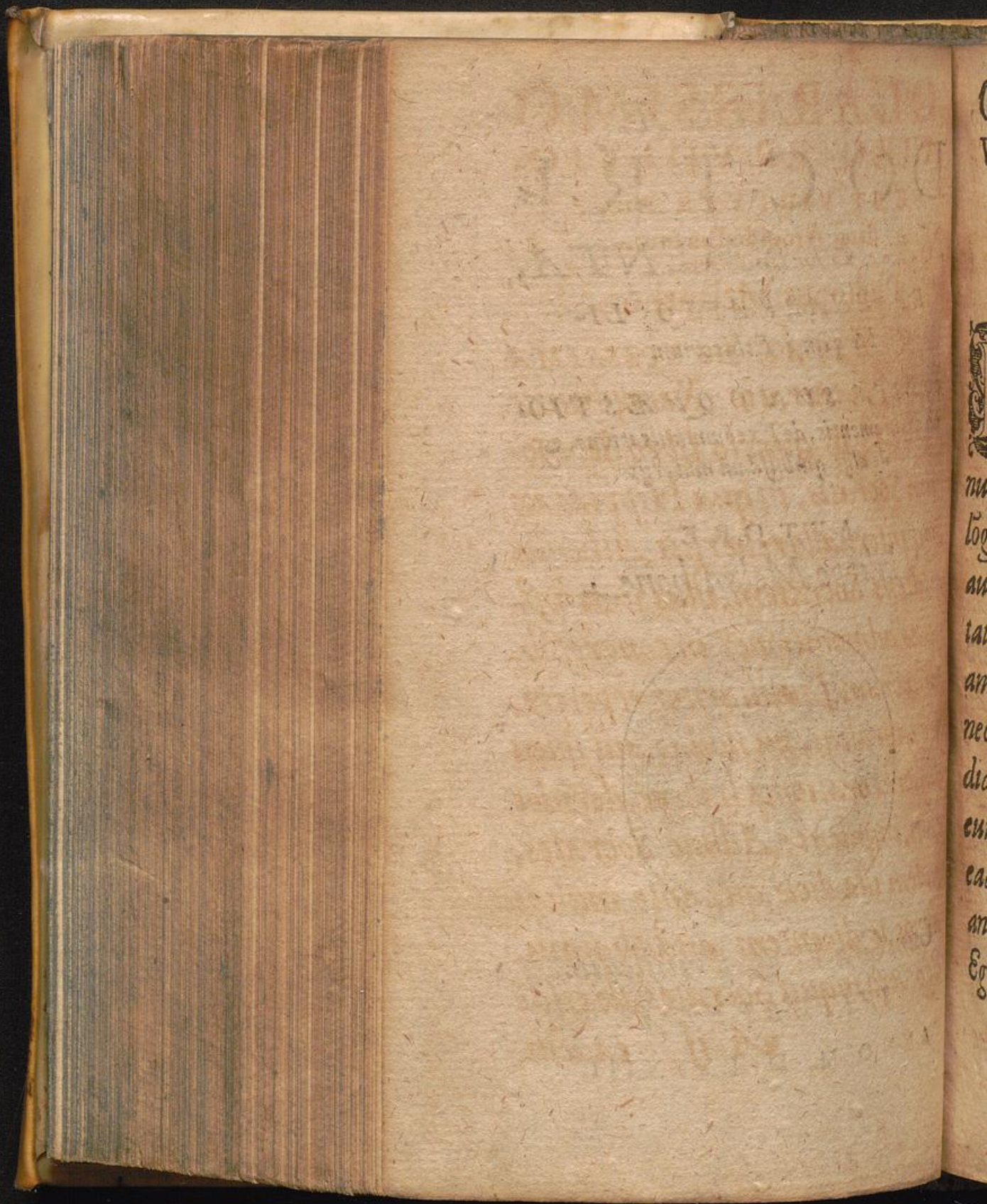
ETHICÆ
DOCTRINÆ
ELEMENTA,
ET ENARRATIO LI-
bri quinti Ethicorum.

ADDITÆ SVNT QVÆSTIO-
nes de iuramentis, de Excommunicatione, &
de alijs quibusdam materijs.

AVTORE
Philippo Melanthono

Cum Gratia & Privilegio.
WITEBERGÆ
ANNO M. D. LXXXIII.

O
V

nu
log
av
tal
an
ne
dic
em
ea
an
Eg

CLARISSIMO
VIRO ERVDITIO-

NE ET VIRTUTE PRAE-
stanti Arnol'do Burenio.

Philippus Melanthon.

EXIAT DVLCISSIMA
narratio Xenophontis
in quarto libro Sermo-
num Socratis, in qua Hippias ex
logo intervallo reuersus Athenas
audiens Socratem, illas suas vsti-
tatas admonitiones in congressib.
amicorum familiariter repetere,
nec iam alias, aut nouas, aut splen-
didiores orationes habere, deridet
eum, inquit: Adhuc Socrates,
eadem illa dicis, quae ante multos
annos te dicentem audiebamus.
Ego vero, inquit Socrates, de eisdē
A ij eadem.

eadem. Tu fortassis, quia ingenio
& sapientia antecellis, de eisdem
non dicis eadem. Respondet Hip-
pias: Prorsus hoc ago, ut aliquid
afferam noui. An de his, quae scis,
inquit Socrates, ut si quis interro-
get, quibus literis scribatur Socra-
tes? aut, an bis quinque sint decem?
alia nunc dicis, alia dicebas antea?
Tu Hippias: De his eadem ut tu.
Sed de Iusticia nunc alia dico, qui-
bus contradicere nec tu, nec alii
possint. Socrates: Magnum bonum
toti generi humano inuenisti. Nisi
si scient Iudices hanc Iusticia do-
ctrinam, cui contradicere non pos-
sit, nunquam inter se dissident. Ita
nulla erunt ciuium ac ciuitatum
discordia, & finis erit seditionum

ac bellorum. Nec aliud magis ve-
lim, quam hanc à te sapientiam
discere. Hippias: At non audies,
nisi prius tu quoque sententiam tu-
am plane & explicatè dixeris, quid
statuas esse iustum. Nec tibi con-
cedam, ut tantum interrogas, &
eludas dicta, et tuam sapientiam
occultes. Socrates: An non satis
perspicuè dicere videor, quid sen-
tiam esse iustum, cum factis ipsis
ostendam? & facta sint illustrio-
ra verbis? Sentio igitur iusticiam
esse prestare legibus obedientiam.
Hippias: Sed quomodo iusticia
est legibus obedire, cum gentium
multarum leges contrariae sint? Nec
vero consentaneum est, iusta inter
se pugnancia esse. Socrates: At-

A iij qui

qui sunt leges quaedam non scriptae,
communes omnibus hominibus,
quas Deus ipse generi humano
tradidit, ut apud omnes homines
primum iudicatur rectum esse co-
lere Deum, deinde parentes hono-
re afficere. Neque, ideo talia non
sunt legitima, quia multi ea non
faciunt. Afficiuntur enim poenis
hi, qui violant has leges.

Haecenus colloquium Hippiae
et Socratis recitavi. Primum, ut
vel huius viri exemplo me tue-
ar, quod easdem materias repeto, et
quidem non mutatas. Sed eadem
de eisdem, vera et recta, et pro-
prio sermonis genere dicere stu-
deo. Nam profecto vera doctri-
narum exordia proprie et eodem
modo

modo tradere adolescentia valde
prodest. Qua in re mediocre fuisse
meum studium longo tempore,
spero multos intelligere. Sed de
me non dicam prolixius.

Altera causa est, cur statim in
vestibulo hanc narrationem collocavi.
Volui obuiam esse familiaris-
sime notam esse multis, quia ex hoc
loco, et de disputationibus Platonis
in primo et secundo πολιτικῶν ex-
truxit Aristoteles primam parti-
tionem Iusticiae, in quinto libro E-
thicorum, quae ad vocabuli expli-
cationem valde necessaria est. Mul-
ta enim ubique priorum dicta recitat
Aristoteles, et ad normas artium
accomodat, interdum pugnantia
in speciem distinguit, interdum

A 4 dicta

dicta figuratè, tanquam non congruentia ad artes, reijcit.

Animaduertit autem nomen Iusticia aliter vsurpari, alias complecti totum chorum viruū, ut cum dicimus, Aristidē esse iniusticiē, alias significare unā quādam speciem regentē contractū, ut cum dicimus, emtorem esse iustum, id est, seruantem equalitatem, non defraudantē alios. Cum igitur lōga et inuoluta disputatio sit apud Platonē, de his loquendi modis, & Xenophon simpliciter tanq̄ definitionem, constituens, non hic tantū, sed alibi quoq̄, in iudicio Cyri, ^{δ' ἰσχυρὸν ἐστὶν ὀλιγοπ.} Aristoteles, ut modos loquēdi discerneret, & suū cuiq̄ locum tribueret. pri-

man

ma iusticia partitionem instituit,
hausta ex ipsis natura fontibus.

Alia inquit est Iusticia uniuersalis, alia particularis. Et Xenophontis definitionem accomodat ad uniuersalem, δ'ικαιοσύνην ἐστὶν νόμιμος.

Quid opus est, dicet aliquis, tanta exilitate disputationum? Facilis potius, sicut de se inquit Socrates, communem consociationem tueamur, idque esse Iusticiam statuamus, ommissis illis questionum labyrinthis. Et si ille non insulse inquit: Ego argutum ciuem sine virtute, odi tamquam proficam: tamen diligentia in exponendis vocabulis, et in definitionibus querendis necessaria est.

In Ecclesia et in Sermone diuino quoties hac nomina repetuntur,

A 5 Iust.

Iusticia, iniusticia, peccatū? Hoc
nescire, quas res hac vocabula
mōstrent, nō solum turpe, sed etiā
perniciosum est. Obruitur enim
doctrina de reb. maximis, de vo-
luntate Dei, & de salute nostra.

Maluenda in colloquio Ratis
bonensi proposuerat sententiam,
Dilectione homines iustos esse,
quia dilectio tribuat debitū homo-
rē Deo. Habet suum locū hac de-
scriptio, cum de lege dicitur: ^{est νόμος} Et Lex inquit: Dilige
Dominum Deum tuum ex toto
corde. Sed cū in hac caligine mē-
tes humane plena sint dubitatio-
nū, & corda sint viciosa, nō arde-
ant amore Dei, quomodo dicit
Maluenda, homines debitū Deo
red-

reddere? Nō intelligit hāc ipsam
causam, quia legis obedientiā
hac misera natura non prestat,
in voce Euangelij proponi doctri-
nam de remissione peccatorum, et
imputatione iusticiæ.

Quantum periculi est in medi-
cando, si remedium nomina &
naturas ignoret Medicus, Ita
multo plus periculi est in Eccle-
sia, si sermo diuinus non intelliga-
tur. Nec negari potest amissa lu-
ce multorum vocabulorum, iusticiæ,
gratiæ, fidei, securitas esse magnas
in Ecclesia tenebras. Et multi
nunc quoq; mordicus retinent er-
rores, quia imbuti mala cōsuetu-
dine, vocabula recte et dextre in-
telligere nolūt. Magna est. n. Ty-
rannis

rannis prava cōsuetudinis, et om-
nino verū est, quod inquit Aristo-
teles, αἱ ἀκροάσεις ἢ τὰ ἔθνη συμβαίνει σιμῶν
γὰρ εἰώτα μὲν, οὕτως ἀξίον μὲν λέγειν.

Quare fatendum est, necessari-
am esse diligentiam rectè cognos-
cendi sermonē, & quidē reimen-
da proprietatis, qua in re qua si-
adhibēda dexteritas, etiā illi ipse
melius intelligēt, qui ad hoc studi-
um assuefacti sunt. Multū autē lu-
cis affert collatio doctrinarū,
dici solet, ἢ πορφύρα πρὸς τὸν πορφύρα δια-
τρία, Cum dicit quispiam ex vera
Philosophia, qui homines sanos
rectè loquētes nominent iusticia,
facilins intelligi potest, ubi eodē
modo loquatur sermo diuinus, ubi
aliter loquatur. Sicut Socrates
inquit, δῖνος ἐστὶ νόμιμος. Et definitio
eius

eius iusticia, que est obediētia iuxta legem, recte constituta est, & sumta à norma, videlicet à noticia recti immota, que diuinitus sancita est, ut regat actiones. Ita in Epistola Iohānis dicitur ^{αμαστια} ^{εστ' ανομια}. Definitio est eruditè tradita. Intuetur Iohānes normam, qua regit iusticiam. Vt igitur doceat è regione, quid sit peccatum, ait esse quiddā discrepans ab illa norma. Hac concinnè dici intelligunt hi, qui hac parua artiū elementa didicerūt. Aliter loquitur Paulus cum ait: Iustificati fide pacem habemus, quam cum dicimus, Aristides est iustus.

Nec ego ignoro esse multos, qui velut carcerē oderunt has metas
arti-

artium, & sibi licentiam summam
fingendi opiniones, ubi libet, &
summum decus esse ducunt, contra
dicere ceteris ac prestigijs sophis-
matum rectè dicta labefactant.
Hec audacia, ut mollissimè dicunt,
non est utilis Ecclesie Dei. For-
mā, inquit Paulus, sanorum ser-
monum retineto. Discernamus
genera doctrinarum, nec extra
metas euehamur. Hoc cōsilio pra-
cipuè hac Philosophica saepe in-
docendo repeto, ut sermonis di-
scrimina notiora sint.

Deinde sunt & alia utilitates
huius doctrinae. In hac qualicunq;
gubernatione morum necesse est
nosse virtutū descriptiones et par-
titiones. Hinc etiam saepe oratio
hauri-

haurienda est, cum de moribus lo-
quimur. Vtilis est & dijudica-
tio sectarū, si modo veritatē qua-
erimus, nec tantum ut ardeliones,
offentare acrimē volumus in de-
fendēdis paradoxis. Prodest etiā
iunioribus, assuescieri ad ordinem
& ad formam explicandi, qua in
his exemplis cernitur.

Hanc totam diligentiam &
has admonitiones, etsi scio vitu-
perari à quibusdam, tamen spero
tibi Arnolde, & alijs qui rectē et
candide iudicant, probari, ac tali-
um virorū iudicia potius sequen-
da esse statuo, quàm vel indocto-
rum, qui literas omnes ex Eccle-
sia pulsas esse vellent, vel Pyrrho-
norum quorundam, qui vincu-
la ar-

la artium oderunt, & infinitam
sibi licentiam concedi volunt, la-
dendi opinionibus, ut libet. Et
virique habent sui theatri applau-
sus. Sed hac voluntatum et iudi-
ciorum dissimilitudo non est hui-
us tantum aetatis malum. Fera-
mus igitur sapientes hos, ut De-
mosthenes nominat, communes
ciuitatum morbos, & tamen iu-
nioribus monstratores & horta-
tores sumus, ad ea, quae sunt
vera, recta, et Ecclesiae
salutaria, Bene
vale.

Mense Octobri, Anno 1550.

EPI TOM E

PHILOSOPHIÆ MO-

RALIS REPETITA

Anno 1548.

Capita in ut
libro 7. I. quatuor
in prima 3. d.
I. Hinc hinc
II. Definitio
III. Cæ virtutis
IV. Divisio virtutis
Prolegomena ff. d.
alteri continet uti
tates. Alteri di
mor ethi. et th.

VI COMMVNEM DO-

ctrinam de virtutibus, quæ in Phi-
losophia traditur, laudant, plerunq;
hæc causâ contenti sunt, quod sit
norma vitæ hominum à Deo tra-

Exordium g
nat comm
lectio n. et
re & alla
tionis vtili
tatem.
Utilitates ff.

ditâ, ad regendas actiones externas, quam qui
atrociter violant, multas tristes pœnas, sibi &
alijs accersunt. Et si autem hæc laudatio vera est,
& nequaquam contemnenda, tamen quandocun-
que de dignitate huius doctrinæ, & de disciplina
cogitatur, adiungantur & alia magna & graues
causæ. Sint igitur semper in conspectu hæc qua-
tuor causæ, propter quas necessaria est virtu-
tum cognitio.

Propositio p
in capite.

PRIMA: Quia eorum noticia testimonium
est, quod sit Deus. Nam æternum & immotum
discrimen honestorum & turpium in mente, testas-
tur, hanc naturam non esse casu ortam, sed ab ali-
qua æterna mente, architectatrice.

Quod sit d.

SECUNDA: Quia docet, qualis sit **DEVS.**
Cum enim discernimus honesta & turpia, intelli-
gimus, **DEVM** esse sapientem, liberum, vera-

Qualis sit

B cem.

usur. dem, iustum, beneficum, castum, misericordem, &c. Et quidem semper in precatone ha proprietates DEI aspiciende sunt, ut ei honorem debitum tribuamus, & ut eum discernamus a non viventibus, & a malis spiritibus nocendi, cupidia & incestis.

quod sit iudicium **TERTIA:** Quia testimonium est de DEI iudicio. Frustra enim condidisset Deus discrimen honestorum & turpium in humanis mentibus, postea accederet poena turbati illius discriminis. Item, naturali ordine cruciatus vniuersaliter sequitur conscientiam delictorum, qui testimonium est iudicij diuini. Item, atrocita scelera regulariter comitantur in hac vita poena atroces.

Prodest a regendas mentes Cum has tres causas de Deo considerauerit in doctrina de virtutibus, tunc & **QUARTA** cedat, videlicet: Quia fit norma vita hominum in actionibus externis, seu disciplina. *Reliqua sua dantur in pagina 7* Hanc causarum consideratio valde ornat Ethicam, & adducit mentes ad considerationem de Deo, & de creatione hominis, monet mirando consilio homines conditos esse, ut natura humana esset imago Dei, in qua velut radij sapientiae & virtutum stellarum lucerent. Cum autem tanta sit infirmitas, ut illum pulcherrimum naturae ordinem, facile, saepe, multipliciter & horribiliter turbemus, monet,

monet, ut quæramus, vnde sit hæc infirmitas, & que remedia DEVS ostendat. Cum autem de hac causa infirmitatis, & de remedijs, nihil dicat Philosophia, agnoscimus alia quadam doctrina supra Philosophiam opus esse, scilicet voce promissionum, seu Euangelio. Ac valde opus est habere in conspectu discrimen Euangelij & Philosophiæ, de quo ~~et~~ hic dicemus, & sæpè aliàs di-
 u³ capite
 u necesse est.

Hæc autem dixi initio, ut hæc doctrina magis ametur, & diligentius consideretur, cum cogitabimus, eam & diuinum lumen esse, & commo-
 nes actionem, & testimonium de Deo.

Quid est Philosophia moralis?

Est explicatio Legis naturæ, demonstratio-
 nes ordine in artibus vsitato colligens, quan-
 tum ratio iudicare potest, quarum conclusiones
 sunt definitiones virtutum, seu præcepta de re-
 genda disciplina in omnibus hominibus, con-
 gruentia cum Decalogo, quatenus de externa
 disciplina concionatur.

Pugnat ne Philosophia moralis cum
 doctrina, quam Deus Ec-
 clesie tradidit?

B 2

Sæpè

Sæpe dicitur, lumen esse doctrinae in Ecclesia
valde necessarium, nosse discrimen Legis et
Euangelij.

*Diffra Inter Ethicam et Theol.
omnino J. lep et G. t. m.*

*no at Externi diffra
at officiantibus
notia a h. m. t.
an. f. m. n. p. n.
f. f. s. p. a. f. a. d. e.
forma le. p. n. i. s. d. e.
f. u. n. a. l. e. s. E. s. g. a.
u. t. a. s. t. h.
f. a. c. t. a. t. e. d. a. n. a. l.
o. l. i. a. t. e. t. u. n. i. f. i. c. a. t.
o. g. n. a. t. e. u. r. o. J.
u. t. u. t. r. a. q. d. i. m. i. n. i. s.
d. e. p. o. s. t. e. r. i. o. r. e.
u. t. u. t. r. a. q. i. m. p. i. u. d.
u. t. u. t. d. e. i. s. p. i. a. t. i. a.
u. t. u. t. u. t. r. a. q. o. b. e. d. i. a. t. o. r.
u. t. a. t. e. m. c. u. m. d. e. o.
o. b. e. d. i. a. t. u. m.*

Lex moralis est æterna & immota sapien-
tia, & regula iusticiæ in Deo, discernens recta
& non recta, & horribiliter irascens contumacia,
& non recta, & horribiliter irascens contumacia,
quæ repugnat huic normæ in ipso, & p-
refacta est hominibus in creatione, & postea le-
ge repetita & declarata voce diuina, ut sciamus
quod sit DEVS, & qualis sit obligans omnes
creaturas rationales, & postulans, ut omnes
sint conformes ipsi, & damnans ac destruens
omnes non conformes, nisi fiat remissio & re-
conciliatio propter filium Mediatorem.

*inter Ethicam et Theol. diffra.
u. t. u. t. p. a. r. t. i. c. u. l. a. h. o. r.
u. t. u. t. i. m. p. e. t. i. m.
u. t. u. t. n. o. n. e. n. o. n.
u. t. u. t. d. e. p. e. n. i. t. i. a. t. h. e. n. d. i.
u. t. u. t. d. e. o. b. e. d. i. a. t. o. r.
u. t. u. t. o. b. e. d. i. a. t. o. r. e. t. a. l. i. s.
u. t. u. t. p. h. i. l. o. s. o. p. h. i. a. d. i. s. c. r. i. m. i. n. a. t.*

Euangelium vero, est prædicatio poenitentia, arguens peccata, & promissio remis-
sionis peccatorum, & reconciliationis, iusticiæ,
& vitæ æternæ gratuita, propter filium Dei,
cuius promissionis noticia nequaquam nobis
cum nascitur, sed ex arcano sinu æterni patris
prolata est, supra & extra conspectum omni-
um Creaturarum.

*diffra Ethicam a
ge q. lex cognitio
u. t. u. t. r. e. q. u. a
u. t. u. t. p. h. i. a
u. t. u. t. r. e. q. u. i. t. p. e. c. c. a. t. a. g. l. o. r.
u. t. u. t. m. t. h. o. r. i. t. a.
u. t. u. t. a. i. n. t. e. r. n. a.
u. t. u. t. e. x. t. e. r. n. a.*

Cum hoc discrimen intelligitur, facile de
Philosophia iudicari potest. Philosophia moru-
lis, nequaquam est Euangelij promissio, sed pars
est

PHILOS. MORAL.

Philosophia moralis
recte non potest
esse Christiana
savia

est Legis, sicut Lex naturæ, quæ de disciplina
concionatur, & sicut legem naturæ, aut honestas
leges Imperiorum ex illa ortas, audiri, amplecti,
probare, & eis uti in regenda disciplina Christia-
nus rectè potest: Ita veram Philosophiam ample-
cti & probare, & ea uti rectè potest. Imò valdè
dolendum est, contemptum disciplinæ multis
falsissimis persuasionibus confirmari, propter
quem publicis & privatis calamitatibus horribi-
liter plectimur.

Liby & necessari
Christianis
Ethica & hanc legem
Ethica & necessari
Christianis

præcepta de eterna
disciplina sunt divina
quæ continentur in
scripturis
et præcepta horum
scripturarum sunt divina

Christianis rectè ut
antiqui Theologi
et Philosophi etiam
et præcepta ut
ca et hanc præcepta

Draco lina & dor
ori
Philosophia moralis
bona dra
et dicitur de
et p. Christiani
conferentia

Cum autem manifestum sit legem DEI bonam
esse, ut Paulus inquit, & disciplinam severi-
simum à Deo præcipi, sequitur & hoc manifestum
esse, veras Philosophiæ sententias amplectendas
& probandas esse, & Christianos rectè eis uti
posse, Sicut & numerorum doctrinam ample-
ctimur, & probamus, & uti ea concessum est.
Univerfaliter enim vera doctrina, lumen est à
DEO ortum, ac contradicere veritati scienter
quacumq; de re, violatio est huius mandati: Non
dices falsum testimonium.

Vera sunt demonstrationes iuramenti honesti.
Veritas anteferenda est omnibus periculis
proprii corporis.
Regulus iuraverat se rediturum esse.
Anteferat igitur iuramentum periculis corporis.

Iusticia est non ledere innocentem.

Abel fuit innocens.

Ergo Cain facit iniuste, cum eum interficit.

Talibus demonstrationibus, cum sint veritas, contradicere contumeliosum est aduersus Deum huius lucis autorem. Fit autem doctrinae huius illustrior utilitas, cum frenare nos ipsi disciplina incipimus. Ibi etiam discimus, propter quas causas disciplina praestanda sit, videlicet propter quatuor:

Primò, propter mandatum Dei.

Secundò, ad vitandas poenas.

Tertiò, vt aliorum tranquillitati seruiamus.

Quartò, quia est paedagogia in Christum. Quia Deus in his, qui perseverant in delictis contra conscientiam, non est efficax. Huius utilitatis magnitudo, nos in Ecclesia ad amorem disciplinae exuscitet.

Quae sunt praecipuae utilitates huius doctrinae?

Respondeo: Dixi supra in genere, doctrinam de virtutibus, siue in Ecclesia, siue in Philosophia tradatur, testimonium esse, quod Deus, qualis sit, et quod iudicaturus sit. Hanc utilitatem et hic primo loco recenseo.

Deinde

Deinde addamus ceteras. Cum Deus omnes homines frenari disciplina velit, & hac doctrina pars sit disciplinae, & quidem peculiariter flectat animos ad moderationem, non dubium est eam & moribus prodesse.

Sed tertia utilitas est: In Ecclesia necesse est conferri doctrinam caelestem & Philosophicam in qua collatione utrumq; genus doctrinae fit illius strius & dulcius. Discrimen autem ostendi non potest, nisi utroq; genere cognito.

*Discrimen in
atam philosophi
et theologicas
ostendit*

Quarta: Etiam Ecclesia, cum de ijs materijs loquitur, quae proprie ad legem pertinent, multum bene sumit, videlicet, nomina virtutum, definitiones, doctrinam de lege naturae, & magis concinne definire & dividere virtutes poterunt ij, qui hac doctrina preparati sunt.

*Ad naturam
causam multas
in theologia
prudencia et a
disciplinis et q
et ad rem copia
comparandum*

Has utilitates contemnere, magna barbaries est, in qua multa insunt vitia. Deinde omnis bonestatum artium contemptus, contumelia est adversus Deum, qui luce artium genus humanum ornavit, & quidem hac moralis doctrina, cum in corrupte traditur, est sapientia congruens cum mente diuina, & maxime perspicuum testimonium est in natura, ostendens esse Deum, & qualis sit.

Sed Sectae erudite discernantur, ac Lucianus in dialogo de Sectis, quaerit, unde sciri possit, quae secta sit verior, num ex barba, aut toruitate vultus,

*Discrimen in
vultu & ta*

B + aut

aut aliunde? Ludit ille quidem suo more, sed recte
instituti in Philosophia, sciunt eam doctrinam ver-
ram esse, (vbiq; traditur) qua demonstratio-
nes tradit, & ordine in earum muestigatione pro-
cedit, & causas certitudinis quarit, conferens do-
ctrinam ad κρητήρια. Amplectamur autem veram,
& Deo gratias agamus, pro ea luce, & falsa con-
stanter rejiciamus, & refutemus.

I Caput *Quis est finis hominis?*
in eo duo habetur.

utroq; Ethic: 5. Sicut iter ingressurus, initio de certa meta
cogitat, ut ad eam media itinera dirigat: ita in
omnibus actionibus primū intueendus est fi-
nis.

*I. dgo. Hinc
aut communia
one, p. f. se ab
ita. p. p. h.
o. Et ultimam
hū ad q. r. p.
u. g. d. h. 2. d.
r. ac delibera-
tes suas refert,
em. in quod unico
ce. g. f. d. h. l. a. t. a. b.* Igitur & in Philosophia morali, prima de fi-
ne questio est, Quae res sit, quam homo secundum
rectam rationem principue appetat, & qua princi-
pue obtinenda sit, & ad quam referenda sint
omnes actiones hominis, ne ab eo fine aberretur.
At doctrina Ecclesiae illustrem habet explicatio-
nem, quia deducit nos ad agnitionem Conditoris,
cui principuus honos debetur, & in quo acqui-
scit natura.

*II. d. q. 1.
finis homi-
is d. u. l. p.
Theologicis
et philosophis.* Est ergo finis iuxta legem Dei propriissime
loquendo, Deus ipse, communicans nobis suam
bonitatem, cum eum verē agnoscimus & celebra-
mus. Idem dicunt, qui simpliciter sic respondent:

Theologicis dividit in legale et Evangelicam **Finem**

Finem esse veram agnitionem & celebrationem Dei, Nam hi modi loquendi, dextrè intelligendi sunt. Sic de fine docet Filius Dei: Luceat lux vestra, vt glorificetur pater cœlestis. Et 1. Cor. 10. scriptum est: Omnia ad gloriam Dei facite. Item in Psal. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Et primum præceptum docet hunc esse finem hominis, cum initio præcipit de agnitione & obedientia Deo debita.

causis & in no
ant Intera au
Corrupta.

Mat. 5.

Psal. 114.

Sumitur autem hic ipse finis ex consilio Dei, qui condidit hominem: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ideo Deus condidit creaturam rationalem, vt ipsius similitudo in ea luceat, vt agnoscatur Deus, & sint similes virtutes. Cum ad hunc finem condita sit natura hominum, necesse est homines appetere veram Dei agnitionem & dilectionem, & acquiescere in eo communicante nobis suam bonitatem. Hæc sunt perspicua rectè institutis, & congruunt cum lege Dei.

Si dicitur in tota r
universitate ante h
conditæ sunt facta
Gen. 2
hocm. 14. q. no ul
mo creaty p aliud
den e cōditio
sed nemum illud
et hoc
Præbato postero
dus res in mund
aut e creator aut
creatura
Sic ho non e condi
p creaturas
p. Fran.

Euangelium deducit nos ad eundem finem, sed adiungit ductorem filium, quæ doctrina supra conspectum rationis humanae posita est, & hoc modo de fine concionatur dictum illud: Hæc est vita æterna, vt agnoscant te Deum verum, & quem missi, Iesum esse Christum.

Finis huius
Euangeliy.

Io. 17.

Hæc de fine, de quo doctrina Ecclesie concionatur.

cionatur, primum hic dicenda sunt, ut discrimina doctrinarum considerentur. Nunc Philosophia recitemus.

3. argum a nobis.

Vera lux rationis in homine insita natura congruit cum lege Dei, sed nunc in hac caligine obscurior est Dei noticia, & multis dubitationibus turbatur. Ideo Philosophi, etsi interdum iubent referre actiones ad Deum, tamen plerumq; nominant tantum virtutem, & dicunt, virtutem finem esse.

Probatio Virtute
et finis huius
Homo ultimus or
... et virtutem
... g...
11. huius argum

Stoici etsi alia multa absurda tradunt, tamen hoc recte dixerunt: Omnia nasci hominum causa, homines vero Dei causa. 2 da na. chos.

Dolores conscientie
pro testant
Dei et virtutis finis
hois.

Testatur & conscientia, Deum finem esse. Idem enim in scelerate factis dolent homines, quia naturali luce cernunt, & metuunt iram Dei, & e contra in recte factis, mentes tranquille sunt, quia ut dicant, talia facta Deo iudici & spectatori probari. Est igitur & secundum veram Philosophiam finis precipuus hominis, aliqua agnitio Dei, seu Deus. Sed Philosophi sic loquuntur, ut dicitur. Aduertunt virtutem finem esse, & cum nos sic loquamur, intelligamus in ipsa appellatione, & hanc finem nam virtutem, ut Deus agnoscat, & omnes honeste actiones ad Deum referantur.

Cum autem iam duas contrarias opiniones, alteram Aristotelis, alteram Epicuri, recitauerimus, loquemur vsitato more. Questio haec sit: An virtus

virtus sit finis hominis, an verò voluptas. Aristoteles inquit: ~~Actionem virtutis finem hominis~~ esse. Nos cum dicimus, Virtutem finem esse, non intelligamus ociosum habitum, Sed Aristotelis sententiam retineamus, etiamsi brevitatis causa, tantum virtutem nominamus, ut & Cicero loquitur, Remoueantur ergò λογισμαχία, et planè statuamus falsam esse sententiam Epicuri, qui conuadit voluptatem finem esse. Rectius autem in Philosophia dici. Virtutem esse finem hominis, id est, rectè faciendum esse, etiamsi dolores & detrimenta sequantur. Confirmat Aristoteles hanc sententiam illustri demonstratione, nata in *Physicis* hoc modo:

11. Aristoteles.
propria nã actio e
eius finis
virtus eppria hõica
e virtus e finis hõic

Certissimum est, in qualibet natura finem esse propriissimam eius naturæ actionem. Ideo enim est propria, quia ad hanc actionem naturæ præcipuè condita est.

Actio virtutis est propriissima homini.

Igitur actio virtutis est finis.

Hæc demonstratio vera est, etsi Epicurei multa plausible argumenta opponunt, quorum exploratio multum lucis affert huic disputationi.

Illud autem præfari necesse est, fontem huius controuersie esse, dissidium legum naturæ in mente et appetitionum in corde, quod vnde ortum sit, docet Ecclesia. Et ad perspicuam dijudicationem huius controuersie, utilis est collatio doctrinæ

quæ

quæ in Ecclesia traditur de causis miseriarum ho-
 manarum, & dissidij legum, & appetitionum in
 homine, quæ est malum originis, ut vocatur. Homo
 conditus est, ut Legi obtemperet, & hæc obedien-
 tia ardens & dulcis in cordibus hominum fuisset,
 si natura non fuisset deprauata. Iustum est enim,
 ut bonis benè sit, sed postquam natura hominum
 deprauata est, multæ in nobis ipsis, & in societate
 confusiones sequuntur. Harmonia legum & appeti-
 tionum turbata est, postea & foris mali aduer-
 santur virtuti, ut Camillo invident mali civi.
 Ideo rectè facta sequuntur odia, pericula & in-
 sta neces. Ex hoc fonte pleræq; solutiones argu-
 mentorum Epicuri sumuntur. Ideo hanc admo-
 nitionem prius recitavi, quàm argumenta Epicuri
 recensere.

Præcipua autem & speciosissima Epicuri
 argumenta hæc sunt.

PRIMUM.

Finis cuiuslibet naturæ est hoc, ad quod
 magno impetu natura fertur, non illud
 quod difficulter agit aliunde impulsus.
 Distingui inter naturam integram
 & corruptam. lapidis motus deorsum naturalis est, sed
 sum violentus.

Tendit autem humana natura vltro ad voluptatem.
 Econtrà vero difficulter obtemperat legibus.

Ergo voluptas est finis.

Respondeo ad minorem. Nobis, qui scimus unde turbata sit harmonia virium in homine, facilis est solutio. In Minore, fallacia est accidentis, quia per accidens fit, propter depravationem humanae naturae, ut tantum sit incendium malarum appetitionum, ut difficulter obtemperemus legi Dei. Sed si natura esset incorrupta, si Deus in nobis perfunderet nos luce sua, & flammis virtutum, uniuersa obedientia iucunda esset. Haec solutio nobis in Ecclesia illustris & utilis commonefactio est, ut cogitemus, quam triste malum sit haec discordia virium & unde sit. Sed in Philosophia verè & perspicue sic responderi potest: Nego Minorem, quia fallacia est, à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Non enim tota natura fertur ad voluptatem, sed mens ante factum & post factum repugnat. Nam post delicta, sequuntur tristissimi cruciatus. Impossibile est autem, finem naturae, eam rem aut actionem esse, quam natura tota post factum horribiliter auersatur, & potius non esse mallet, quam sustinere conspectum eius facti, ut Dauid mallet non esse, quam sustinere cogitationem sui lapsus. Haec solutio manifestissime refutat Epicureos, ac ostendit, non ferri totam naturam ad voluptatem principaliter.

SECUNDVM.

Quelibet natura recto & ordinato appetitu
praecipue appetit conseruationem.

Voluo

E P I T O M E

*Voluptas est conseruatio naturæ hominis.
Virtus destructio, ut in Socrate & similibus
apparet, qui propter r. et facta interfo-
ciuntur.*

Ergo voluptas est finis, non virtus.

*Nego Mmorem, & ratio est, quia est fallacia
accidentis. Nam quod virtus destruit naturam,
id fit per accidens. Quod enim Socrates interfo-
tur, causa est non virtus in Socrate, sed iniusticia
inimicorum. Ut, quod latro interficit viatorem et
pturus pecuniam, non est causa viatoris pecunie,
sed latronis mala voluntas. Nec tamen pericula
comitariuntur virtutem, si natura hominis esset in-
corrupta. Item, virtutem seruari vicem esse naturæ,
testatur iudicium Dei, qui virtuti dat præmia.
Præterea vniuersaliter verum est, virtute seruari
ri speciem. Veritas, iusticia, fortitudo, prosunt vni-
uersæ societati, etiamsi indiuiduum in præsentia
destruitur. Plus est autem seruari totum, quam
partem.*

*Deinde & hæc ipsa destructio, & omnes calu-
mitates bonorum, sunt manifestum testimonium,
homines non tantum ad hanc vitam nasci, quia im-
possibile est, naturam quæ intelligit virtutem, &
præmia virtutis ac pœnas, ita nasci, ut postea nul-
lum sit discrimen inter bonos & malos, qui inter-
lectus virtutis & turpitudinis præmiorum & pœ-
narum, frustra naturæ esset inditus.*

Refu

Refutata Minore, deinde etiam neganda est Maior. Non est vera propositio: Quamlibet naturam maxime appetere conseruationem, tantum, ut sit, sed illa vera est, ordinatè appetere omnes, ut sint incolumes in tali statu, ad quem natura condita est. Nam & in eo statu natura verè conseruari potest. Sed cum vagatur appetitio sine ordine, non sequitur conclusio de fine, quia inordinata appetitio etiam contraria naturæ appetit. Præterea incolumitas, quæ sic vocari potest, non debet esse destructio, vel indiuidui vel speciei. Etsi igitur aliquantisper est incolumis Nero, tamen dolor consequentiæ scelerum destructio est, qui non potest non sequi. & Diabolus magis optat non esse, quàm sic esse. Imo horribiliter dolet, se non posse abrumpere miseriam, redigendo sese in nihilum. Et de Iuda tristissimum dictum est: Melius ei esset, natum non esse. Cum igitur Maior non sit vera, sequitur conclusio falsa. Sic enim in Maiori dicendum erat: Quælibet natura recto & ordinato appetitu, maxime appetit conseruationem sui in tali statu, ad quem condita est.

Sed altera solutio de Minore, magis perspicua est, quæ ostendit voluptatem non esse conseruatricem speciei, & virtute destrui naturam per accidens. Præterea semper virtutem comitaretur natura incolumitas, si hominum natura non esse destructa.

EPITOME
TERTIVM.

Recitavi præcipua Epicuri argumenta, quibus postea plura addam. Sed prius explicabo argumentum, sumtum ex doctrina Ecclesie, quod non admonitis offundit caliginem.

Argui Epicuri.

Vita æterna & finis

ita æterna & laticia

et voluptas.

Voluptas, finis huius

Non voluptas sed scientia

hinc ita æterna atq; iustitia

am deo promittas quod in

q; laticia et gaudium

in Epicuri vitam

Illud est optimum, quod Lex Dei & Evangelium tanquam ultimum bonorum promittunt, & propter quod alia expeti iubent. Lex & Evangelium, promittunt in hac vita, & post hanc vitam obedientibus tranquillitatem seu lætitiã, ut dicitur: Beatus vir qui timet Dominum, opes & divitiæ in domo eius &c. Qui fecerit hæc, viuet in eis. Item: Gaudium vestrum in domino tollet à vobis. Ioh: 16. 21.

Pfal. 112.

Vita æterna non est præcipua, hinc voluptas sed scientia dei atq; iustitia in domino tollet à vobis. Ioh: 16. 21.

ergo læticia, quæ re ipsa est voluptas, summum bonum est.

Respondeo primum ad Minorem: Etsi verum est promitti in hac vita, & post hanc vitam, præmia, quæ comitantur virtutem, tamen hæc præmia non sunt principale bonum, quod expetendum est. Sicut de præmijs in hac vita manifestum est, & inter causas, cur Ecclesia cruci subiecta sit, hæc quoq; recensetur. Ideo Ecclesiam cruci subiectam esse, ut discat Deo propter ipsius gloriam, non propter nostras suavitates serviendum esse, & tamen necesse est viuere aliquos, & habere aliqua vestra commoda, ut Ieremiam, Baptistam, Paulum & similes,

miles,
bus et
ur,
endur
tione
moda,
seruie
bona.
ipale
um &
Ideo f
siant
esse C
lebre
esse r
ni dol
I
tere p
quia
esse in
lauda
nend
na su
contu
rite
Et i
iung
nem

miles, sed tamen hanc ipsam ob causam ingentibus arumnis premuntur, & tandem interficiuntur, ut sciant Deo propter ipsius gloriam seruiendum esse, & summa bona esse, ipsam Dei agnitionem, celebrationem & obedientiam, non comoda, quæ sequuntur, quæ potius media sunt, seruitutis principalibus bonis, quàm vltiora bona. Sic & postea de vita æterna sciamus principale bonum esse sapientiam agnoscentem Deum, & iusticiam, non læticiam quæ sequitur. Ideo scriptum est: *Hæc est vita æterna, ut agnoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum.* Sed cum redacti in nihilum, non celebrant Deum, facile intelligi potest, necessariam esse vitam, & talem vitam, in qua non sint æterni dolores, qui impedirent celebrationem Dei.

Ioh. 17.

Facilis igitur responsio est. Rectum est appetere præmia, sed non ut principale bonum, sed quia necesse est celebrantes Deum, non redactos esse in nihilum, sicut scriptum est: *Non mortui laudabunt te Domine.* Ac in genere Regula tenenda est, Vult Deus & expeti, & à se peti bona summa & inferiora, sed ita, ut gradus non conturbentur, sicut scriptum est: *Primum quaerite regnum Dei, & cætera adjicientur vobis.* Et in precatone quotidiana, ambo genera coniunguntur: *Sanctificetur nomen tuum. Et, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

C

I. Vult

I. Vult autem Deus, & in hac vita peti bona necessaria corpori, propter has quatuor causas, quarum prima est, ut agnoscamus, nos non esse suu viuere, nec casu spargi res necessarias vite corporis: Sed has ipsas res etiam Deo gubernante offerri, præsertim Ecclesiæ, iuxta illud, *Matthæi 10. Duo passeret asse uenunt, & unus ex illis non cadit super terram sine patre vestro: Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.*

II. Quia sine vita, sine hospitij & politij non potest fieri propagatio doctrinæ. Et Deus hæc bona largitur, ut seruiant celebrationi & propagationi doctrinæ.

III. Ut harum rerum petitione exerceamus fidem & inuocationem.

ignis à cognatis. *Gal. 55.* **IIII.** Ut admoneant de promissione gratiæ, quam semper in inuocatione præluere oportet. Hæc quotidie in precatione consideranda sunt, & vera fide & spe expectanda sunt à Deo hæc bona, iuxta illud: *Iacta curam tuam in Deum, & ipse te enutriet, Et certò sentiunt hanc inuocationem & spem, non inanem esse, qui se hac consolatione sustentant. Et talibus in conspectu est discrimen graduum, cum suo ordine singula petunt, & vident principalem finem & alia inferiora bona, que seruiant agnitioni finis principalis.*

Alia responsio ad minorem. Respondeo: Lex & Euangelium promittunt principale bonum & sunt.

summum finem, Deum ipsum, sese communicantē,
et in hac vita conuersis, et in vita aeterna bea-
tis, iuxta dictum, Deus erit omnia in omnibus.

Hic finis principaliter expetendus est, qui est
ipsum summum bonum, ut scriptum est: Unus De-
us bonus est. Postea sequitur laticia, quæ est mi-
nus principale bonum. Hanc veram responsio-
nem pijs et eruditissimos expendant.

QUARTVM ARGVMENTVM

EPICVRI.

Duo bona potiora sunt uno: Virtus et res
secunda, sunt duo bona, sicut verissim-
um est, ingens ornamentum esse viro
tutis florentem fortunam: ut longè an-
tecellit Huiades Sigismundo Impera-
tori, et nemo non magis expetit curri-
culum Ioseph, quàm Ieremiæ.

Ergo virtus non est summum bonum, sed duo
coniuncta bona sunt expetenda.

Respondeo. Facilima est solutio: Duo coniun-
ta magis expetenda sunt. Verum est suo ordine,
et ita, ne præstantius amittatur, si coniungi
ambo non possunt. Et semper id quæritur, quod
suo loco quæq; necesse est quærere, quia necessaria
facienda sunt, id est, quæ cuiq; suo loco lex Dei
præcipit, ut dictum est: Lucerna pedibus meis ver-
bum tuum, non alia accersita

C. 2

ambrosio

Psal. 119.

*hic tria unum eo opt
stantig
in duo bona q
stantig
stant
salundi
Uini i stan*

ambitione aut auaritia. Ut necesse est Scipionem dimicare. Ieremiam necesse est docere, etiamsi scit sibi mortem propositam esse.

Cum igitur non coniungi utrumque bonum potest, alterum tamen præstantius retinere necesse est, & quia virtus est præstantior, constat virtutem finem esse, etiamsi non accedunt præmia. Hæc est vera solutio, non solum Philosophia, sed etiam legi Dei consentiens.

Semper autem obstrepit humana ratio. Non ideo tantum rectè facit Ieremias, ut in nihilum redigatur? Hic respondet Euangelij doctrina, non redigetur in nihilum Ieremias, sed reuocet, & seruetur ideo, ut semper celebret Deum. Quare virtus præstantius bonum est, iuxta illud, Propter quod unumquodque tale est, illud magis tale est. Nec sequitur: Duo bona coniuncta sunt meliora, virtus & tranquillitas. Ergo Paulus quærat ea coniuncta quoquo modo. Tantum enim necessaria conuenientia suo loco facere Paulus debet, & econtrà, quæ prohibita sunt omittere debet.

Alia responsio.

Nobis in Ecclesia facilior est responsio. Duo bona coniuncta magis expetenda sunt. Nego, si alterum sit infinitum. Deus est infinitum bonum & αὐτὰρ γέγ.

Hic semper principaliter & magis expectendus est, quam omnia creata bona. Ex hoc fonte sumi potest responsio ad multa argumenta. Lex Dei scripta, & Euangelium clarissime docent, Deum ipsum sese nobis communicantem, summum finem hominis esse.

QVINTVM ARGV.

M E N T V M.

Ultimum in ordine bonorum est finis: *Finis hinc signat*
 Tranquillitas, quæ sequitur virtutem, est *tranquillitas*
 posterior virtute.

Ergo illa tranquillitas est finis.

Respondeo, nego Maiorem. Quia non necesse est ultimum tempore esse principale, sed sæpè principalis finis prior est tempore alijs. *Ut quod Sol* 4 *lxiii.*
calefacit terram in æstate principalis est finis:

Siccitas, quæ sequitur, non est principalis finis.

Ambulationis finis principalis est exercitatio *2 lxiii.*
 caloris, ut fiat coctio, Hanc sequitur color melior, quod etsi posterius est, tamen non est principale.

Ioseph abstinet ab aliena coniuge præcipue *7. lxiiii.*
 propter voluntatem Dei, postea etiam propter *Genes. 37.*
 famam, quod etsi posterius est, tamen non est principale. Tale & hoc est: *Virg. 8. E.*

Vicit amor patriæ laudumq; immensa cupido.

Brutum principaliter movit amor patriæ, postea *4. lxiii.*
 & amor gloriæ accedere potuit suo ordine. Nec

Valla recte hunc versum detorquet ad confirmandam Epicuri sententiam.

Ita cum saepe multi fines sint ordinati vnius rei, seu actionis, gradus finium considerandi sunt, & videndum, quis sit finis principalis, quem ex parte necesse est, etiamsi ceteri non concurrunt. Vt Ieremias in confessione obtemperat Deo, & recto iudicio conscientiae suae, etiamsi non sequuntur alij fines, vt approbatio praecipuorum hominum in populo Dei, & ipsius tranquillitas, &c.

Recitavi argumenta praecipua, quae Epicuri sententiam confirmare videntur, & addidi veras explicationes. Est q̄ collatio utilis etiam ob hanc causam, quia ostendit fontes, cur docti dissenserint de fine, quia videlicet cum contumacia sit cupiditatum aduersus iudicium mentis, alij recte normam immotam, conuenientem cum mente diuina, scilicet iudicium seu legem secuti sunt. Alij apprehenderunt cupiditates, quae quia suo impetu opprimunt decreta mentis, fit in hac confusione, vt bona mentis existimantur esse inferiora. Et fit illustrior Philosophia, cum ad doctrinam Ecclesiae confertur.

Iterum autem moneo & obtestor studiosos, vt praecepti diuini memores: Non dicas falsum testimonium, amplectantur veritatem, & in ea acquiescant, nec ducant ingenij decus esse, falsas opiniones sophisticè tueri, vt multa distorta & monstru

in strose natura amore novitatis et studio con-
radicendi, falsas et absurdas opiniones propu-
 quant. Porro hæc mala σοφισμαακια & δόξοι ^{furores sophistici}
^{furores opinio-}
 quæ, cum in reliqua vita sæpè magnarum cala-
 mitatum caussa sunt, tum vero Ecclesie pernici-
 osissima sunt.

Estne rectè dictum à Stoicis, solam ^{Si summum a hic bonum}
 virtutem esse bonum: ^{opt. et esse alia adam bonum}
^{in nobilitate et interiori}
^{Se summum bonum est quod dicitur}
^{in virtute}
^{est alia et res inferiores bonum}
^{bonum est valetudo, honor, opor-}
^{tetia et alia.}

Vtile est, considerare veteres præcipuarum ^{Si si plura bona}
 doctrinarum disputationes, non ut absurdas opinio- ^{et plura mala, et quæ}
 nes defendamus, sed, ut in collatione veritas fiat. ^{ut summum nihil in se}
^{secundum id est, postea}
 illustrior, et cum deprehenditur Sophistica, reij- ^{est hoc quod per se}
 ciuntur mendacia, et acquiescamus in sententijs ^{si ergo summum bonum}
 veris. In hac autem questione de nomine B O N U M ^{in seipso, quod dicitur}
 disputatio est. ^{est et non bona mala in se}
^{reperitur. Item quod dicitur}
^{bonum est alia et inferiora}
^{hæc ratio.}

Primum vero sumatur descriptio B O N I ^{Res a deo dicitur pp. ut bonum in nobilitate et quam monstra operante}
 in Genesi, ubi dicitur: Omnia, quæ fecerat De- ^{sed sanitas, honor, opulentia et alia. Item a deo bona et appetuntur}
 us erant valde bona. Ibi Bonum significat rem ^{et sunt res bonæ et}
 conditam à Deo congruentem cum ordine in men- ^{similibus. Mala et sequuntur ordinem}
 te divina, ordinatâ ad certos vsus seu fines, quos ^{in et non divinitus dicitur}
 Deus approbat. Hæc interpretatio dicti in Genesi ^{Mors et mors fidelium}
 si diligenter cogitanda est, et considerandum, ^{non divinitus dicitur}
 quam tenuiter Philosophi describant Bonum, ^{et non res mala.}
 qui non faciunt mentionem Dei seu ordinis in-
 mente divina, et creationis. Sed tantum intuen-
 tur ipsas res et earum utilitates, quæ in oculis in-

C 4 currunt,

Handwritten marginal notes in Latin:
 Si summum a hic bonum
 opt. et esse alia adam bonum
 in nobilitate et interiori
 Se summum bonum est quod dicitur
 in virtute
 est alia et res inferiores bonum
 bonum est valetudo, honor, opor-
 tetia et alia.
 Si si plura bona
 et plura mala, et quæ
 ut summum nihil in se
 secundum id est, postea
 est hoc quod per se
 si ergo summum bonum
 in seipso, quod dicitur
 est et non bona mala in se
 reperitur. Item quod dicitur
 bonum est alia et inferiora
 hæc ratio.
 Res a deo dicitur pp. ut bonum in nobilitate et quam monstra operante
 sed sanitas, honor, opulentia et alia. Item a deo bona et appetuntur
 et sunt res bonæ et
 similibus. Mala et sequuntur ordinem
 in et non divinitus dicitur
 Mors et mors fidelium
 non divinitus dicitur
 et non res mala.
 Bonum h. loc. Em
 pidiando Relato
 Glati h. loc. in
 Theologia & c.

currunt, ut cum dicunt, potus est sitienti bonum. Hinc est usitata definitio Boni apud Philosophos. *Optis & summa à cā finali.*

Sanctus Irenaeus Bonum est quiddam conueniens natura. *et E. de bono*

hinc ipse Boni.

Nos iubemus considerare fontem boni. Retinemus autem usitatum distinctionem graduum. Aliud est bonum naturale, aliud bonum morale. *et accidens. Actio uirtutis.*

Bonum naturale est ipse Deus, & deinde res quaecumque condita à Deo, congruens cum ordine in mente diuina, ideoque placens Deo suo loco, ordinata ad aliquos usus Deo placentes. *Vt Sol, terra, cibus, potus, uirtus.*

Sed bonum morale est ipse Deus, uidelicet sapientia aeterna & immota in Deo, ordinans recta, & sanciens discrimen inter recta & non recta, & voluntas Dei semper uolens recta. Deinde uero in hominibus bonum morale est tantum actio, seu motus, seu habitus, congruens cum sapientia & aeterna & immota Dei, praefacta in lege diuina, quae & in creatione in scripta est mentibus hominum, & postea uoce diuina promulgata. Usitate dicunt, Bonum morale est tantum uirtus & actio uirtutis, ut bonum morale est, quod Baptista uult mortem potius, quam omittere confessionem.

Cum autem sermo diuinus in Genesi & alibi utatur boni appellatione, non tantum de bono morali,

reli. sed de rebus omnibus à Deo conditis, & deinceps ita locuti sint sani homines plurimi, loquamur & nos eodem modo, & videamus singulis locis, de quo gradu dicatur. Sequitur ergò hæc *sub diuino*
distributio bonorum humanorum.

Bonum honestum humanum, est actio seu motus, seu habitus congruens cum sapientia æterna & immota Dei, patefacta in lege diuina, quæ & in creatione insita est mentibus hominum, & postea voce diuina promulgata. Vltatè dicunt, Bonum honestum est actio, seu motus, seu habitus congruens cum recto iudicio rationis. Sciendum est autem diuini rectum iudicium rationis, id quod congruit cum norma in mente diuina. Ideo legem naturæ sic descripsit Empedocles, ut Aristoteles recitat: *lib. 1. Rhet. c. pte 13.*

prima lex ordinata per Platónem
ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον νόμιμον διὰ τὸ εὐεμεῖν
δ' οὐτ' ἄλλο.
αἰθέρ' ἢ νεκέως τέταται διὰ τὸ ἀπλέτου αὐτοῦ
γῆς.

Id est, prima lex est ipse Deus, ordinans omnia in hominum mentibus, & in tota natura.

Bonum vtile, quod inuat conseruationem naturæ, vitam, & vitæ necessaria, ut cibus, domus, vestes, aut quod propter ista expetitur, pecunia.

Bonum suauis, quod congruit cum aliqua naturali & ordinata appetitione, ut cum bibens in siti, delectatur potu.

*E*contra & appellatio MALI diuersa significat, sed tamen in genere sic describi potest:

Malum est destructio ordinis diuini, & naturæ diuinitus conditæ, non condita à Deo, iuxta illud: Perditio ex te Israel est, tantum à me auxilium tuum. Perditio id est, peccata & mors, & aliæ calamitates. Est autem duplex, Malum culpæ, & malum pœnæ.

Malum culpæ, est defectus, seu actio vel habitus pugnans cum lege Dei, quod malum nominamus vitium & peccatum.

Idq; Deus non solum non condidit, sed nec vult etiam, nec approbat, imo verè auersatur & odit, ut scriptum est: Non iniquitatem volens DEVS TU ES.

Aliud nominatur Malum pœnæ, quod est destructio naturæ, sequens culpam, nec pugnat cum lege Dei, ut, mors, morbi, & multe calamitates. Etsi autem hæ destructiones non sunt res conditæ à Deo, tamen Deus, cum sit iustus, non vult seruare naturam ab ipso auersam. Ita cum damnet culpam, sinit extingui naturam à se desertam, & vult pœnam propter iusticiam.

Ideo malum pœnæ Deus velle dicitur, & approbare, propter iusticiam. Ad hanc speciem pro-

^{F. p. 27}
 prie pertinet dictum: Non est malum in ciuitate
 quod non fecit Dominus, id est nulla pœna cogi
 potest, qua Deus non castigauerit popu
 lum. Castigauit morbis, fame, bello. Sic Ecclesia
 nominat Mala, mortem, & alias calamitates,
 quia non sunt res conditæ à Deo, & destruunt
 naturam.

Quare Stoicas ineptias reijciamus, qui mor
 tem, famem & alias calamitates, nolunt dici ma
 la, sed loquamur, vt vox diuina loquitur, & caus
 as intelligamus, cur pœnas nominet mala. Et pru
 denter discrimen inter culpam & pœnam obser
 uemus, ac tetros furorẽs illorum damnemus, qui
 dicunt, Deum autorem esse peccati, id est, velle,
 aut approbare peccatum, aut effectorem vel ad
 iuorem esse peccati, quæ opinio manifestè contu
 meliosa est aduersus Deum. Nec difficile est
 refutare præstigijs & sophismata, quibus defen
 ditur.

non est pœna
 ut destruant naturam

De dicto Esaiæ, Ego sum Deus, creans bonũ
 & malum, expedita responsio est, Malum intelligi
 materialiter, id est, de materia nocente, vt de ve
 neno, vbi materia à Deo creata est, & est res bo
 na, vt Cicuta medetur sacro igni: Sed iã post la
 psium hæc infirma natura multipliciter lædi po
 test. Ideo multæ res nocentes, dicuntur malæ, & re
 ferri hic gradus eruditè potest ad malũ pœnæ. Si
 cut Prophetæ sæpè in genere loquuntur de malo
 pœnæ, vt Ieremias, Ex ore Domini, bona et mala,
 id est,

non gromantur.

Cicuta e' herba, in
 similia petibellano.
 salerientis infla
 tio præcipue cetur

p. q. mly dyp
 entib; nam

id est, pœna. Sic & dextrè dictum Esaiæ intel-
ligi potest, Ego sum Deus, faciens bonum &
malum, id est, pœnas.

ii Caput
De fœ

Quid est virtus?

Usitata definitio & satis plana est: Virtus
est habitus inclinans voluntatem ad obedi-
endum rectæ rationi. Monstrat autem hæc defini-
tio causas, & ut in cæteris materijs, ita hic
consideratis causis, res sit conspectior.

Due causæ efficientes principales & pro-
ximæ sunt virtutis, scilicet mens gubernans vo-
luntatem recto iudicio, & voluntas liberè, con-
stanter, & firmiter amplectens id iudicium, ac
gaudens ea rectitudine. Ideò & Aristoteles in-
quit in 6. Ethicorum: δὲ τὰ αὐτὰ τῶν λόγων
μὴ φάναι, ἢ τὴν οὐκ ἐξ ἑῶν δὴ ἴσμεν. Ac videtur
omnes homines sani lucere in mentibus discri-
men faciendorum & fugiendorum, et id normam
virtutis esse statuunt, sed illud etiam considera-
re debebant, unde sit, & quare illæ naturales no-
ticiæ sint normæ virtutum, & cur obedientia
bona sit, congruens cum illis noticijs &c. Hic
igitur necesse est considerari fontem huius lucis
in natura hominum, videlicet mentem divinam.

Cum enim homo conditus sit, ut sit imago
Dei, Deus immensa bonitate præcipuarum &
opti

cap. 2.

optimarum rerum in sua substantia similitudinem in nobis condidit, scilicet, similem legis sapientiam, libertatem in voluntate, & virtutes. Ad hæc transfudit in primos homines Spiritum sanctum, impertiens suæ essentiæ societatem. Hæc dona voluit testimonium esse magni & veri amoris erga nos: Hunc amorem agnoscere nos oportebat, & vicissim Deum diligere.

Ad hæc per communione virtutis.

Etsi autem post depravationem naturæ, ingens & tristis imbecillitas secuta est, tamen & mens retinens insitas noticias, & voluntas ali-

in mensuris recte virtutibus.

quam libertatem, quia Deus vult lucere in nobis testimonia, quod sit, qualis sit, & quod iudicaturus sit, & vult disciplinam commonefactionem esse de ipso. Quare iudicium ideò rectum dicitur, quia noticiæ congruunt cum æterna & immota Dei mente, & tunc voluntas bona est, quando cum illa norma mentis diuinæ congruit.

substantiam potestatem virtutis.

Ideò cum de causis virtutum dicitur, & questio est, quare Ioseph rectè faciat, ab aliena abstinens, & Dauid non rectè faciat, rapiens alienam, non solum norma in mente hominis consideretur sed simul aspiciatur illa prima & immota regula, scilicet mens diuina, ad cuius similitudinem condita est hæc lux in mente humana.

cap. 29. Ca

Deinde sciamus congruentiam voluntatis cum hac norma ideò bonam esse, quia conuenit cum

cum voluntate diuina. Sit autem in voluntate electio libera, magna firmitate, & quadam excelsa constantia amplectens iudicium, nec cedens contrarijs ventis affectuum, sicut scopuli non cedunt ventis aut fluctibus in mari.

Hoc modo, quoties de definitione virtutis dicitur, eundem est ad causas et primas normas. Rectissimè igitur additur huic definitioni virtute. Virtus est habitus, inclinans voluntatem, ut constanter obediat recto iudicio propter Deum, ut & gratitudinem ei declaret, & Dei voluntatem alijs ostendat, sicut inquit Christus: Lucceat lux vestra coram hominibus, ut glorificetur Pater vester coelestis. Et Psalmus: Videbunt multi, & timebunt, & sperabunt in Domino.

Mat. 5.

Reliqua huius capituli in deo. Sed et hoc in huius articulo. etc.

Quae sunt causae actionum Virtutis?

III. Caput. Causae virtutis.

ib. 2. ap. 5.

Aristoteles virtutem nominat habitum. Constat autem habitum causas esse conuenientes actiones. Deinde necesse est quari actuum efficientes et adiuuantes causas, vel actus, & aduantiā, & subeptionē.

Remota deo. Efficiens per se. Intellectus a diuina. Propria recta ratio. Habitus voluntatis liberae obediens.

Efficientes causae et propinqua, seu actus secundum Philosophiam sunt: rectum iudicium mentis, et libera voluntas, obediens recto iudicio: Vnde dicitur est autem vocare rectum iudicium dictamen rectae rationis

rationis, quod est lex natura, & alia leges congruentes cum recto iudicio naturali & diuina lege. Supra autem dixi, hoc iudicium rectum esse, quia congruit cum norma aeterna & immota, quae est in mente diuina, patefacta in Decalogo. Sæpe enim alias dictum est, legem naturæ noticiæ in illam esse de moribus congruentem cum mente diuina, patefacta in Decalogo.

Altera causa est voluntas, de cuius libertate postea dicemus. Est enim & libertas singulæ ree domum Dei in natura intelligente, & pars imaginis Dei in homine, ac vult Deus reliquam esse aliquam libertatem, vt assu fieri homines et disciplina regi possint. Imò vt postea etiam ree nati dona Dei retineant.

Causa adiuuantes, vel *συναιτία* sunt hæc tria, Doctrina, naturales impetus, & disciplina. *συνεργασία*. Sicut enim in artibus opus est his adiuuantibus causis, ita & in moribus. Nemo sine doctrina discit architectonicam. Etsi enim natura tenemus principia quædam, tamen illæ ipsæ naturales noticiæ, exuscitandæ & illustrandæ sunt doctrina. Quare in ijs gentibus, vbi doctrinæ lux extincta fuit, aut adhuc extincta est, obscurata est & naturalis noticia, vt Lacedæmonij concedebant patris cum viro de vxore.

Ideo & Deus sua voce Legem promulgauit, vt quæquam erat scripta in natura, tamen voce doctrinæ

strime traderetur, repeteretur, & inculcetur
hominibus, & extaret testimonium illustribus
testimonijs propositum, noticias naturales con-
gruentes cum illa voce diuina, legem Dei esse. Ac
Deut. 6. disertè dicitur: Aues ea filijs tuis, id
est, non trades tecta squallore, vel non negli-
genter trades, sed limata & illustrata propones,
repetes, seuerè exiges disciplinam.

ta
bnt ab experientia.
Altera adiuvans caussa, est naturalis inclina-
tio. Verum est enim, virtutes firmiores fieri in
illis, qui à natura adiuvantur, Vt Musici, Poetae,
Pictores feliciores sunt, quos natura adiuvat in
operibus harum artium. Ita in Alexandro, Iulio,
excellens est fortitudo, quia naturales impetu-
tus habent, vel incendia potius, quae sunt harum
virtutum σωματικά.

Discrimen autem hoc loco virtutum hero-
icarum & communium considerandum est. Nam
heroicae dicuntur, quae excellentibus natura ha-
bent ardentem impetum. Communes sunt in me-
diocribus, non monstrosis hominibus, quia etiam
mediocres naturae non monstrosae, flecti ad vir-
tutem doctrina & assuefactione possunt, quia
Deus vult hanc hominum naturam capacem esse
doctrinae & virtutum. Quæstio est autem, unde
sint hæc naturarum discrimina, Paulus bonas &
felicis inclinationes, vocat dona Dei. Sed Physi-
ci causas in temperamento quarunt, & manifesta
sunt

sum est, temperamenta & inclinationes aliquo modo cum stellis congruere. Quare non dubitandum est, stellarum lumine misceri temperamenta, & accendi inclinationes.

De Disciplina.

Tertia causa adiuvans est disciplina, quae ut hoc loco vocabulum usurpatur, est assuefactio, quae fit in potestate humanae voluntatis, et est doctrinae cogitatio, & gubernatio Locomotivae seu externorum membrorum ne ruant in scelera contra conscientiam, & est mediocris diligentia vitandi illecebras & occasiones, sicut amantibus praecipitur, ut discedant ex locis ubi amant, iuxta versusum: *Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.* Item, Vitare peccata, est vitare occasiones peccatorum, Item: *Qui amat periculum, peribit in illo.* Et manifestum est multorum mores malis sodalitijs corrumpi. Quare Paulus dicit: *Corrumpunt bonos mores consortia prava.* Et Aeschili dictum sit notum, *οὐδὲν κείλιον ὀμιλίας κακῆς.* Et vetus praecipitum est cuiusdam Saecularis Eremitae: *ἀρμόζα εὐκράτε καὶ τοὺς φέυγα, ἵνα τὸν νόον ἀπελευθερώσῃς, καὶ τὴν διανοίαν ἀταραχῇ. ποικὴ γὰρ εἰσι τῶν ἐχθρῶν ἢ τῶν ἀταραχῶν.* Non igitur negligamus disciplinam, sed sciamus diuinitus praecipitur simus intenti, nec laxemus frenos vitiosis cupidis

Syrac, 3.

1. ad Corin.

in istis quibus prava
quasi factis.

multitudine
tractum
in tuis

D pidis

piditatibus, Qui volens alit incendia vitiorum
 admisis illecebris, turbat Spiritum sanctum, nec
 expetit se gubernari à Spiritu sancto, cum ipse
 contrarium faciat. Postulatur enim & nostra
 diligentia, ut Paulus inquit ad Ephesios: am-
 bulate accuratè, non ut fatui sed ut sapientes,
 &c. Cum enim inquit, accuratè, præcipit ut sint
 in nobis cogitatio, intentio, cura & conatus re-
 primendi vitiosos impetus. Et ad hanc circum-
 spectionem, & ad conatum nostrum accedat ma-
 catio Dei, sicut infra rursus dicemus. Et Paulus
 de sese iam senex inquit: Sugillo corpus meum,
 & in seruitutem redigo, ne cum alios doceam,
 ipse fiam reprobus.

Hæ & similes multæ sententiæ præcipiunt
 nobis diligentiam, & intentionem in regendis
 moribus, quæ disciplina dicitur. Non confirman-
 da est negligentia in hominibus, præsertim cum
 falsa sit opinio, omnes conatus in homine in regen-
 dis externis actionibus, irritos & inanes esse, ac
 necessario fieri, ut Alexander interficiat Clitum,
 sicut Anaxarchus consolabatur Alexandrū. Hæc
 falsa sunt & contumeliosa contra Deum. Potes-
 rat omninò Alexander non interficere Clitum.
 Sed magis abstinere ab adulterio David poterat,
 cum sciret se à Deo iuari, si auxilium peteret.

Dicam igitur de causis, ut in Ecclesia recu-
 rantur. In Ioseph fugiente adulterium causam
 principis

imò disciplina
 fiat.

ad Cor. 9.

in disciplina
 stabilis fit.

Reg. 12.

caus virtuti
 in mutis.

principales sunt, Filius Dei præsens in corde Ioseph, ostendens verbo legis & promissionum Ioseph voluntatem aeterni patris, & simul accendens Spiritu sancto cor eius, ut repugnaret incendi. Deinde & ipsa mens Ioseph assentiens verbo Dei, & voluntas libera gubernantis locomotivam & externa membra. Eodem modo in cæteris pijs cogitentur causæ efficientes.

Materia in qua.

Anima hominis est subiectum, quæ est domicilium Dei, & facultati cognoscenti coniunctum est cerebrum. Voluntate autem cor oportet coniunctum esse, ut pariter in voluntate & corde motus mansuetudinis sentitur. Ac nisi aliqua sit cordis & voluntatis copulatio, non existit vera virtus, sed simulatio. Et sæpè motus cordis contrarius legi, rapit secum iudicium, ut equus indomitus sessorem. Officit etiam iudicio languescitio cerebri, quæ oritur ab intemperantia, ut in preceatione cor non potest ardere, cum turbatur inrentio dolore cerebri, qui à fumis oritur turbantibus spiritus, & lædentibus cerebrum.

Causa formalis. honestas. Sic viij. Turpitu

Cum de actionibus loquimur, ipsa actio forma est, videlicet motus voluntatis et cordis obtemperanti recto iudicio, ut ipsa moderatio iracundiæ in

h. s. Reg. cap. 24 ~~Dauid~~ *parcente* Sauli est forma. Sic cum de habitibus loquimur, firma inclinatio in voluntate & corde, est forma. Cum autem à formali causa rectissimæ definitiones sumantur, apparet definitionem supra recitatam, propriam esse. Virtus est obedientia, quia voluntas & inferiores potentia obtemperent Deo.

Causa finalis.

Terminis duplex Usitatum est in Philosophia dicere, virtutem sibi ipsi finem esse, nec principaliter expetendam esse propter aliud, sed rectius est etiam secundum rationem addere alium potiore finem, scilicet, ut propter Deum expetatur virtus. *Gen. 39.* Ioseph ab aliena abstinet, ut Deo odediat, & ne scandulo polluat professionem &c. Ac tenenda est doctrina communis, de discrimine finium. Possunt esse multi fines unius rei, sed ordinati alij principales, alij minus principales. Principaliter expetenda est virtus propter Deum, sed postea etiam propter præmia æterna & præsentia, quia certissimum est, atrociora delicta atrocibus poenis in hac vita puniri. *Gen. 28.* Iacob inquit: Si Dominus dederit mihi panem & aquam, erit mihi Dominus in Deum, & hic lapis erit domus Dei.

Quamquam in hoc dicto conditionalis addita, non significat finem vel mercedem, sed significat possibilitatem & modum, id est, Si viam, in hoc loco

loci congregabo Ecclesiam ad Sacrificium & ad
concionem, juxta illud: *Non mortui laudabunt* *Psal. 117.*
Domine: Sed tamen sic quoq; rectè intelligi-
tur, suo loco & ordine petere Jacob bona corpo-
ris, sed ita, ut tamè anteferatur principalis finis.

Estne libera voluntas?

Querentibus simplicem veritatem in hac quæ-
sitione, facilis est explicatio. Ac primum discer-
nantur actiones voluntatis. Aliæ sunt electiones
motuum externorum, siue in actionibus morali-
bus, siue in actionibus artificum, siue in motu lo-
gali hominis quocūq;: ut Scipio potest se cohibere,
ne attingat alterius sponsam. Fabricius potest se
cohibere, ne aurū à Pyrrho missum accipiat. Pi-
etor potest ceruū aut Chimærā pingere, Plato po-
test ex Academia in urbem ire, aut non ire. In ta-
libus electionibus & omnibus motibus externis,
humana voluntas reipsa libera est, id est, potest
eligere hos motus, aut non eligere potest, impe-
rare ea externis membris, aut non imperare, &
eligens, seu imperans, eligit aut imperat sponte,
siue necessitate, & sine coactione, Ut Eva sponte,
& sine necessitate, & sine coactione eligit esum
pomi, & imperat organis mandere pomum.

Plutarchus in
vita Pyrrhi.

Quod autem talis sit libertas voluntatis, hoc
testimonio Pauli manifesto & firmo ostenditur.
Sæpe fatetur Paulus aliquam esse iusticiam car-
nis, *Ad. Rom. 7.*

D 1 nis,

cap. 7. nis, id est, disciplinam, qua homo non renatus fa-
cit externa honesta opera, ut cum inquit ad Tu-
tum: Non ex operibus iusticia, qua nos fecimus,
&c. Cum igitur sit aliqua iusticia carnis, & possint
homines sibi imperare, ut externa legis ope-
ra faciant, non dubium est, esse aliquem delictum
& libertatem voluntatis, qua antefert honesta
opera sceleribus. Hoc argumentum non sinamus
eludi cavillationibus, & prestigijs sophismatum,
sed utraq; manu veram sententiam teneamus,
qua propter disciplinam necessaria est vite.

Deinde cum mandatum Dei sit, ut disciplina
seuerè regatur, non excutienda est mentibus curia
regendæ disciplinæ, Languescit autem studium cum
existimatur impossibilis esse morum gubernatio,
aut inutilis. Quod autem disciplina à Deo man-
data sit, primum manifestum est ex dicto Pauli:
ad. Tim. 4. Lex est iniustis posita, id est, ut coerceantur, &
violatio disciplinæ puniatur. Item: Necesse est
obedire non solum propter iram, sed etiam pro-
pter conscientiam.

Deinde horribiles pœnæ in hac vita in omni-
bus gentibus & familijs, declarant iram Dei ad-
uersus violantes disciplinam. Regula enim per-
petua & firma est: Atrocia delicta puniuntur
atrocibus pœnis presentibus in hac vita, iuxta
26. illa dicta: Qui gladium acceperit, gladio peribit.
Item, Scortatores & adulteros iudicabit Deus.
Super. ca. 11. Item: Per quæ quis peccat, per eadem puniatur.

Vili

Vititates autem disciplinae sunt ingentes, quod conducit ad vitanda magna mala, praesentia & aeterna. Puniuntur enim priuatis & publicis poenis multa singulorum delicta, & donec perseuerant homines in delictis contra conscientiam, Deus non est efficax in eis. Neesse est igitur abijci propositum faciendi contra conscientiam. Talis electio, est aliquo modo in potestate humanae voluntatis. Propter has tantas causas, & intelligere disciplinam discamus, & caecos impetus diligentia moderemur, & frenos disciplinae nobis ipsi iniiciamus.

Secundo: Testimonium est libertatis ipsa fabricatio humani corporis. Ita condita est hominis natura, ut nerui voluntarijs motibus seruiant, cum voluntas imperat Locomotinae, nerui obtemperant. Haec libertatem negare, est repugnare manifestae experientiae in officio hominis. Certissimum est igitur, in electione externarum actionum, aliquam esse libertatem, quae etiamsi reuera manet in natura hominis, tamen impeditur duabus causis. Interdum affectuum tanti sunt impetus, ut laxet eis frenos voluntas, quae tamen volens eis laxat. Interdum Diaboli impellunt homines, ut ruant in tetra scelera praecipites, ut Nero horribiliter grassatur omni genere scelerum. Tales furores a Diabolo oriuntur, nec tamen propterea nulla est libertas. Nam & Nero arcere mitia furoris aliquo modo poterat.

D 4

Accio

quod est a natura
libertatis hanc
ponit

duo impediunt
libertatem.

Obiectio.

Accedunt autem multi tristes lapsus etiam præstantibus consilio & virtute, vt Dauti, Salomoni, & alijs, vt agnoscamus imbecillitatem humanæ nature, & serio expetamus auxilium, quod Deus Ecclesiæ promisit, & vult ac seuerè præcipit peti & auidè opitulatur, vt præsentia eius in Ecclesia, & misericordia conspiciatur. Ideo dictum est: *Quanto magis pater vester celestis dabit Spiritum sanctum petentibus?*

Dixi de disciplina externa, quam voluntas humana utcumq; efficere potest. Nunc de alio genere actionum dicam, quod non fit sine motibus Spiritus sancti, videlicet, verus timor Dei, vera fiducia, quæ vincit pauores in morte, & alijs magnis doloribus, ardens dilectio Dei, constantia confessionis in supplicijs, non succumbere in concupiscentijs libidinum, ambitionis, æmulationis, cupiditatis, vindictæ in magnis causis.

Tales interiores motus Deo placentes sciamus non fieri sine auxilio Spiritus sancti, nec tamen in his nihil agit voluntas, nec habet se vt statua, sed concurrunt agentes causæ, Filius Dei mouens mentem verbo & Spiritu sancto, cor accendens, mens cogitans, & voluntas non repugnans, sed utcumq; iam mouenti Spiritui sancto obtemperans, & simul petens auxilium Dei. Sic ait ille Marc. 9. inquit: *Credo Domine, sed operifer diffidentia mea.* Præterea illæ actiones, quæ
impes

Imperant Locomotiue, sunt in potestate nostra, imperare vt legamus, audiamus, cogitemus doctissimam, imperare externis membris, vt omittant malas actiones, quæ contra conscientiam antea facta sunt. Hæc manifestissima sunt.

Est & hoc diligenter considerandum, vt rang, concionem vniuersalem esse, concionem pœnitentiæ & concionem gratiæ. Arguit Deus peccatum Rom. 11.

in omnibus hominibus, in hac deprauatione naturæ. Rursus etiam promissio vniuersalis est, iuxta illud: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Offert Deus gratiam omnibus confugientibus ad filium Mediatoris. Nec est ^{in singulis personis} ~~in singulis personis~~ particularitas in Deo. Nec magi Matt. 11.

nanda est particularitas, vt de bonis non necessarijs. Non omnibus dat robor Samsonis, non omnes facit Musicos summos. Sic non est cogitandum de salute, quæ cum sit bonum summum & necessarium omnibus, promissio vniuersalis est.

4tra argum. qd dat magi actia xi.

Hanc intueamur, nec sinamus hanc veram consolationem nobis excuti ex pectore. Verissimum est de voluntate Dei iudicandum esse ex ipsius verbo. Verissimum dictum est, Lucerna pedibus meis verbum tuum. Cur igitur vniuersalem promissionem abijcis, & quæris alias speculationes: Retrabe mentem & pectus ad promissionem, & intuere filium Dei. Vocem eius audias,

Gal. 119

diar, scias eum & tibi summum sacerdotem & Mediatorem esse velle, nec fingas in Deo contradictorias voluntates esse.

Non igitur indulgeas diffidentia, non fingas particularitatē, vt si de robore Sāsonis aut Moyses cogitares, sed audias vtrāq; concionem, tu meas iudicium Dei, abijcito malas actiones, quae fiebant contra conscientiam, & intueri promissionem & filium Dei, & pete vt iuuēt te Spiritu suo sancto, sicut inquit: Quanto magis pater vester caelestis dabit Spiritum sanctum petentibus: id est, non ociosis, non aspernantibus, non repugnantibus, sed vero gemitu petentibus auxiliū.

Hinc intelligitur, cum promissio sit vniuersalis, nostram aliquam assensionem concurrere oportere, cum quidem iam et Spiritus sanctus accenderit mentem, voluntatem, & cor. Sic multa dicta scriptorum concionantur. Augustinus sapienter inquit, Præeunte gratia, comitante voluntate,

Traktat d. 11. v. 11. d. 11. v. 11.

Et Chrysostomus, ἔλκε ἀπὸ θεοῦ, βολὴ ἀπὸ θεοῦ, δὲ ἔλκε. Et Basiliius, μόνον θεῶν, καὶ θεοῦ προσαπαντᾷ. Tantū uelut es d. 11. v. 11.

Hanc consolationem in agone necessariam esse, manifestum est. Quid enim dices soni, qui iam ad supplicium ducitur, qui etiam conspectu sui sceleris horribiliter cruciatur? Hunc certe ad promissionem deduci necesse est, non ad alias speculationes.

Refutatio Stoicæ necessi-
tatis.

Recitavi summam doctrinæ de libero arbitrio, seu de voluntate humana, veram & simplicem, quæ sine ulla dubitatione perpetuus consensus est omnium eruditorum & piorum in Ecclesia. Nec plura addi necesse erat, sed tamen moneri Iuniores utile est, ne assentiantur Stoicis opinionibus de necessitate, quæ etsi sunt absurdæ, & à communi vita abhorrent, tamen habent applaudidores, vel quia naturæ monstruosæ delectantur absurdis opinionibus ipsa naturæ peruersitate, vel quia homines ambitiosi putant gloriosum esse, contradicere alijs. Tale fuit in Vallensi studium contradicendi, qui magna contentione detrahit voluntati humanæ libertatem, & constituit necessitatem in omnibus motibus totius naturæ & hominum, & falso ad Stoicos furores accommodat Pauli dicta, Rom. 9. Quæ certè non loquuntur de omnibus motibus naturæ & hominum, & alienissima sunt à Stoicis deliramentis.

Primum autem ex Dialecticis dicendum est, quid significant vocabula, Necessarium et Contingens. Hic satis est brevissime recitare qualescunq; descriptiones. Necessarium est, cuius contradictorium est impossibile, vel quod cum sit, aut factum est, non potest, nec potuit non fieri, aut aliter fieri.

De

De modis alibi dictum est. Sed contingens dicitur, quod cum fit, habet causam, qua poterat ex natura sua aliter agere, & opponitur vtrique particulae, Necessario & impossibili: Vt Paris rapuit Helenam, est propositio contingens. Eius enim postquam hoc ita accidit, mutari non potest, tamen ideo contingens dicitur, quia ^{voluntas} gubernans euentum, potuit aliter agere, & potuit alius esse euentus. Fontes autem contingentiae & mutabilitatis actionum ac euentuum, sunt libertas voluntatis in Deo, libertas voluntatis in creaturis rationalibus, & vagabundi motus materiae elementaris variè ruentis.

Expositio ne
affinitatis hanc

Iam sit infixa animis firma & perspicua refutatio Stoicæ necessitatis hac: Cum certissimum sit, Deum non esse causam delictorum, nec velle nec efficere, nec approbare delicta, & condidisse rationales naturas ita vt bonæ essent, sequitur naturas rationales sua voluntate liberè, sine vlla necessitate, & sine vlla coactione se auertisse à Deo. Fuit igitur libertas voluntatis, & poterat aliter agere voluntas: quod cum ita sit, contingente esse manifestum est. Sic deinceps dicatur de externis actionibus voluntatum humanarum, & semper in conspectu sit dictum Psalmi: Deus impietatem non volens, tu es. Hoc testimonium diuinum constantissime opponatur Stoicæ necessitati.

Et quanquam homines contentiosi viros la-
 byrinhos in hac quaestione struere possunt, tamē
 testimonium caeleste anteferamus praestigijs so-
 phismatum, quorum aliqua fortasse videntur in-
 extricabilia. Nūquid autem, ut dixi, diuino te-
 stimonio, sed tamen & Platonis dictum notissi-
 mum esse omnibus eruditis debet. Verba Plato-
 nis haec sunt in 2. lib. πολιτεῶν: *Omni contem-
 ptione pugnandū est, ne quis in ciuitate quam bene
 regi volumus vel dicat, vel audiat, seu senex, seu
 iuuenis, seu in poemate, seu in alia narratione, De-
 um causam esse alicui malorū, quod neq; sancte
 dici potest, neq; utile est ciuitati, neq; secum
 consentiens.* Et recitat Plutarchus dictū Euripi-
 di: *θεοὶ τὶ δ' ἄριστ' αἰσχροῦ οὐκ εἰσὶ θεοί.* *si dicitur facinus
 aliqd. huiusmodi
 est dicitur.*
 Nunc addo solutionem praecipuorum argumen-
 torum.

PRIMUM.

Determinatio diuina est immutabilis & ne-
 cessario vera.

Omnia eueniunt Deo determinante.

Ergo omnia eueniunt immutabili necessitate.

Solutio.

Primum respondeo ad minorem: Determina-
 tio diuina dissimilis est in his, quae pendent pro-
 prie ab ipsius voluntate, & in alijs quae princi-
 paliter aut proprie oriuntur à nostris voluntati-
 bus. Deus aliter determinat venturam resurre-
 ctionem

tionem mortuorum, & similia, quæ sunt ipsius propria opera, aliter præuidet & determinat scelera hominum, quæ permitti.

Hæc præuisio seu determinatio, prorsus nullam affert necessitatem voluntati nostræ. Præuidet enim, quia sunt euentura, & determinat, quousq; permissurus sit. Iam ad maiorem respon-
*id est præuisio
 præuisio facta
 præuisio* deo, Determinatio diuina est immutabilis, & necessario vera, scilicet necessitate consequentia, quæ non affert simpliciter necessitatem. Deus præuidet Saulis flagitia, & determinat seu metas constituit, quousq; permissurus sit.

Hæc præuisio & permissio, prorsus nullam afferunt necessitatem voluntati Saulis. Item: Saul punitur, quia peccauit. Verum poterat Saul omittere illa scelera.

Quare Dialectica illa necessitas consequentia non tollit reipsa contingentiam, aut libertatem. Exempla sunt illustria in sacris historijs. Ieremias inquit, cum quidem prædixisset excidium, si facies deditioem, non euertetur Ierosolyma. Et Ionas prædixerat, Niniuem interituram esse.

Id decretum quanquam iam voce Prophete promulgatū fuerat, tamen Deus retractat, unde discamus Deum non esse Stoicum. Ideo & in versiculis dictum est, de voluntate Dei:

Ipsa etiam quamuis a lamanti inuisa feruntur,
 Cum petimus, cedunt fata seueræ Deo.

Nec

Nec Deus est num̄e parcarum carcere clausum,

Quale putabatur Stoicus esse Deus.

Ipsē potest Solis currus inhibere volantes,

Ipsē velut Scopulos flumina stare iubet.

SECUNDVM ARGVMENTVM.

*si duo Con:ca
ratos et uelut n
ta quare statant
r a t u r n g u r h*

Causæ connexæ mouent necessario,

Omnes euentus fiunt à causis connexis,

Ergo omnes necessario fiunt.

Maiores Stoici sic confirmabant. Manifestum est cæli motum necessarium esse. Deinde manifestum est, & inferiora corpora affici à cælo, nec aliter se habere, quam sicut afficiuntur à cælo, ut in æstate accedente Sole, terram calefieri necesse est. Hinc sequuntur ordine naturali alij effectus, generatio frugum, & alij. Ex hoc ordine naturalium agentium, procedunt ad voluntaria. Temperamentum in Antonio est tale. Impellit igitur necessario, &c. Sed respondendum est breuiter, Maior falsa est: Nam etsi naturalium agentium aliqua est connexio, ut cæli, aeris, terræ, temperamenti in corporibus animantium, tamen non est necessaria cum illis connexio voluntatis humanæ, sed liberè & contingenter agit voluntas: est q̄ in actionibus humanis, causa contingentia, libertas voluntatis.

Etiamsi Epar incensum & intemperatum inclinatur ad intemperantiã, tamen voluntas libera est,

est, ac mandare membris potest, ne obtemperent illi inclinationi. Hac verissima esse, supra ostensum est ex dicto: Deus non volens peccatum, tu es. Et in ipso opificio hominis experientia restatur Locomotiuam liberè regia voluntate. Et totus ordo politicus frustra institutus esset, si homines non possent legibus obedire in externis actionibus aliquo modo regendis, &c. Ita & Cicero Stoicorum argumento respondet, negant voluntatem posse à causis antecedentibus, ut ipse nominat, id est, ab obiecto, vel rebus inclinantibus, ut stellis, aut temperamento, cogi.

Hac copiosius explicantur in Physicis, ubi discrimen recitatur, inter naturalia agentia, & voluntatem. Etiam si inclinant stella, tamen sunt tantum partiales & remotæ causæ, & voluntati eis repugnare potest. Et multæ inclinationes contraria consuetudine sunt languidiores.

TERTIVM ARGVMENTVM

D I A L E C T I C V M.

Impossibile est, duas contradictorias simul veras esse.

Hac est vera, Cicero erit Consul.

Ergo impossibile est, contradictoriam veram esse. Si impossibile est, hanc veram esse, non est necessario esse. Si impossibile est, hanc veram esse, non est necessario esse, Cicero non erit Consul, sequitur alteram necessario veram esse, Cicero erit consul.

Solutio.

Respondeo, Nego Minorem. Nam hæc propositio, Cicero erit consul, quatenus est propositio de futuro, non est determinatè vera humano iudicio. Nam veritas sequitur esse rei. Sicut igitur res habet esse, sic est vera propositio. Futurum autem nondum habet esse. Ergo propositio de futuro contingenti nondum est vera humano iudicio, sed est incerta, sicut res nondum esse cepit.

Cum igitur hæc incerta sit, Cicero erit consul, nondum inferri potest, alteram esse impossibilem, deinde etiam si minor est vera necessitate consequentia, scilicet, quia sic eveniet, tamen necessitas consequentia non simpliciter efficit necessitatem.

Cicero libro de Fato ad hoc argumentum ita respondet, se malle negare omnem enunciationem esse veram aut falsam: Eam, inquit, plagam potius accipiam, quam fato omnia fieri comprobem: Sed non declarat Cicero, cur propositiones de futuro contingenti, non sint determinatè vera aut falsa,

Id autem Aristoteles expressè declarat, qui monet, veritatem esse proprietatem comitantem res, sicut res habet esse, sic vera est propositio. Futurum autem nondum habet esse, ac possibile est, ut non eveniat. Hæc in Dialecticis copiosius declarantur.

E Theo

Phil. 2. Deus est, qui facit in vobis, ut velitis, & ut
perficiatis, pro sua bona voluntate.

Ergo cum impellente Deo fiunt omnia, nulla
est libertas. *Et p. 1. ubi dicitur qd. d. 1. ubi dicitur qd. d. 1.*

Respondeo, Nego consequentiam, & ratio est,
quia fallacia est à dicto secundum quid, ad dictum
simpliciter, & quidem duobus modis.

Primum, quia ex particulari infertur uniuersale. Deus efficit bona in Ecclesia, Ergo efficit bona & mala uniuersaliter. Hanc consequentiam non valere omnes intelligunt. Certissimum est autem illud Pauli dictum, sicut multa alia, verum de bonis actionibus in Ecclesia concionari, & esse dulcissimam consolationem, que nequaquam in Stoicam opinionem transformanda est. Alloquitur enim habentes initia fidei, ne fractis magnitudine periculorum & certaminum, postea deficiant, & consolatur nos cogitatione vocatiuis promissionum, presentia & auxilij Dei. Deus primùm immensa misericordia vocauit nos, & retraxit ex tenebris & ex inferis, nec vocauit tantum ut initia existerent, sed res tantas in Ecclesia, quas inchoauit, ut illi perficere, colligere aliquos cœtus, seruare aliqua hospitia Ecclesie, & perseverantibus dare vitam æternam.

Secundò, malè infertur necessitas à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter, quia etiam si
Deus

Deus adiuuat nos, tamen voluntates, quæ accipiunt doctrinam, volentes adiuuantur, & vera inuocatione petentes auxilium, non aliqua violentia coacta, vt Manichæi imaginantur.

Quia verò vocauit Deus, & promissiones suas vult nequaquam esse irritas, & simul vult accendi & exercere inuocationem, certissimè statuendum est, postea eum velle gubernare pericula & certamina, & incoatum beneficium perficere. Meminerimus igitur traditam nobis esse dulcissimam consolationem, quæ nihil ad Stoicam necessitatem pertinet, sed simul requirit, vt credens inuocatione petamus auxilium. Addita est autem causa finalis, quare Deus nos vocet, quare colligat Ecclesiam, & inter ingentia certamina seruet: Vt, inquit, aliqua fiant grata ipsi. Hanc causam finalem græca verba apud Paulum significant, quæ multi alienis interpretationibus corrupuerunt, cum hoc tantum dicat Paulus, Deum immensa misericordia colligere & adiuuare Ecclesiam, ne totum genus humanum faciat ingrata Deo. Sed vt aliqua pars generis humani Deo obediat & non sit condita ad æternum exitium.

ALIVD.

Prouerb. 16. Homo præparat cor, Deus autem gubernat consilium. *Ergo præparat postea Cor*

Ergo nulla est libertas voluntatis. *te p. oran*

Respondeo. Prudenter considerandum est, quæ

dicta loquantur de electione voluntatis, quae vi-
ro de euentu. Ingens enim discrimen est electio-
nis & euentus. Antonius vult imperium, & hu-
ius electionis causa est sola voluntas, sed eue-
tus pendet ab alijs multis causis. Saul vult ne-
cem Dauidis, sed euentus impeditur.

Cum igitur ingens discrimen sit electionis &
euentus, dicta de euentibus non transferantur ad
tollendam electionem voluntatis. Manifestum
est, Saulem potuisse velle necem Dauidis, sed e-
uentus aliunde impediabatur. Et haec dicta, sunt
doctrinae & consolationes, prohibent fiduciam no-
stri, monent ut iusta & conuenientia vocationi
velimus, & petamus auxilium Dei, monent eti-
am, ne fracti terroribus, desinamus recte facere,
quia euentus non a solis voluntatibus hominum
pendent. Non confidat Pharaeo, se oppressurum
esse Israelitas, etiamsi vult & decreuit. Non
desperent exules, in Babylone dum seruatorum
esse Ecclesiam, etiamsi dissipata erat.

A L I V D.

*ho loq. nihil nisi
ostendit nisi in
ad p. 15.* Jerem. 10. Scio Domine, non est hominis via
eius, nec viri est dirigere gressus suos.

Ergo nulla est libertas voluntatis.

Nego consequentiam, & ratio est, quia non
valet consequentia a particulari ad vniuersale.
Non omnia prospicimus in vocatione, & non o-
mnia possumus perficere. Ergo nihil prospicimus,
&

et nihil agimus. Nam haec sententia de vocatione loquitur, quam nominat viam, et exclusiue intelligenda est: Non est hominis via eius, id est, vocatio non feliciter regitur solis humanis consiliis et viribus, sed sciamus opus esse Dei auxilio, sicut multa dicta similia docent: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. Item: Sine me nihil potestis facere.

Concurrant igitur in nobis, diligentia et fides, Est aliquis conatus voluntatis in Dauide renato, ad faciendum officium sed accedat fides, petens auxilium Dei, et certo statuatur, Deum vere velole opitulari, et postulare hunc cultum, ut ab ipso expectemus auxilium, nec nos sine auxilio Dei salutaria facere posse. Sic et vox Psalmi docet: Commenda Deo viam tuam, et ipse faciet. Haec doctrina de copulatione diligentiae et fidei, inter praecipuas vitae regulas tenenda est, ut videntur Stoici et Epicurei furores, &c. nec viuamus sine Deo, elati fiducia propriae sapientiae, vel desperatione deserentes vocationem.

ALIVD EPHES. I.

omnium secundum consilium suum

Deus agit omnia secundum consilium voluntatis suae. *et voluntas humana in hoc agit*

Respondeo: Hoc vniuersale dictum non loquitur de vero genere actionum, de bonis et malis actionibus omnium hominum, sed tantum

E 3 de beo

de beneficijs diuinis in Ecclesia, videlicet de rati-
 catione, electione, gubernatione, & gloriosis libe-
 rationibus Ecclesie, & c. vt confirmet nos, ne in
 tanta imbecillitate nostra, & in tam varijs peri-
 culis & distractiombus, existimemus Ecclesiam
 tantum humanis viribus & consilijs regi, ac pro-
 pterea fracti desperatione, abijciamus doctrinam,
 imò inquit Paulus, Scitote adesse Deum Eccle-
 siæ suæ, & vobis opem ferre. Ipse sua misericor-
 dia recipit Adam & Euam, desertos ab omnibus
 creaturis, & filius semper fuit, est & erit custos
 Ecclesie. Hic custos rexit arcã Noæ, seruaui po-
 pulum e ductũ ex Aegypto. De his continuis bene-
 ficijs in Ecclesia inquit Paulus, Deũ omnia agere
 secundum consilium voluntatis suæ, id est, presta-
 re omnia beneficia Ecclesie suo mirando consi-
 lio, supra quam intelligimus, & c. Ac diligentia et
 prudentia adhibenda est in dijudicatione dicto-
 rum, & circumstantie consideranda sunt, qua
 ostendunt, de qua specie dicatur.

A L I V D Proverb. 16.

Ex 4. 1. dicitur Omnia facit Deus propter se, etiam impium
 ad diem malum. *h. t. non e. p. in. p. t. a.*

Respondeo. Consideretur particula propter
 seipsum. Deinde & Syntaxis obseruetur. Mani-
 festum est, Deum non velle impietatem, nec posse
 dici, Deũ velle impietatem propter seipsum. Sed
 poenam seu ordinem vult Deus propter seipsum,
 & vt

et ut eius iusticia & iudiciū agnoscantur. Ideo referas verbum facit ad pœnam, impium ordinat ad diem malum. Concio est de providentia, et de pœnis, quas affirmat secuturas esse, etiam si impij aliquanti sper florent permittente Deo.

Postquam argumenta præcipua de necessitate explicata sunt, fideliter moneo Lectores, ut, cum mandatum Dei sit, amplecti veritatem, et fugere falsas opiniones, iuxta illud: Non dicas falsum testimonium, detestentur petulantiam defendentium absurdas opiniones, ut sunt Stoici furorores de necessitate, præsertim cum contumeliosus sint aduersus Deum, et perniciosi moribus.

De affectibus.

Utilis est doctrina de affectibus. Primum, ut discrimen virtutum et affectuum cognoscatur. Deinde, ut fontes considerentur honorum et malorum affectuum. Tertio, ut Stoici errores refutentur, qui sæpè in Ecclesia magnos tumultus excitarunt. Nam et olim multi fanatici homines, et Anabaptistæ his proximis annis omnes affectus tolli voluerunt, penè ut Stoici. Primum autem sedes consideranda est, videlicet anima hominis, ac postea distribuenda potentia, et videndum, quæ sint singularum potentiarum propria organa et propriae actiones. Hanc totam de

strinam necessariam in omni vita, notissimam esse omnibus oportet. Deinde postquam dicimus, affectus esse appetitiones, distribuendi sunt gradus appetitionum.

Est autem usitata distributio triplex: Appetitus naturalis, sensuum & rationalis. Naturalem vocant appetitionem cibi & potus, quae est subitio venarum, unde in orificio ventri uli dolor oritur, quo sentitur fames. Deinde sensuum appetitio duplex est: aut propria tactus, quae est in nervis toto corpore sparsis, videlicet, delectatio & dolor. Alij sunt motus, sequentes cognitionem, & proprie sunt in corde, ut leticia, tristitia, irascia, amare, odisse, &c. timere, sperare. Ultimus gradus, est appetitio voluntatis. Nam in voluntate ut in corde, persecutio est, aut fuga, & quaedam est copulatio cordis & voluntatis. Cum autem de affectibus bonis, aut vitiosis loquimur, non dicimus de fame & de siti, nec de his qui proprie sunt in nervis. Nam hi sunt naturales proprietates, & conditae in natura, nec reguntur consilio, aut voluntate, ut in laceratione nervorum dolere necesse est, nec tolli potest hic dolor consilio, aut voluntate.

Sed de alio quodam genere disputatio est, videlicet de affectibus, qui proprie sunt in corde aut voluntate, ut de metu, spe, amore, odio, leticia, tristitia, misericordia, ira, &c. De his definitio

io tenenda est: Affectus est motus in corde
 aut voluntate, sequens cognitionem, quo pro-
 sequimur, aut fugimus rem oblatam, & quem-
 cumq; alium affectum comitatur ad extre-
 mum in corde læticia, vel tristitia. Sunt igitur
 et præcipui et ultimi omnium affectuum, læti-
 tia, quæ alit vitam in corde, et mœsticia, quæ ex-
 tinguit vitam. Hæc ita diuinitus condita sunt.
 Sunt enim in corde villi, qui astringuntur mœsti-
 cia et fit arefactio nativum humoris, et extinctio
 spirituum. E contra in læticia laxantur villi, et
 gignuntur spiritus copiosiores et lucidiores. Est
 autem vitæ proximum alimentum spiritus, qui
 est flammeus halitus, quem ex sanguine cor gi-
 gnat arcana vi, diuinitus sic insita homini.

Sunt autem diuersi motus cordis, laxatio et
 restrictio, quæ efficit pulsum arteriarum. Deinde
 morbus, qui vocatur palpitatio. Sed affectus est
 tertium genus, à prioribus distinctum. Et rectè
 dicit Galenus, etiam affectus esse naturales mo-
 tus cordis, sed ita si sint mediocres. Postquam tra-
 didi definitionem affectuum, et sedem ostendi,
 iam breuiter refutemus Stoica deliramenta. Er-
 rant autem tripliciter. Primum, dicunt omnes
 affectus opiniones esse. Secundo, dicunt omnes
 affectus vitiosos esse. Tertio, dicunt ex natura
 tollendos esse, et posse tolli.

An affectus sint opiniones.

Breuis & perspicua demonstratio est affectum non esse opiniones.

opiniones sunt in corde.
Quaecumq; subiectis differunt, realiter differunt, id est, sunt res diuersae.

Opinio & affectus differunt subiectis.

Ergo sunt res diuersae.

Mmor est notissima, quia opiniones sunt in parte cognoscente, ad quam perinet cerebrum. Affectus autem in corde esse manifestum est. Sed praecedit cognitio, seu opinio, quae aliàs vera est, aliàs falsa. Sicut Solon audiens falsam narrationem de morte filij, dolore afficitur, & rursus cognita falsitate, deponit dolorem. Talis enim natura cordis est, ut moueatur re monstrata per cognitionem, seu verò seu falsò, vnde dicitur: Ignoti nulla cupido: sed tamen alia res est notitia, alia affectus. Sicut alia res est visus, alia incendium amoris in corde.

*uid. de arte
ant. d. j.*

DE SECUNDA
QUESTIONE.

Non omnes affectus suo genere, seu per se virtiosi sunt: Sed aliqui sunt boni, qui & in natura integra fuissent, & erunt in beata, & sunt in confirmatione Angelis, ut sequentia testimonia ostendent. Ac primùm de homine loquamur. Lex diuina praecipit

*1. Arat. in
à ca. 1. p. 1.
ante.*

pit bonibus multos affectus, & quidem Deus
instrumenta affectuum in homine condidit. Cere-
brissimum est igitur, aliquos esse bonos affectus
suo genere. Et hæ definitiones teneantur: Boni
affectus suo genere sunt, qui congruunt cum
lege Dei, seu cum recto iudicio rationis, vt dis-
ligere coniugem, natos, irasci atrocibus sceleri-
bus, letari saluti amicorum, misericordia affici in
calamitate innocentum, præsertim amicorum.

Econtra vitiosi affectus suo genere sunt,
qui lege Dei prohibiti sunt, aut damnantur iu-
dicio rectæ rationis, vt inuidentia in Cain aut
in Saule, & similibus, ἐπιχοληρακία in his, qui
letantur calamitate innocentum.

SECUNDVM ARGV-

MENTVM.

*Arst. Summum f
a ipi a gny. ni 2 fig. valat*

Res condita à Deo sunt bonæ. *quod dicitur
sogvai sunt condita in natura, & bonum
dicitur affectu q dicitur.*
Igitur sunt bonæ.

Manifestum est enim, ardentem amorem pa-
rentibus esse erga natos, quem quidem sciamus
ad imaginem Dei in hominibus pertinere. Ideo *vsq.*
enim tales affectus inditi sunt humane nature,
vt sint commones actiones de amore Dei erga fili- *Gal. 107.*
um, & erga nos. Sicut vero amore non imagina-
rio nos diligimus natos: Sic vero amore Pater
æternus diligit Filium, & afficitur misericordia
in calamitate suorum.

Hæc

non fit in deo organa
non de afflu
con valul

Hæc etiam si Stoici ridicula esse dicerent et nos non satis perspiciamus, qualis sint hi motus in essentia Dei placidissima, tamen vera esse certissimum est, quia vox æterni Patris expressa ita dicit: Hic est Filius meus dilectus, quo delector, id est, quem intuens, vera et ingenti lætitia afficior. Item, Ego sum Deus Zelotes, id est, vere irascens peccatis. Et si autem verissimum est, ut dixi, aliquos esse affectus suo genere bonos, tamen, postquam natura hominum depravata est, iam in corde multi sunt vagabundi motus, aberrantes à ratione. Unde ingens fit confusio affectuum, et multi per se vitiosi bonis miscentur. Item, Boni fiunt vitiosi per accidens, quia non reguntur ordine, ut multi homines magis amant suam vitam, vel voluptates suas, quam Deum.

10 vñ.

Lucæ II.

Act. 8.

Zach. 12. 8.
in 20. 2.

Hæc multiplex confusio consideranda et deploranda est, ut discamus agnoscere infirmitatem humanæ naturæ, et à Deo petamus auxiliū et gubernationem, quæ promittitur in Evangelio; Quantò magis Pater vester cælestis dabit Spiritum sanctum petentibus? Item: Spiritus opitulatur infirmitati nostræ. Item: Effundam super donum David Spiritum Gratia, et precum. Deinde inenarrabilem bonitatem Deitatem consideremus, qui certò seipsum nobis impertit, effundens in pectora nostra Spiritum sanctum.

Hum, propter Filium, &c, iam facile est expli-
care dicta, quae videntur omnes affectus damna-
re, ut, Sensus carnis in inicitia est aduersus De-
um, id est, affectus aut per sese, aut per accidens
iniqui sunt in homine, qui non regitur luce ver-
bi Dei, i amore Dei, fide & dilectione Dei.

Obiectio 3.
Rom. 8. cap

DE TERTIA
QUESTIONE.

An omnes affectus ex natura
tollendi sint?

De hac questione facile iudicari potest, ex
priori responsione. Cum enim dictum sit, praecipit
Deo, ut sint in nobis affectus congruentes le-
gi Dei, & aliqui tales conditi sint in natura di-
uinitus, ut σοφῶν, manifestum est, nec debere
nec posse tolli tales affectus ex hominum natura.
Quare perspicuum est, Stoicam ἀπάθεια, com-
menticiam, falsam, & reijciendam esse.

Responsio.

inidolentiam,
cuiusdam affectu

abolitio nulli
affectuum

Hac prolixè declarari possunt sumtis argu-
mentis à lege Dei, & ab ipso naturae humanae
specie, ac lex quidem reuera descriptio est opi-
sui naturae hominum, & imaginis Dei in homi-
ne. Talis esset natura hominis si non deprauata
esset. Esset in ea verum incendium horum affe-
ctuum: Diliges Dominum Deum tuum ex toto
corde. Item: Diliges proximum sicut teipsum. Et
talis

Confirmatio
probat, si probat
est affectus tot
cor etc.

talis fuit natura in filio Dei, nato ex virgine, etiam in hac vita mortali & in nobis in celesti vita talis erit natura, & nunc in renatis initia sunt talium affectuum, ut scintilla,

Deinde manifestum est ex Physicis oportere appetitiones esse in animalibus, ut famem, sitim, & organa ad has appetitiones condita sunt. Præterea & in hominibus inestitia destruit naturam, & e contra vitæ conservatio læticia quædam est. Ideo nequaquam ex hominibus tolli possunt aut debent affectus. Denique totum illud deliramentum Stoicum, de tollendis affectibus, vanissimum somnium & mendacium est, pugnant cum lege Dei & cum natura.

Sciamus autem bonos affectus, esse motus cordis & voluntatis, congruentes cum lege Dei, seu recta ratione, & hos fovendos esse, & rectè regendos, & intra metas sui ordinis reverendos, ut Abraham magis diligit Deum, quam Filium Isaac. Econtra mali affectus sunt, pugnant cum lege Dei, seu recta ratione, Et hoc reprimi & coerceri oportet, sicut Paulus dicit: *Si Spiritu actiones carnis mortificabitis, eritis.* Eruditissimè autem & planissimè distinguuntur boni & mali affectus, sumto discrimine à lege Dei, Vnde autem sit hæc depravatio in homine, ut confusio sit in hac mortali natura bonorum & mali

Gen: 22.

Ro: 8

PHILOS. MORAL. 67

malorum affectuum, id in doctrina Ecclesie traditur, a qua declaratio longior petenda est.

Quid sentit Aristoteles?

BONUM iuxta doctrinam Ecclesie, est res condita a Deo, congruens ad ordinem in mente divina, & ordinata ad finem aliquem, hoc est, ad conservationem speciei. Ideo dictum est, Gen. 1. Videri omnia que fecit, & erant valde bona id est, ab ipso ordinata, placenta ei & destinata ad fines bonos. Errat autem Philosophia sine doctrina celesti existimans omnia, que nunc in natura hominis cernit, ut errantes appetitiones & mortem, sic condita & ordinata esse. Ideo Aristoteles, quanquam videt dissimiles esse affectus in homine, alios cum ratione congruentes alios pugnantes, tamen initio omnes esse morus naturales, & indifferentes iudicat.

ordis a Deo Boni.

Artis Angli
Approbate gnu a
bd h. Spax.
Appetitioes Fin
et laffioy P app
1007
affetto q st ap
titioes apphant
extirpani nom 7

Sed doctrina Ecclesie discrimen ostendit, que docet, qui sint affectus conditi & ordinati in natura hominis, & qui non sint conditi. Aristoteles autem hoc discrimen ignorans, genus appetitio- num intuetur, & quod ad genus attinet, recte sentit, oportere in animantibus appetitiones esse, ut famem sitim, dolorem. Quia hi motus incitant ad querendum pabulum & potum, & ad fugienda ea, que naturam destruunt. Sed de genere loquens, cogitat oportere in cordibus esse laticia

ga igno rami
lappu pariti

laticiam, modestiã, amorem, metum, spem, iram,
 misericordiam, ut impellant ad expectenda con-
 uenientia, & fugienda contraria. Et verum est,
 ita condita est natura, ut tales appetitiones &
 affectus sint calcaria bonarum actionum, & pe-
 rantes nequaquam tantos labores perferrunt in
 educatione, nisi ingenti vi amoris incitentur
 ad curam tuenda sobolis.

non dicit ubi dissen-
 sant Arist.

Arist. ignorans
 videtur primo lapsus

Sed postea deprauatio accessit, cuius causam
 Aristoteles ignorans retinet genus, docens, oportere
 affectus in natura hominis esse, qui etiam si
 aberrant, tamen ratione ad certas metas reuocandi
 sunt, quia ratio ostendit, in quibus obiectis
 appetitiones, & affectus resistere debeant. Et de
 fame ostendi, quæ res sint naturæ conuenientes,
 et mediocritatem constituit. Ita de amore, de ira,
 de misericordia cogitat. Et si sæpè aberrant, tamen
 ratio metas præscribit, & tunc affectus boni
 sunt, cum intra metas illas coërgentur, quas quidam
 ipse eruditè nominat *Mediocritates*, & sic
 dicit: *Ira non ut duce, sed ut milite utendum
 esse. Quia sentit in animantibus necessario mor-
 tus, appetitiones & affectus esse oportere, quod
 de genere verum est. Sed in rationali natura re-
 gendos esse ratione. Ideo & leges politica gradatim
 constituunt, ut coërceantur affectus, ne impel-
 lant externa membra, ut contra leges faciant,*
 sed

Seneca:
 v. lra & ira
 in iudicis.

sed ratione frenentur, ^{Homi. i. Iliad.} ut Achillem iratum re- ^{i. Iliad.}
trahit Pallas, ne stringat gladium.

Et in doctrina Ecclesie discrimen inter affe-
ctus & facta contra conscientiam traditur, in
quibus voluntas non coercet affectus, sed sciens
& volens eis indulget. Cuius discriminis cogno-
itio valde necessaria est, quia horum graduum in-
finita distantia est accendi amore vel ira, & ob-
sequi contra conscientiam, sicut mandatum est
in prima concione: Sub te sit appetitus tuus, &
tu domineris ei. Geni. 4.

Quæ potentie regi possunt?

In omni vita ad multarum rerum dijudica-
tionem, & ad morum gubernationem, necesse est
tenere doctrinam, quantum ad eam est, quæ de ani-
ma & de gradibus potentiarum traditur: Et in
ter ceteras partes considerari necesse est, quæ po-
tentie agant naturaliter, quæ agant liberè, &
quæ sint rectrices & quæ regi possint.

Primum igitur sciendum est, voluntatem in
suprema potentia rationali sic conditam esse, ut
habeat libertatē, id est, facultatem eligendi rem
legitam, aut non eligendi, aut suspendendi actio-
nem. Sed hæc facultas in natura integra hominis
maior & minus impedita fuit. Nunc multo im-
peditior est, & variè impedita, sed tamen aliqua-
modo transit, ut in disputationibus de libertate va-

*Et potentie reg
u q regals.*

F lunt at is

luntatis humanae dicendum est. Reliqua est etiam in voluntate facultas mandandi locomotiva, de externorum membrorum motu, ut mandare potest, ne manus rapiant rem alienam, et ne admoueant poculum ori.

potentia q. regaly.

Modo.

Deinde duae potentiae sunt, quae regi possunt appetitua in corde, et locomotiva. Reguntur autem in dissimilibus modis, ac mirabiliter Deus duas species gubernationis ipsa natura homini impressas, nobis proposuit, ut hac ipsa imagine commonefacti cogitemus discrimina disciplinae, et iusticiae cordis. Locomotiva obtemperat, ut serua, seu ut brutum, etiamsi non ostenditur causa bona vel mala. Ut cum voluntas iubet avertere oculos, locomotiva obtemperat, siue causa ostendatur, siue non ostendatur. Sed cor non obtemperat sine persuasione, id est, sine ostensione boni alicuius, et obtemperat non ut seruus, seu ut brutum, sed persuasione motum, ut sapienter et liberi ciues. Ut in Varrone latitante cor non deponit metum, donec audit sibi parci ab Antonio. Haec obedientia praestantior est quam altera seruilis, et est imago verae iusticiae, et non hypocrítica.

usus.

Consideranda autem sunt haec discrimina, ut sciamus quae potentiae, quomodo regendae sint, et ut nos ipsos ad curam regendarum potentiarum exis-

PHILOS. MORAL.

excitemus, ut Paulus inquit: ^{Rom. 7.} Facite membra
vestra arma iusticie. Vegetativa et sensus agunt
naturaliter, nec per sese obediunt voluntati, sed
reguntur per locomotivam. Homo furax, etiamsi
aviditatem cordis non potest extinguere, tamen
et potest, et debet per locomotivam coercere
manus. Hanc libertatem Deus, vult reliquam
esse in homine, primum ut intelligatur discrimen
inter agens liberam et non liberam, et ut scias
Deum esse agens liberum, deinde ut disci-
plina servetur, et ipsa facultas locomotiva, seu
nervorum, manifestum testimonium est, hunc
gratum libertatis in voluntate humana reli-
quam esse. Hac de gubernatione potentiarum
plana et perspicua sunt, et lucem afferunt paro-
dioni Aristotelis, quam recitat in fine primi li-
bri Ethicorum.

Exponit tres
casus et quod
libertas in gremio
membra dicitur
in reliquam.

4. Ethic. cap.

DE DEFINITIONE
VIRTUTIS.

Reversio ad
capitulum ex
rationem vobis
in libro Arist.

GLORIOSUM nomen est virtutis apud
Philosophos, ubi significat ardentem et incitatos
impetus ad recte faciendum, qui tamen sapientia
reguntur. Et quia hac prestantia rarissima est,
ideo in sermone Prophetico et Apostolico non
sepe usurpatur nomen virtutis, sed usitatus est
dicere, bona opera, et hac appellatio magis
perspicua est, quia significat actiones volun-

tatis, congruentes cum recto iudicio. Hæc possunt
intelligi & effici, etiamsi non sit in voluntate aut
corde ardens impetus, ut, reprimere se Alexan-
der potest, ne aspiciat filias Darij, etiamsi cor non
erat sine flammis cupiditatum.

Hæc de nomine moneri utile est, ut conside-
remus, propter infirmitatem hominum aliter lo-
qui Prophetas, quam loquuntur Philosophi. Sed
accedamus ad Philosophica, ubi primum nimis
obscura definitio discenda est, quam ex ipsa natu-
ra sumi etiam iuniores intelligere possunt. Vir-
tus est obedientia voluntatis & cæterarum vir-
rium, congruens cum Lege, quam & indidit
DEVS ^{at affertur.} hominibus in creatione, & postea ma-
nifestis testimonijs in Ecclesia repetiuit. Sic com-
ditata est natura hominum, ut in ea luceat sapien-
tia, consentiens cum norma in mente divina, et
tunc recte vivit homo, cum obtemperat huic di-
vine normæ. Ideo autem Deus hos radios sua-
mentis in nos transfudit, quia in creatura testimo-
nia extare voluit, quæ & esse Deum, & qual-
is sit ostendant, & communes faciant nos de divi-
no iudicio. Deinde etiam, ut gubernent actiones
nostras.

Defin. Philosophica. In definitione autem Aristotelis, modus illius
Defin. calis. obedientiæ additur. Significatur & causa, quæ
regit obedientiam: Vir tus est habitus electus
uus in mediocritate consistens, secundum res
quo ad nos *etiam*

Defin. Arctica
2. et hinc
cap. 6.

nam rationem, ut sapiens dijudicat.

Appellatio ^{ex multis actibus} ~~habitus~~ nota sit ex *Dialectica* vel ex artium exemplis. Rectius & certius pingit pictor, qui est artifex, quam qui non est assuefactus. Sed intelligamus arduos & incitatos impetus, quas tamen oportet non ferri temere. Ideo addita est causa, regens obedientiam, cum nominat habitum electivum, seu *προαίρεσις*. Duo autem complectitur *προαίρεσις*, seu electio, iudicium in mente & liberam assensionem, seu electionem in voluntate. In delictis ignorantia deest mentis officium. Ideo non dicuntur facta ex *προαίρεσις*. In vera coactione deest voluntas. Ideo que coacti faciunt, non dicuntur facere ex *προαίρεσις*. Concurrere igitur in bona actione necesse est, rectum iudicium & voluntatem libere obtemperantem recto iudicio. Multa sunt autem actiones, in speciem similes actionum virtutis, sed quia ^{vel necesse est voluntas} altera causa deest, aut aliqua ex parte cessat, non omnes actiones dicuntur virtutum actiones, etiamsi in speciem similes sunt.

Fecit autem Aristoteles gradus quatuor, ^{3. Ethic. ut hic. cap.} videlicet: Actionum alia sunt natura tales, seu *φύσει*. Vt Cato dicitur fortis, quia natura durus est. Alia sunt *δόξει*, id est, opinione tales, ut Brutus existimatur fortis, quia animus est ^{per persuasionem} captus.

Alia

Alia sunt *ἄλογα* tales, ut, *Thraso* in *speciem* videtur fortis, cum sit mera *simulatio*.

Postremus gradus est, qui est proprius *virtutis*, ubi non errat iudicium, & voluntas libera & in loco eligit congruentia.

De medietate.

NATURA notum est, rectitudinem in *actibus* humanis congruentiam voluntatis esse cum lege natura, quae est lux diuina, mentibus hominum insita, ostendens ordinem convenientem cum aeterna norma mentis diuinae: Itaque definitio virtutis plana & perspicua haec est; Virtus est obedientia voluntatis congruens cum lege morali, quam indidit Deus hominibus in creatione, & postea manifestis testimonijs in Ecclesia repetiuit. Eadem prorsus est sententia verborum Aristotelis. Sed modum obedientiae illius exprimit Aristoteles, inquitens eam esse medietatem, id est, redcere affectus & motus omnes ad mediocritatem.

Haec cogitatio admodum elegans est, & ex *Physicis* sumpta, ubi cernitur naturam in omnibus appetitionibus et motibus amare mediocritatem, ut laeditur natura nimio alimento, & nimio motu, mediocri seruetur. Sic in affectibus, qui sunt actionum fontes, nimius timor, & nimia audacia, nimia ira, & nimia leticia, &c.

Perspicua definitio
Virtutis.

Magis e peccatis
excelsis qz
defectibus.

nocent homini. Sic artes querunt mediocritatem, ut Musica vitat nimis altas & nimis submissas voces. Itaq; sapienter cogitatum est, virtutes esse medietates. Et huc quadrant plerimae sententiae, Ne quid nimis; Omnibus in rebus modus est pulcherrima virtus.

3. Agtm. a cognatis

Ulla sententia fuit in scriptis tantis temporibus Apollonius.

Meminerimus igitur in doctrina Aristotelis et commone fieri nos in omni vita, de amanda et vitanda mediocritate, quia virtutes constituit esse medietates. Sed postea quaestio est, qualis sit medietas. Nam alia est medietas immutabilis, ut centri in circulo. Alia est mutabilis, ut alius modus tibi convenit robusto, alius debili. Quare et hic et alibi discernit Aristoteles medietates.

Divisio Medietatis

2. Eth. cap. 7

Notissima est autem Arithmeticae & Geometricae doctrina de proportionibus, ubi dicitur: Alia est Arithmetica ἀναλογία, alia Geometrica, Arithmetica ἀναλογία est, cum tribus aut pluribus numeris dispositis, servatur differentiarum aequalitas, ut 3. 5. 7. 9. Hi numeri singuli distant binario. At Geometrica ἀναλογία est, ubi non differentiarum, sed proportionum aequalitas servatur, ut sicut se habent 5. ad 3. sic se habent 12. ad 4. quia utrobique tripla proportio est.

Hanc puerilem doctrinam omnibus notissimam esse oportet. Et saepe homines docti ad haec discrimina alludunt, ut, si Julius sine respectu personarum

1. Exm.

Cesar F 4 rum

rum divideret facultates civium equaliter, & equali numero daret infimo & summo: Hec esset equalitas Arithmetica proportionē. Ac si plus daret Senatori, quam infimo civi, hec esset equalitas Geometrica *ἔναλογια*. Hec recitat, quia Plato & Isocrates dicunt, in *Repub.* equalitatem Geometricam custodiendam esse.

Exm.
It adhortatu
id utramvis
nā dāda pan
libg.

Ita & in Paulo 2. Cor. 8. equalitas Geometrica *ἔναλογια* constituta intelligitur, cum inquit: Sit equalitas, scilicet non Arithmetica, sed Geometrica proportionē, & quidem voluntaria communicatione, non novis legibus politis, id est plus teneat princeps, quā plebeius aliquis et c.

Et quia in plerisq; virtutibus non illa immota mediētas quæritur, sed alia latior, videlicet Geometrica, quæ propter diversas circumstantias varia est. Aliud enim alijs congruit, Aristoteles in textu inquit: Sumi mediētatem quo ad nos, id est, quam convenire nobis ex circumstantiis iudicamus. Non eadem mediētas est temperantia in homine robusto & imbecilli.

Huius dissimilitudinis consideratio in multis negocijs vitæ humanæ necessaria est, ne Stoico more quæraturs unus aliquis gradus. Casti sunt Ioseph, Baptista, Petrus, sed tamen gradus castitatis sunt alij in alijs, qui omnes adhuc ad principale normam congruunt, videlicet, ne freni laxentur libidini contra conscientiam, donec intra hanc

normam manent, sunt casti, etiamsi gradus differunt. Ita Iuriconsulti dicunt, se aequalitatem querere $\epsilon\upsilon$ πλάτῃ. in latitudine non pisa non qualitate

Hæ admonitiones pueriles necessariae sunt, ne depraventur iudicia, vel superstitione, vel nimia laxatione. Ideo meminerint iuniores dictum huius loci de medietate quo ad nos, & quidem additur, ut sapiens iudicat, id est, hæc medietas retineatur, quam homo sapiens & peritus congruere circumstantijs iudicat. Normam enim vult esse non cuiuslibet imaginationem, sed iudicium artificis, id est, intelligentis fontes earum rerum, de quibus iudicat, iuxta illa dicta Phocylidis: $\mu\eta\delta\epsilon\sigma\iota\sigma\tau\epsilon$ κριναρ ἀδ ἀήμονας ἀνδρας ἐάσῃς. Item Platonis: $\epsilon\pi\iota\sigma\eta\mu\eta\delta\epsilon\kappa\upsilon\iota\epsilon\rho\upsilon\alpha\lambda\lambda\prime\omicron\upsilon\pi\lambda\eta\theta\epsilon\iota$, id est, scientia oportet iudicare, non multitudine. Item: Exerceat artem, quam didicit. Item: $\tau\epsilon\nu\epsilon\sigma\tau\epsilon\upsilon\alpha\gamma\alpha\rho\omega\pi\epsilon\iota\sigma\tau\eta\epsilon\varsigma\omicron\upsilon\epsilon\kappa\lambda\epsilon\rho\gamma\iota\kappa\acute{\alpha}$. Item: $\mu\eta\delta\epsilon\sigma\iota\sigma\tau\epsilon\rho\epsilon\delta\acute{\alpha}\kappa\mu\omicron\upsilon\lambda\alpha\iota\delta\omicron\epsilon\varsigma\acute{\alpha}\iota\delta\epsilon\rho\varsigma$, quæ omnia monent, ut artifices iudicent.

Logos & q. impit non fit // iudicium

Empid.

LOCVS PLATONIS.

Addo & insigne dictum Platonis lib. 6. de legibus, in quo duarum aequalitatum fit mentio, & splendide laudatur Geometrica, quia dominatur in multis virtutibus, & est imago bona status in imperijs, videlicet, Aristocratici. Verba hæc sunt: Recte & concinnè dictum est, quod optimus status est

an aequalitate effici. Et quia non est perspicuum,
 quae sit illa aequalitas, magni tumulus existunt.

Cum enim duae sint aequalitates, quae etiam si
 nomen habent idem, tamen in multis rebus con-
 trariae sunt. Alteram quidem intelligunt omnes,
 quae aequali mensura, pondere & numero ubique
 distribuit. Sed verissimam & optimam aequali-
 tatem non facile est cuilibet deprehendere. Dei
 enim iudicium est, atque hominibus tenuiter con-
 tingit. Quatenus autem contingit, civitatibus et
 privatis omnia bona efficit. Praestantioribus enim
 maiora, deterioribus minora tribuit, datque cuilibet
 apta ipsius naturae, aut maiores honores his, qui
 virtute antecellunt: e contra minus idoneis mi-
 nores, ac singulis pro proportione convenienter.
 Atque hoc est iustum civile, quod expetere et ad
 quod respicere nos in ordinanda civitate oportet.
 Non ad paucos tyrannos, aut unius, aut vniuersae
 potentiam. Hoc iusto uti civitas debet, quod sin-
 gulis aequalia distribuit, et cuique convenienter, si
 non vult concuti seditionibus.

IV Civitas

De distributio
 et enumeratio
 virtutum. **Diuisio vel distributio virtutum.**

Quare virtus
 sit necessaria.

SEMPER in omni vita haec admonitio in
 conspectu sit, doctrinam de virtutibus necessario
 cognoscendam esse, non solum, ut sit rectrix vitae
 hominum, sed etiam ut sit monstratrix, qualis sit
 Deus

Deus. Idq̄ omni inuocatione cogitandum est. Non enim brachijs amplectimur Deum, sed cum sit substantia inuisibilis, mente eum intuemur, & cogitamus, qualem naturam alloquamur, ubi se patefecerit, & qualem se esse ostenderit, & quibus proprietatibus discerni velit ab omnibus alijs naturis. Ideo rectissime sumitur doctrina de virtutibus, & earum enumeratio, ex Decalogo, in quo expressit Deus voluntatem suam, & ordine eruditissimo virtutes distribuit, non solum, ut doceret, quales nos esse velit, sed etiam ut ostenderet, qualis ipse sit, & nos commonefaceret, hominem ad eam imaginem conditum esse. Rectissime igitur distributio virtutum ex Decalogo sumi potest, in quo prima tabula recitat virtutes immediatè cum Deo agentes. Secunda illas, que immediatè cum hominibus agunt, quæ tamen ipsa & ad hunc finem referendæ sunt, ut & obedientia Deo præstetur.

Enumeratio virtutum

Philosophi autem de virtutibus primæ tabule valde pauca dicunt, quia etsi nascitur nobiscio aliqua legis notitia, et ratio videt multa testimonia de Deo in natura, tamen magna confusio est opinionum de Deo, et tetra dubitationes de pro-
videntia sunt, ybiunq̄, mentes non reguntur luce

Euan

Euangelij. Et Philosophia, cum tantum sit doctrina legis ignara promissionum Euangelij, nihil potest dicere de fide, qua homo recipitur a Deo propter Filium, de spe auxilij diuini, de imprecatione. Harum virtutum doctrina in solius Euangelij voce patefacta est.

Hæc monere discentes necesse est, ut genera doctrinarum, Philosophiæ & Euangelij discernant. Etiam cum nominant ~~Ethnici~~ religionem vel pietatem erga Deum, intelligunt tantum reuerentiam talem, qualem tribuit Deo humana ratio sine luce Euangelij, id est, religio est reuerentia, qua affirmat ratio esse Deum, mentem æternam, formatricem mundi, fouentem singulas species, bonam, iustam, castam, vindicem scelerum, ut species conseruetur, & iudicat propterea obediendum esse, & professionem externis ceremonijs declarandam esse.

Hæc sunt Philosophica, & demonstrationibus illustrari possunt, sed tamen hæc ipsa rationis sententia, vel furenter tollitur, vel corrumpitur. Epicurei prorsus tollunt, alij fingunt numina & cultus sine fine, & somniant se his ritibus placare iram Dei, & quasi emere magna vitæ bona.

Has falsas opiniones, & vitiosos ritus inderotos relinquamus, nec numeremus inter virtutes. Deinde vero necesse est habere in conspectu nomina & definitiones verarum virtutum pri-

PHILOS MORAL.

ma tabula, de quibus concionatur Euangelium. Iuxta primum preceptum, Fides, quæ est vera noticia Dei, timor Dei, Fides, quæ est fiducia rei conciliationis, dilectio, spes, tolerantia. Iuxta secundum preceptum, inuocatio, concio, confessio, gratiarum actio. Iuxta tertium, ministerij Euangelici, studiorum doctrinæ, & ceremoniarum diuinarum conseruatio. Vt autem sæpe dicitur, aliquam legis noticiam reliquam esse in natura hominis, etiam nõ renati: Ita sciendũ est, demonstrationes esse preceptorum Decalogi eruditissimas.

Distributio
tutum
trialogum.

PRIMA.

Sumta e a ca
affigite, qd pbat
hanc dabo
ordinantiam
Dno creatori
Sumta e a
comparatione
a ca effici

Ut in naturalibus effectus pendet a sua causa, & quando non obtemperat, effectus destruitur. Vt infans in utero, quando rumpit fasciolas ante tempus, extinguitur: Sic effectus intelligens, pendet a sua causa, & cum ea congruere debet, non congruens rumpit fœdus, & relictus a prima causa extinguitur.

Homo est effectus Dei.

Ergo cum eo congruere debet, & non rumpere fœdus.

SECUNDA.

Imago debet congruere cum archetypo. Homo est conditus, vt sit imago Dei, vt etiam in veteri versu dicitur.

Exem

Manit. lib. 4.

*Exemplumq; Dei quisq; est in imagine parv.**Ergo congruere cum Deo debet.***TERTIA CLARISSIMA**
& firmissima.

Natura hominum condita est, præcipue ad agnitionem Dei, & vt in illa agnitione ei obediat, secundum totam legem naturæ, quia hæc obedientia & agnitio sunt propria opera hominis. Et vt sciamus hæc esse præcipua opera hominis, & necessaria, additus est carcer iudicium conscientie, & manifestæ pœnæ, quæ sequuntur atrocita scelera.

Ergo, cum Deus docuerit hanc obedientiam, & puniat non obedientes, necesse est ei obedire.

VIRTUTES SECUNDAE
D E T A B U L A.

In secunda primum constituitur imperium, quo homines ab hominibus gubernantur. Horum imperiorum fons est, gubernatio parentum. Est ergo prima virtus in hac tabula, iusticia vniuersalis in gubernante & subdito. Est autem iusticia vniuersalis obedientia iuxta omnes leges. Gubernator debet inferioribus hæc omnia, vt

regat

regat eos secundum omnes leges Decalogi. Rursus et inferior debet obedientiam prestare iuxta omnes leges.

Hic autem perspicue sunt demonstrationes. Natura hominum ad societatem condita est. Ergo necesse est, esse ordinem gubernationis, & vitari omnia turbantia societatem.

Turbat autem contumacia.

Ideo obedientia necessaria est.

Pertinet autem ad quartum preceptum, pietas erga parentes, & pietas erga natos, quarum utraq. est species Iusticiae. Item iusticia coniugii inter sese, de qua imprimis est digna memoria Pythagorae sententia, quam Aristoteles in Oeconomicis citat, videlicet, Maritum debere uxori beneficentiam & clementiam, quia sponsa ei, ad aram, ut supplex, commendatur. Iam hic ius supplicum considerandum est. Imbecillior petit, ne secum summo iure agatur, & imago pulcherrima est coniugii Christi & Ecclesiae, Ecclesia ad aram adducitur ad Christum, ipse recipit protegendam, & tacet pro ea prostratus ad aram, id est, coram aeterno Patre.

Iusticia particularis est virtus, quae suum cuique tribuit.

Hanc tria precepta sequentia complectuntur: Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facis. Et demonstratio perspicua est,

Quae

haec virtus fit
ad 5. 6. & 7.
p. 10.

Quaelibet res in natura, quantum potest, appetit conseruationem suae speciei, naturali inclinatione, vt semina sunt in plantis & animantibus.

Iniusta caedes, turbatio coniugij, & iniusta facultatum direptiones destruunt speciem.

Ergo necesse est, haec mala prohiberi.

Ad praeceptum quintum etiam pertinet mansuetudo, quae est virtus, quae moderatur iram, ne contra iusticiam faciat. Ad sextum praeceptum pertinet castitas, quae est virtus, quae vitat omnes commixtiones à Deo prohibitas. Demonstratio aliqua ex parte nota est.

Ordo naturae diuinus est, & ei obtemperandum est.

Est autem ordo diuinus & immutabilis, vt in his, qui sunt faecundi sit maris & feminae coniunctio, & ne haec societas turbetur.

Ergo parère necesse est.

Cum autem haec demonstratio non satis perspicue omnia scelera turbantia hunc ordinem prohibeat, Deus expressa voce etiam in Paradiso ante lapsum hominum, prohibuit omnes commixtiones extra legitimum coniugium, quod his verbis instituit: Erunt duo in carnem vnā, id est, inseparabiliter iuncti, vnus mas, & vna femina.

Quare diligenter obseruandum est hoc praeceptum

Gen 2.

ceptum in Paradiso expresse etiam ante lapsum editum esse, quia Deus etiam in integra natura voluit sibi obedientiam hoc ordine præstari.

Rursus etiam hic præcipue observandum est, miseram doctrinam virtutum generi humano traditam esse, ut qualis sit ipse Deus consideretur, est iustus, id est, æqualis omnibus sine respectu personarum, horribiliter irascens peccato in omnibus, et recipiens omnes, qui ad filium confugerint, est verax et castus, ut discernatur ab omnibus naturis mendacibus et immundis.

Urgitur intellectus sit huius discriminis, voluit Deus harum virtutum noticiam in genere humano lucere, et cum Deum non possimus amplecti brachijs, ut molem corpoream, mente intueendus est, et veris proprietatibus discernendus ab alijs naturis, quod sit omnipotens, sapiens, verax, bonus, iustus, castus, liberrimus, iudex, et quotidie in invocatione hæ proprietates cogitanda sunt: Inuoco te omnipotens, æterne, viue Deus, æterne Pater Domini nostri Iesu Christi, qui te patefecisti immensa bonitate, et clamaſti de Filio tuo, Domino nostro Iesu Christo: Hunc audite. Conservator cæli et terræ, et hominum, et Ecclesiæ tuæ, et conseruator, et opitulatur, et resucitator, vna cum filio tuo Domino nostro Iesu Christo, et Spiritu sancto, sapiens, bone, verax, iuste, caste, liberrime, misericors, verè diligens et exaudiens nos,

G   custos

custos Ecclesie tue, Miserere mei propter Filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum, quem voluisti pro nobis esse victimam, *Mediana hinc est suppositum* *titulus non in eodem*, & sanctifica nos Spiritu sancto tuo, &c.

Ad octavum præceptum pertinet virtus, qua nominatur, Veritas seu veracitas, quæ est virtus, id est, firmitas quædam in voluntate seu firma *proprietate* congruentiam præstans opinionum, sermonis & gestuum cum re, nec errore, petulantia, aut cupiditate nocendi, aliud sentire, & aliud ostendere.

Suntq; demonstrationes perspicuæ, cur necessaria sit veritas.

P R I M A.

hinc est a proprietate Quia Deus et creatura rationales tales sunt, ut res intelligant.

Tunc autem intellectio rerum fit, cum intelliguntur, quales sunt.

Veritas igitur necessaria est, quia est intellectio & ostensio rerum, quales sunt.

S E C U N D A.

hinc sumptum a istius in g. sequel. Tollere veritatem, est confundere & destruere vitam, ut si venena dicantur esse remedia, si in numeris, contractibus, iudicij's falsa misceantur, vita turbatur.

Necessaria est igitur veritas.

Hic præcipue repetenda est admonitio, quam *sapè*

sapē inculcamus. Ideo Deus generi humano virtutum cognitionem tradidit, ut doceret qualis sit ipse, quia vult nostras mentes & voluntates cum sua congruere, iubet nos esse veraces, ut firmissimè statuamus ipsum veracem esse, & eius sermonem non esse præstigias, vel ambiguitates offusas hominibus, tanquam pomum Eridos, aut Sphingos ænigmata, nec minus Dei inania terribilamenta esse, nec promissiones editas, ut stultos quoquo modo inuitent. Sed vox illa, quæ extat apud Paulum, immota est. Est autē Deus verax. ad Rom. 3.

Hac sententia confirmata in animis, existunt suo ordine, timor Dei & fides, seu fiducia, & spes veniæ. David certo metuit & expectat pœnas pro adulterio, sed scit gradus constitutos esse timoris & fidei, iuxta illud: Gratia exuberat supra delictum. Rom. 5. Petit igitur veniam, & scit recipi petentes, & impetrare mitigationem pœnarum.

Hic etiā statuendum & asseuerandum est, tum Deus sit verax, nequaquam in Deo ponendas esse contradictorias voluntates. Promissio est vniuersalis, quæ affirmat omnes ad Mediatorem confugiētes recipi. Nequaquam igitur imaginandum est, quod ad voluntatē Dei attinet, foris offerri omnib. veniam, Sed intus aliam voluntatem inclusam esse, quæ nolit recipere aliquos confugiētes ad Mediatorem. Sed firmissimè statuendum

dum est, cum Deus sit verax, eam solam esse voluntatem Dei, quam ostendit in expresso verbo, non esse in eo contradictorias voluntates.

Vicinae sunt virtutes veritati, Constantia in vera sententia, quæ nihil aliud est, nisi perseverantia in veritate, quia constantia in causis non veris, est turpis & exitiosa pertinacia, de qua dicitur: Errare humanum est, perseverare in errore, diabolicum est. Est & candor virtus vicina veritati, aliquid leniens in interpretatione, quod vel improprie, vel horridius dictum est. Sicut ἐπιεικεία est vicina iusticiæ, summum ius seu rigorem (ut vocant) tenui. Comprehenduntur autem constantia & candor eadem demonstratione, qua veritas præcipitur.

Sic ad iusticiam referantur, beneficentia, liberalitas, misericordia, gratitudo & temperantia. Nam beneficentia, liberalitas, misericordia, vicinae sunt iusticiæ. Etsi enim dant indebitum personæ, tamen dant debitum speciei, id est, communi societati, quæ sine beneficentia, liberalitate & misericordia non potest conservari. Sed multo illustrius est dicere, dare eas debitum Deo, quia Deus vult intelligi has virtutes, quæ propriis ad bonitatem accedunt, ut sciamus ipsum talem esse sicut scriptum est: Misericordia superat iudicium, id est, rigorem iuris. Item: Remittite, & remittetur vobis.

Et

acti: 2.
luc. 6.

Et amplitudo misericordiae illustri imagine describitur in domino, qui remittit seruo ingens *Mat. 18.* debitum, & postea punit seruum non remittentem, ut intelligamus, & excellere in ipso misericordiam, & velle eum, ut nos quoque misericordiam propter ipsum exerceamus, praesertim cum in nostris officijs misericordiae velit esse agnitionem nostrorum peccatorum, & diuinae condonationis,

iuxta illud: Beati misericordes, quia misericordiam consequentur. *Mat. 5. 48.* Item Nazianzenus: *Εἰ δὲ ἰδῶς ὀφλῶν καὶ πρόχρησόν τὸ πρῶτον, ὀκτῶ γὰρ οἶκτ' ἔχει καὶ θεῶ σαθμίζεται.* miseriam apparet, & soli Deo.

Reliquae demonstrationes perspicuae sunt, ut de gratitudine inter homines.

Necessaria est aequalitas, ut seruetur genus *Cic. in orat. R. 11. 12.* humanum.

Sublata gratitudine, tollitur aequalitas.

Ergo necessaria est gratitudo.

ITEM.

Necessaria copulatio est caussa & effectus.

Benefactor, ut Deus, vel homo, est caussa salutis alteri,

Ergo seruatus debet agnoscere illam copulationem.

Et sanxit Deus inter homines gratitudinē, ut agnoscamus ipsi quoque debere gratitudinem.

DE TEMPERANTIA.

Omnis natura est conseruatricis sui recte ordine.

Temperantia seruat animantia.

Ergo est necessaria.

Ha virtus infertur
ad 7 scripta.

Sedulitas etiam ad iusticiam pertinet, quæ
est virtus præstans diligentiam in officio; Ex
trema sunt, ignavia ^{in officio} et ^{in officio} πολυπραγμοσύνη; Paulus
de ea præcipit, 1. Thess. 4. cum iubet nos ex-
cellere hac in re, et ambitiose hoc tueri, et ^{firmis}
amantes quietis, et propria faciamus. Et Pe-
trus præcipit cauere, ne simus ^{αἰδοῦσθε τοὺς κυρίους}
πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους, id est, ne curiose admisceamus nos alicuius
negocijs.

n Epist. 4. cas
vite 9.

conclusio.

Hactenus recitavi distributionem virtutum,
de qua semper in conspectu sit hæc admonitio.
Rectissimè sumi species et ordinem virtutum
ex Decalogo. Deinde et hæc admonitio neces-
saria est. Virtutum alia simpliciter necessaria
sunt omnibus: Alia non necessaria. Necessarias
esse sciamus eas, de quibus extant præcepta in
lege diuina, quæ ad nos pertinent, et commina-
tiones, quæ vicijs contrarijs iram Dei denuncia-
nt, de quibus inquit Paulus: Propter hæc ven-
nit ira Dei super omnes inobedientes.

ad Epist. 5.

Sunt autem necessaria, agnitio Dei, timor,
fides, dilectio Dei, confessio, gratiarum actio, in-
uocatio, cura tuendi ministerij, obseruatio cere-
moniarum, quas Deus instituit, sororij erga pa-
rentes et natos, obedientia erga magistratus, ius-
ticia erga proximos, sedulitas, veritas, castitas,
modestia,

modestia, temperantia, beneficentia, mansuetudo, sollicitudo. Non necessaria, ut heroica fortitudo, qualis fuit in Achille, aut similibus, quae etsi est magnum decus, tamen est singulare donum Dei, quod non paratur nostra industria. Sic virtus tantas non est omnium.

SECUNDVS *Secundi libri quatuordecim capita.*
LIBER.

DE IUSTITIA. *CAPITVLVS*

Ius vocabulum iusticie varie usurpatur, & virtus, quae sic nominatur, multas virtutes complectitur, ac valde prodest diuisiones & descriptiones recte tenere. Est autem triplex vocabuli usus.

Exordium inuenitur in Aristotele huiusmodi

Primum, saepe usurpatur nomen iusticie pro iusticia vniuersali, id est, pro obedientia iuxta omnes leges, ut cum dicimus, Aristidem esse iustum, id est, obedientem omnibus legibus. Sic saepe de iusticia legis usurpatur hoc nomen apud Paulum, & alibi: Non auditores legis, sed factores iusti pronunciantur, id est, obedientes legibus. Item: Feci iudicium & iusticiam, id est, turpia damnaui, & omnia recta facta approbaui.

1. Iusticia vniuersalis.

Rom. 2.

Psul. 119.

*Iustitia phisica
laici.*

Secundus usus est etiam legalis, de iusticia particulari, id est, quæ seruat æqualitatem in contractibus seu quæ reddit suum cuiq, ut cum dicimus, mercatorem iustum esse, qui non defraudat emtores, quia non est πλεονεκτικός.

*Iustitia fides
Christiana.*

Tertius usus proprius est Evangelij, ut cum dicimus: Latro in cruce est iustus fide, id est, acceptus Deo, seu placens Deo, & donatus remissione peccatorum propter Mediatorem. Quia enim legi diuinæ non præstamus perfectam obedientiam, ideo in Evangelio proponitur gratuita reconciliatio propter Mediatorem, quæ nominatur imputatio iusticiæ.

*Inclusio primilog
tiner vtilitatis.*

Hæc diuersitas in usu vocabuli prudenter consideranda est, ne fingantur ineptia, quales scrixit Maluenda, qui dixit, homines dilectione iustos esse, quia dilectio reddat debitum Deo, cum manifestum sit, homines in hac vita non satisfacere legi Dei, nec soluere debitum Deo, ut in quotidiana petitione fatemur: Remitte nobis debita nostra, &c. Quia vero non soluimus, dicimus imputatione iusti, id est, accepti Deo ad vitam propter Redemptorem, quem agnoscere oportet fide, quod cum fit, simul ipse viuificat credentem, & Spiritu suo sancto accendit in eo novos motus.

Mat. 6.

PRIMA DIVISIO

Iusticiæ.

Rectè eruditi de ratione loquendi sciunt easdem

dem voces interdum generalius, interdum angustius usurpari, & vicinas significationes prudenter discernendas esse. Vt igitur antea monui, vocabulum iusticiæ non vno modo usurpari: Ita etiam diuisiones, quæ in Philosophia traduntur, ordine recitabo.

Prima diuisio est: Iusticia est aut particularis aut vniuersalis. Vniuersalem definit Aristoteles esse obedientiam erga omnes leges in societate, quæ honestis legibus regitur. Hæc descriptio et perspicua est & magni usus, quia in hac vniuersali vitæ consuetudine sic omnes sani loquuntur, vocant iustum ciuem, qui omnibus legibus studiosè obtemperat. Vt Aristides dicebatur iustus. Sed Plato subtilius quærit fontem, primùm ipsam naturam hominis aspicit, & videt huic insitas esse noticias, quæ manifestè testantur, hanc naturam non esse casu ortam, & certo esse Deum conditorem & vindicem, ac oportere hanc naturam regi iuxta insitas noticias, hoc est, iuxta ordinem ab ipso institutum. Ideo iusticiam vniuersalem definit obedientiam esse omnium virium ^{ad} rectum iudicium rationis, id est, conseruatiuam ordinis diuinitus instituti.

In hac definitione fontem vniuersæ gubernationis morum eruditè monstrat, Sed fuisset illustrior definitio, si mentionem Dei fecisset hoc modo: Iusticia vniuersalis, est obedientia omnium

G 5

viri

Deo. Plato

ad mentis, valentiam
fatis & cordis.Corrigit deficiem
m. in q. ad
affluent. & f. dicit
omissa e.

virium in homine, necessario præstanda Deo conditori iuxta omnes leges, ab ipso propterea impositas naturæ humanæ, ut congruat nostræ naturæ cum mente & voluntate Dei, & non congruens, destruat, & ut in hoc iudicio agnoscat, qualis ipse sit, & à malis discernatur.

Hanc definitionem optimè intellexit Adam, qui conturbato ordine sciebat naturam destruatam esse. Est igitur eruditissima Platonis definitio, quæ primam unius hominis naturam aspicit. Postea Aristotelis definitio, deducit eum ad communem societatem.

Quid est Iusticia particularis?

lib. 2. Repub. Multæ sunt definitiones iusticiæ apud Platonem, quarum confusio caliginem Lectori offundit. Sed Aristoteles voluit confuse dicta distingueret, sapienter excogitavit discrimen iusticiæ uniuersalis & particularis, ex diuersis modis loquendi. Nominat autem propriè particularem iusticiam eam virtutem, quæ regit officia debita alijs hominibus in conuersatione, id est, quæ tuetur personarum ordinem, vel efficit æqualitatem in contractibus, & in compensationibus delictorum & pœnarum.

Ethic. cap. 2. Est igitur definitio iusticiæ particularis, quæ recitant Iurisconsulti sumpta à Simonide: Iusticia est virtus, suum cuiq; tribuens. Nam in

Justitia virtus est, gubernans hominem, quatenus cum alijs agit, hoc est, vel personas ordinans, vel res communicans certa æqualitate.

Sunt autem duæ Species iustitiæ particularis, Distributiva & Commutativa, nec sunt plures. Ac ut intelligas hanc partitionem ex ipsa natura eruditissimè & aptissimè sumtam esse, tota hominum societas intuenda est. Nam in universa hominum societate tantum duo sunt genera communicationis. Aut enim res communicamus, seu commutamus, aut ordinamus personas, ut imperia, magistratus, gradus in civitatibus, in familijs magnis & parvis.

Ac manifestum est, totam societatem hominum gubernari his duobus modis, personarum ordinatione, & rerum commutatione. Res autem communicamus per contractus, & cum hæc communicatio, quæ sit virtus causa, in infinitum vagetur, necesse est in ea summam æqualitatem esse, hoc est æqualia pro æqualibus reddi. Nequaquam enim perpetua communicatio esse posset, nisi mutua vices essent, quia si qui darent sine equali compensatione, ij tandem exhausti, fame perituri essent. Hinc sunt hæc veteres sententia Epicharmi. *ἴσος ἢ ἴσος λαβὴ ἢ ἴσος τῆς δόξης ἢ ἴσος χειρὶ, τῆς δὲ λαμβάνου.* Itē: τὰ ἴσα ἀξια non *ἴσος ἢ ἴσος* Et hanc æqualitatem leges in scripto iure diligentissimè quærent.

Ideo

Ethic. cap. 4.

Ideo Aristoteles definiuit commutativam iusticiam esse, quæ in communicatione rerum servat æqualitatem proportionem Arithmetica, id est, quæ simpliciter æqualitatem efficit differentiarum in infinitum.

Est enim Arithmetica proportio, in qua positis tribus aut pluribus numeris, omnes distant æqualibus differentiis, sine respectu proportionum, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Hic in perpetuum distat numerus proximus à proximo unitate. Huiusmodi sumantur exempla alia, 3. 6. 9. 12. 15. hic semper proximus à proximo distat ternario. Hanc formam accommodat Aristoteles ad commutativam, & facile est, rationem applicationis videre. Sicut enim hic omnes termini distant simpliciter æqualibus numeris, sic queritur summa æqualitas inter emtorem et venditorem, ut conservari genus humanum possit.

Ethic. 5.

Sic ut integer ordo maneat, iudicat sapientia Dei, qualitatem esse oportere pœnæ & delicti. Hinc vetus est pœna talionis, ut æqualitas, quæ prius fuit, sarcatur. Ita lucet iusticia Dei compensatione, quam voluit solvi pro delictis generis humani, cum Filius pro nobis pœnam luat. Constitutum est enim precium æquivalens, ut magnitudo iustissimæ iræ adversus peccatum conspicitur, &c.

Quid

Quid est distributiva Iusticia?

Est personarum ordinatio in omni vita, publica & priuata, seruans conuenientiam personarum & officiorum: Vt in familia est alius locus parentum, alius fratrum, seruorum, in Ecclesia summus gradus est officiorum, explicatio & dijudicatio doctrinae. Secundus, administratio iudiciorum de disciplina. Tertius, administratio ceremoniarum. Infimus, procuratio reddituum, edificationum & elemosynarum.

Querenda sunt igitur personae aptae singulis generibus, ad dijudicationem dogmatum diligenda sunt recte docti, periti, qui non habent animos occupatos affectibus impediens iudicium. In procuratione reddituum, non requiritur tanta doctrina, sed satis est, esse diligentem & iustum oeconomicum. Ex hac imagine sumantur exempla de ordinatione personarum in omni societate. Sic princeps potius tradet viro sapienti, erudito, iusto, eloquenti, munus cancellarij, quam hebeti, auaro, infanti.

Hac personarum ordinatio cum maxime necessaria sit, Plato dixit, Optimum Reipublicae statum esse, si sit constitutus Geometrica proportione. Haec enim ordinat personas, Quia Geometrica proportio est, cum tribus aut pluribus terminis dispositis, non numerorum differencia

5. Ethic. cap. 3
Dicitur & cetera
quod primum iustitiam
est distributivam.
Nonas.
Sicut & pole
ica aut oricon
mica, aut cu
fiatitica
inter quod dicitur
comos

in G. Delle
Dicitur.

Quam in
in seruat
id est,
Feren
in qua
nes di
tu pro
in per
mo
3. 6. 9.
stat ter
teles ad
applicu
muni di
uarit
torem,
pientia
delicti
s, que
ri com
eneru
Constit
magis
spicia
Quid

tia consideratur, sed seruatur æqualitas proportionum, sicut se habent 3. ad 4. sic se habent 20. ad 10, Sicut se habet ad bellum Iulius, sic se habet ad Rempub, domi regendam Augustus.

Et quia in societate humana non solum commutari, sed et personas ordinari necesse est, Plato et Aristoteles summa cum venustate quaesuerunt collationem personarum et officiorum, et ut mercis et precij æqualitas tuenda est, ut personæ officij convenientiam, æqualitatem esse dixerunt. Et deinde æqualitatem vocant in toto ordine graduum, cum suus cuilibet personæ locus tribuitur.

Singulorum igitur vita regitur vitæ iusticia: rerum communicationem gubernat Commutatina, Distributina personas ordinat. Eas est autem æqualitas, quia Deus voluit fieri consociationem, et sui et hominum, et hominum inter se. Vinculum autem consociationis est æqualitas.

Et quia virtutum cognitio principaliter ideo generi humano insita est, ut monstrat quæ sit Deus, sciamus Deum, cum verissimè iustus sit, verissimè æqualem esse, sicut perspicue dictum est: Deus vult omnes homines saluos fieri. Item, Apud Deum non est ^{vel prope personæ} πρὸς ὁποῦν ποσότης, quæ est æqualibus inæqualia tribuere, aut inæqualibus æqualia. Et in Græco prouerio dicitur.

5. Ethic.

ad Officijs
huius Inst.

de Vu.

ad Timoth. 2.
Id Rom. 7.
Galat. 2.

æqualia non
faciunt bellum

ἰσα πόλεμον οὐ ποιεῖ, quo significatū est æqualitatis

ritatis conseruationem conuenire naturæ homi-
num, & pacis custodem esse. Sed æqualitas, ut
supra dictum est, rectè intelligatur, uidelicet, ut
æqualibus æqualia tribuantur.

Ac seruat Deus æqualitatem: Vniuersaliter
in omnibus damnat peccatum, & rursus vniuer-
saliter recipit omnes ad Filium confugientes.
Hos enim modos constituit, qui discrimina ostens-
dunt reiectionis & liberationis, &c. Hanc conso-
lationem cogitare prodest, quod non est apud
Deum $\pi\sigma\sigma\omega\pi\omicron\lambda\eta\psi\iota\alpha$, sed æqualitas iuxta mo-
dos, quos ipseus miranda iusticia & bonitas con-
stituit, uidelicet, ut peccatum damnet in omni-
bus, & omnes confugientes ad Filium recipiat.

De vsitata Definitione iusticiae, *particularis.*

Iusticia est constans & perpetua voluntas,
suum cuiq; tribuens. Hanc venustam definitio-
nem scribit Plato in 2. de Republica traditam
esse à Simonide, eamq; antefert cæteris definitio-
nibus, cum quidem multas recitet, sed dextrè in-
tellecta admodum concinna est, & propria ius-
ticiae particulari, conueniens vtriq; speciei com-
mutatiuæ & distributiuæ.

Sed phrasin & genus sermonis intelligere ius-
tiores necesse est. Constans & perpetua voluntas
significat firmum propositum, seu in voluntate
firmam $\pi\sigma\sigma\omicron\upsilon\gamma\epsilon\sigma\iota\psi$, seu decretum firmum ad est,
cons

Explicito
Dnficis

constanter velle suum cuiq; tribuere. Nam quod
 constantè habitum dicimus, videlicet firmam &
 constantem inclinationem, seu ἀσάλευτον, hoc
 latinus scriptor in eo loco nominat constantem &
 perpetuam voluntatem. Nec dubium est, hanc
 simplicissimam enarrationem esse. Quærendi sunt
 autem fontes cum aliarum virtutum, tum verò
 & iusticiæ, & considerandum est, unde & cur
 in mentibus humanis sint causæ virtutum, quæ
 scilicet Deus sic condidit hominem, ut esset ipsi-
 us imago. Voluit enim agnosci ab homine.

Quare ut aliquo modo cogitari posset, qualis
 sit Deus, hanc imaginem, & quasi picturam con-
 ditor proposuit, ut in Deo, sic in nobis sunt po-
 tentia agnoscens, & potentia liberè potens, &
 sunt in cognoscente potentia noticiæ diuinitus in
 nos transfusæ, velut radij diuinæ sapientiæ, ut
 numeri & multa alia principia, & leges nature,
 quæ sunt normæ congruentes cum mente diuina,
 quæ sic discernit honesta et turpia. Cū velit Deus
 has noticiās retrices esse omnium actionum, su-
 pra dictum est, causas virtutum esse, mentem
 rectè iudicantem, & voluntatem recto iudicio
 obtemperantem.

Ideo cum de iusticia dicitur, necesse est, noticiās
 illas aspici, quæ sunt normæ iusticiæ, hæc nomi-
 nantur leges. Sæpè autem applicatione iuris pro
 legibus utimur. Sit igitur hæc prima diuisio iu-
 ris, seu legum.

*Si quis defunctus ius
 r. a. c. efficit.*

*in cap. 7
 lib. 1.
 Caput de
 Iure.*

Ius aut est naturale, aut positivum, Erudita — 5. Ethic. cap.
 & vera definitio iuris naturalis, id est, legum naturalium à noticijs immotis sumitur ex doctrina de principijs & practicis. Sit igitur hæc definitio: *ca. h. e.*
 Leges naturæ sunt noticiæ principiorum practicum, & conclusionum ex his extractarum, de regendis moribus, congruentes cum æterna & immota norma mentis diuinæ, in-
^{ca. affirmat} ^{ca. finalis} *ca. h. e.* nobis diuinitus, ut sint testimonia, quod sit Deus, & qualis sit, & regant nos, ut congruat obedientia nostra cum voluntate Dei. Harum noticiarum conclusiones recitantur in Decalogo, & inde expeditissimum est, summam legum naturalium sumere.

Possunt autem & splendida demonstrationes preceptorum decalogi tradi, ut supra in distributione virtutum eas recensui. Iurisconsulti sumserunt definitionem ab inclinationibus. Ius naturale est, quod est commune hominibus cum bestijs, sed quia inclinationū magna confusio est, rectius est, definitionem à noticijs, tanquam à norma immota sumere. Assentimur enim his noticijs, sicut numeros tenemus, quia diuinitus talis lex in mentibus nostris condita est, & ipsa assensione ostendamus, nos Deo tribuere laudem veritatis, & obedientia declaremus, nos voluntati Dei parere, nec alibi quæramus peregrinas confirmationes, non quæramus conturbationes prin-
 H cipia:

tipiorum, sicut Academici, Epicurei, & Quirici fecerunt.

Hac perspicua sunt recte instituta, qui primum ralem doctrinam, quae in Dialecticis traditur, de principijs speculabilibus et practicis, norit. Recte autem dicitur, Ius naturale esse immutabile, quia non solum ut lumen in oculis manet idem, donec natura hominis est incolumis: ita noticia naturalis in mente manet eadem: sed maior etiam firmitas est noticiae, quia est radius diuinae lucis, congruens cum norma diuinae mentis aeternae & immota, quam Deus nequaquam vult mutari.

4 lib. de primi
prij

na a ca finali

na a ca efficien

glis sct
humora dno pa
mali n si hor
non fauz

Est igitur ius naturae idem, immotum & immutabile, quod ad propositiones in mente attingit. Sed assensio cordis propter prauas inclinationes languidior est, & caeca cupiditates turbant assensionem, propter quas discedunt homines a lumine mentis, & recipiunt prauas consuetudines contra ius naturae. Sicut contra artem medicam propter intemperantiam, multas viciosas consuetudines recipimus.

Hic autem sciendum est gradus esse principiorum & conclusionum moralium, sicut etiam in Physicis gradus sunt, & corriguntur inferiores gradus a superioribus, ut regulare est, aquam fluere deorsum in aere, sed sistitur, ne fiat vacuum. Cedit ergo principium inferius superiori. Inferius est, graue tendit deorsum. Superius est, necesse est

est e
depo
um
bera
repa
prie
prie
super
nuer
la D
pit
cum
prior
Ethi
somp
to, s
prop
quar
prom
les p
tabi
cet
sequ
les
ma

est esse contigua mundi corpora. Sic regulare est depositum reddendum esse, sed si furiosus gladium depositum reposcat, superior lex regat deliberationem, Neminem lædito. Hæc dextrè accepta facile iudicari possunt. Sunt enim immota principia, singula suo ordine collocata.

Sed cum incidunt casus, in quibus inferiora principia pugnant cum superioribus, plus valent superiora, quia primis illis destructis, sequitur universalis destructio naturæ: Sic & prima tabula Decalogi moderatur secundam, ut cum præcipit Deus Abrahamæ, ut filium interficiat, aut cum præcipit Israëlitis, ut auferant vasa Aegyptiorum. Gen. 22. Exod. 3.

Ac discrimen propositionum in Physicis & Ethicis, ex effectibus sumi potest. Quædam sunt simpliciter necessaria, videlicet, ubi dato opposito, sequitur destructio naturæ, ut si tollas hanc propositionem; Nemo innocens lædendus est, sequitur destructio naturæ humane. Erunt enim promiscuæ cades in toto genere humano. Ac tales propositiones sunt ius naturæ prorsus immutabile.

Alia sunt minus necessaria, quibus videlicet admisis, etsi deformitas sequitur, tamen non sequitur destructio naturæ, de quibus Aristoteles hoc exemplo utitur, naturale est maxima parti hominum facilius uti dextra, quam

H 2 sinistra.

sinistra, sed aliqui facilius sinistra utuntur: Ita in moribus depravationes quadam accedunt, quarum aliquas etiam Deus toleravit, ut avaritia, etiamsi nequaquam congruunt ad restitutionem à Deo institutam.

est & talis.

Ius positivum est decretum legitimæ potestatis, non pl^{urimum}ignans cum iure naturæ, sed ad dens ad ius naturæ circumstantiam aliquam probabili ratione, necessario definitam, ut, ius naturæ in genere docet, fures puniendos esse. Deinde gubernator politicus addit speciem, videlicet modum pœnæ, in quo constituendo sequitur probabilem rationem, ingenia ferocia durioribus

vinculis coercenda sunt: Germani non possunt coerceri levis pœnis: Ergo fures afficiantur capitali pœna. Valet autem in talibus lex propter duo, præcipue propter magistratus auctoritatem, deinde & propter rationem probabilem. Deus enim armavit magistratum auctoritate & facultate talium legum condendarum: Sed metas circumdedit, ut Paulus inquit, ut sint leges honori bono operi, & terrori malis, hoc est, ne pugnent cum iure naturali.

Com. 17.

At ius naturæ seu lex naturæ, valet immediate propter auctoritatem diuinam, quia est radius sapientiæ & iusticiæ diuinæ, congruens ad normam mentis diuinæ immotam, cuius violatione punit Deus vniuersaliter propter iusticiam suam, ut

om, et punit Cain, Saulem, Dauidem, Herculem, Oedipum, & omnes alios violantes ius naturæ, etiamsi ex manibus ordinariorum iudicum effugerunt.

Cum autem iuris positiui rationes tantum probabiles sint, non necessariae, possunt in eo genere dissimiles leges esse alijs temporibus, & apud alias gentes, vt lex Moysi puniebat furem quadruplo. Nunc durior pœna est. Quia hæc barbaræ gentes sunt ferociores, & habent pauciora disciplinae vincula, & singuli obedientiam suis legibus præstant, vt Paulus inquit: *Omnis anima potestati quæ præest, obediat.* Disertè enim inquit, quæ præest, id est, quæ habet in præsentia imperium eius loci & populi, vbi vivis. Nec valet argumentum quorundam scriptorum:

Exod. 22.

Rom. 13.

Nulla potestas obligat ad pœnam, qua non potest reum afficere.

Potestas humana non potest reum æterna pœna afficere,

Ergo leges humanæ non obligant sub pœnis æternis

Simplicissima responsio est ad minorem: Potestas humana sola sine Deo, non potest reum æterna pœna afficere. Sed semper in legitima potestate primum comprehendenda est autoritas diuina, deinde minister homo. Deus subiecit nos imperijs, & vt tueatur ordinem à se institutum,

H 3 & iusti.

Rom. 13.

& iusticiam suam punit contumaces ipse sicut Paulus dicit: *Necesse est obedire propter conscientiam.* Hæc vox manifestè affirmat, peccatum mortale esse, contumaciter violare leges magistratum, & magis munit imperia, & sancit obedientiam, quàm vlla potentia humana, & vlla arma.

*Estne communis usus rerum
iuris naturæ?*

Responsio vera & expedita hæc est: Discrimina quædam sunt eorum, quæ dicuntur esse iuris naturæ. Alia sunt, noticiæ nobis insitæ, quæ sunt præcepta, quæ regunt voluntatem erga Deum & erga homines, vt: *Agnoscito esse Deum, & ei obedias. Neminem lædas non affectus iniuria. Diligito & seruato sobolem, Esto verax, temperans, castus, defensor legitimæ societatis ciuium.*

Alia quædam, quæ dicuntur esse iuris naturæ, non sunt noticiæ seu præcepta, sed accidentia, hoc est, bona vtilia, quæ conueniunt illi statui melioris naturæ, & non conueniunt illi statui corruptæ naturæ, vt pax, non habere loca munita. Item communis usus rerum. Hæc suo genere sunt in differentia, quæ ita retineri possunt, si natura esset sine prauis cupiditatibus, sed in hac malicia hominum retinere non possunt: Vt nunc opus est munitis locis contra latrocinia, Ita opus est di-

strictis

functione dominiorum, propterea quod causse
querendi & tuendi res non sunt pares.

Et si igitur noticia illæ & præcepta præse-
rim superiora, sunt leges immutabiles, vt supra
dictū est, tamen accidentia, quæ sunt bona vtilia
mutantur, quia aliqua accidit in natura mutatio,
vt pax, vsus communis rerum, mutata sunt, quia
accesserunt viciosæ cupiditates, propter quas
necesse est, quæri alia remedia seruandi regulas
superiores, videlicet, vt seruetur iusta societas
hominū. Ex hoc fonte facilis dijudicatio est, quæ
naturalia sint immutabilia, videlicet: noticia,
quæ sunt præcepta & radij diuini lucis in nobis,
quos Deus etiam in hac corrupta natura lucere
voluit. Accidentia verò, quæ sunt bona vtilia,
vt pax, & communis vsus rerum, mutata sunt,
quia pars naturæ mutata est, & voluntas in
viciosa frenanda est, vt superiores regulæ seruetur.

Discrimen inter summum ius, &

ἐπιείκειαν.

Summum ius propriè loquendo, non significat
calumniosam interpretationem iuris, qualis fuit:
cum pactus triginta dierum inducias, nocte popu-
labatur hostium agros, aut cum legatus Romanus
pactus cum Antiocho, vt dimidia pars nauum
erelinqueretur, secuit naues, vt classe vniuersa
eum priuaret, Talia Sophismata non sunt sum-
mum ius, sed calumnie.

H 4

Est

Est autem summum ius, cum leges severe sine mitigatione retinentur, etiam cum propter circumstantiam aliquam probabilis ratio erat mitigationis, ut cum iudex furem pauperem impulsam egestate alioqui non sceleratum, & pauca sine atrocitate furatum, afficit capitali supplicio. Et si autem discrimen est inter calumnias & summum ius, tamen interdum ita loquuntur homines, ut calumnias vocent summum ius, & saepe calumniosa interpretatione summi iuris species praetexitur.

Ἐπιείκεια vero seu aequitas, est probabilis mitigatio summi iuris in aliqua circumstantia, praesertim in casu, de quo non principaliter lex loquitur: Ut cum lex iubet strangulari furem, loquitur de eo, cuius aetas est firmiter, & qui atrociter furatus est. Inter ea permittit lex iudicio prudentis iudicis mitigationem huius pernae, in casu, de quo lex non principaliter loquitur, ut si quis alioqui modestus impulsus fame, panem sine atrocitate furatus est.

Hinc intelligi potest, ubi Ἐπιείκεια locum habeat. Non enim approbat delicta, nec abolet leges, sed alicubi mitigat circumstantiam aliquam in casibus, de quibus lex non principaliter loquitur. Nulla enim lex complectitur omnes casus & omnes circumstantias.

Dixi igitur esse probabilem mitigationem, *videlicet*

videlicet, quæ ex honesta ratione sumitur. Ut cum concurrunt diuersæ leges, quæ pariter seruari non possunt, præferenda est superior, ut si quis apud te sanus gladium deposiuit, eumq; reposcit ferens, lex inferior iubet reddere: at lex superior, Neminem lædas, tunc reddi vetat. Ideo vsu tunc dicitur: Dispensatio nõ sit dissipatio. Sunt quæ virtutes vicina, seuera iusticia, & ἐπιεικεια, quarum vtraq; regitur vera & iusta ratione, & differunt gradibus & versantur inter eadem extrema, crudelitatem & indulgentiam.

Exemplis autem fient hæc illustriora. David in necessitate vescitur sacris panibus, quia scit regulam, Moralia anteferenda esse cæremonijs, cum vtraq; non possunt simul seruari. Norat etiam tunc in eo factò nihil esse scandali. Maccabæi pugnabant in Sabbato, cum lex præcipiat quiescere. Sed quia hostes ipsam Sabbati occasionem captabant, ut tunc Iudeos opprimerent, cum non preliabantur, tandem Maccabæi anteferunt defensionem ciuium, quæ est præcepta lege morali, & quidem seruabant finem legis. Non enim hoc agebant, ut his exemplis abolerent Sabbatum sed multò magis, ut Sabbatum & doctrinam propagarent & defenderent.

In ff de parricidijs, Imp. Adrianus eum, qui filium occiderat, propterea, quod cum nouerca adulterij consuetudinem habuisset, tantum depor-

rari iubet, cum summo iure durior pœna constituta potuisset. Sed propter circumstantiam mitigata est pœna, quia sceleris magnitudo iustum dolorem attulit patri. Apud Gellium lib. 12. cap. 7. Areopagitæ liberant mulierem Smyrnaeam, quæ veneno maritum & eius filium necauerat, qui tamen prius occiderant mulieris filium, natum in priori coniugio. Areopagitæ tulerunt sententiam, centesimo anno post, causa iterum cognoscetur. Ita non approbant quidem atrox facinus, sed tamen pœnam remittunt propter iustum matris dolorem. Demosthenes in oratione contra Aristocratem recitat duo iudicia deorum in Areopago. In altero Mars absolutus est, cum interfecisset filium Neptuni Halirrotoum, qui stuprauerat Alcippen Martis filiã. Deinde Orestes absolutus est, cum interfecisset matrem. In his casibus serpsit antiquitas, mitigatas esse pœnas propter probabilem rationem, & transtulit hæc illustria exempla ad auctoritatem diuinam, ut significarent homines docti, propter circumstantias interdum rectè concedi mitigationes pœnarum.

Athenis post Thrasybuli victoriam, cum ciues iniuste pulsæ sua patrimonia, quæ ab alijs possidebantur, repetere summo iure potuissent, tamen, quia inde noui motus orituri erant, sanxit Thrasybulus ἀμνηστία, id est, obliuionem omnium iniuriarum, quæ prohibebat repetitionem bonorum,

nam quamlibet iustam summo iure. Sed hæc moderatio finem fecit civilium discordiarum & bellicarum. Extant & in concionibus Prophetis & Apostolicis dicta, de hac probabili mitigatione, ut Salomon inquit: Ne sis nimis iustus, Item: Quis nimium emungit, elicit sanguinem, Item: Misericordia superet iudicium. Ita vniuersaliter vult Deus in Ecclesia, in pœnis tamen conspici clementiam suam, & misericordiam, qua lenit pœnas, iuxta illud: Misericordia Domini, quod non consumit sumus. Item: Non faciam furorem meum. Item: Bonus est Dominus, & misericors, & pœnitet eum mali. Item: Non accendit iram suam, Item: Domine, corripe me in clementia tua, non in furore. Imò vniuersum Euangelium est miranda & ingens ἐπιεικεία legis, quia affirmat, Deo in credentibus propter Mediatorum placere hanc incoatam obedientiam, quam quam procul abest à perfectione legis, & multum sordium adhuc in nobis hæret.

Hanc mirandam ἐπιεικείαν, sæpè & magna attentione consideremus, & Deo gratias agamus, & libentius obediamus, Simul etiam cogitemus Deo placere, ut nos ipsi in hac infirmitate bonissimum præstemus ἐπιεικείαν, & aliqua mediocritate incommoda in aliorum moribus, si tamen absit enormitas, condonemus communi tranquillitati.

An iudicandum sit ex scripto iure, an vero æquitas extra scriptum querenda sit.

Hic duæ quæstiones sunt: Prior, an necesse sit scriptas leges esse. Etsi autem multi imperiti homines stolidè vociferantur, non opus esse scriptis legibus, sed ex naturali iudicio eorum qui præsumunt res iudicandas esse: tamen sciendum est, hanc barbaricam opinionem detestandam esse, & homines docendos esse, melius esse habere scriptas leges, & has reuerèter tuendas & amandas esse. Sic & Aristoteles in 3. Politicorum affirmat, melius esse uti scripto iure inquit: Qui legem vult præesse, is Deum & leges vult præesse: Qui autem hominem sine legibus vult præesse, addit ei beluam. Talis est enim cupiditas, quæ deprauat magistratus, etiamsi sint viri optimi. Sed ommissa disputatione in re manifesta, consideremus voluntatem Dei, qui & in sua politia voluit extare ius scriptum, & ferè omnibus seculis præcipua & honesta imperia iure scripto gubernari.

Nunc igitur de altera quæstione dicendum est, An ex scripto iure iudicandum sit. An verò querenda æquitas extra scriptum. Ad hæc quæstionem certum est, hanc responsionem veram esse: Regulariter ex scripto iure iudicandum esse, ac præsertim de ea specie, hoc est, in factis seu casibus

casibus de quibus lex principaliter loquitur. Ac manifesta ratio est. Quid enim opus esset scribi leges, si iudicibus sua imaginatione semper ab eis discedere liceret? Et cum vox diuina præcipiat obedire magistratibus, certè necesse est & voci legis obedire, quæ est vox superiorum magistratum.

Ex hac regula intelligi potest dictum in C. de iudicijs. Placuit in omnibus iusticiæ æquitatisq; scripta potiorē esse auctoritatem, quàm stricti iuris. Prohibet enim lex calumniosas interpretationes, quales innumerabiles quotidie excogitantur, qualis est illa, quam refutat Cicero pro Cæcina: Non eieci ex fundo, sed prohibui, ne possit accedere, non igitur potest agi interdicto Vnde etiam. Interdictum autem generaliter violentiam prohibet, siue fiat in eijciendo, siue fiat in arcendo &c.

Nec difficile est artifici cuius natura recta est, & amans veritatis, non cauillationum, iudicare, quæ sit calumniosa, quæ verò sit principalis iusticiæ scripti. Ut igitur lex in C. prohibet calumniosas interpretationes, quas nominat ius scriptum: Ita e contra nominat iusticiam & æquitatem, ius scriptum, dextrè intellectum in sententia principali. Nec inrudite dicitur, scriptam æquitatem sequendam esse, quia plerunq; illud scriptum, quod scriptum est in eo casu, de quo lex principaliter loquitur.

principaliter loquitur, maximè est æquale & proprius rationi naturali. Vt maximè æquale & rationi consentaneum, qui eadem consulto & petulanter fecit, vicissim afficiatur pena capitali. Ita est æqualitas delicti & pœne. Et lex hanc pœnam sanciens loquitur principaliter de eadem consulto & petulanter facta.

Alij vicini casus sunt, vt cades inconsulto & prorsus casu facta, aut in rixa inconsiderato impetu facta. In his casibus iudex quarit mitigationem. Hæc ipsa mitigatio sæpè scripta est, interdum non est scripta, vbi artifex tamen ex artis fontibus eam sumit. Ac si quando a scripto discedet, tamen ideo discedit, quia videt legem non principaliter loqui de his casibus.

Hoc modo Aristoteles nominat ἐπιταγή, scripti correctionem, quia interdum potestas querit mitigationem probabili causa extra scriptum. Vt lex erat, vt interficeretur pugnans contra dicitatoris imperium. Fabio tamen remittit pœnam Papius, & quia vicit, & quia deprecatur populus. Lex erat Thebis, ne dux retineret exercitum ultra tempus præscriptum. Epaminondas retinuit, & absolutus est, quia vtraque res fuit euidens, viri integritas & utilitas. Non retinuit, vt tyrannidem raperet, sed vt in cursu victoria bellum finiret, ne daret hostibus respirandi spacium. Ex hac explicatione vtcunq; discatur discrimen simi-

in iuris & ἐπιείκεια, Et quanquam hæc ex-
 plicatio puerilis est, tamen aditus est ad proli-
 ciores aliorum disputationes, in quibus multa
 dexterius iudicari poterunt, his initijs cognitjs.
 Et quidem hanc ob causam hæc doctrina dili-
 gentius consideranda est, ut hoc ipsum discamus,
 in Evangelio proponi clementissimam ἐπιείκεια
 legis, quod videlicet in reconciliatis Deo pla-
 cet incoata obedientia propter Mediatorem, etsi
 in ea multum adhuc est infirmitatis & sordium.

De Gradibus delictorum, consultò
 & inconsultò factorum.

Gradus delictorum non solum humano iudi-
 cio, sed etiam diuino maxima discrimina habent.
 Nam & diuino iudicio infinita distantia est in-
 ter delicta admissa contra conscientiam, & pec-
 cata ignorantia. Ruentes enim contra conscien-
 tiam, id est, scientes & volentes, non manent in
 gratia, ut David rapiens alterius coniugem.
 Lapsi autem ignorantia multa condonantur, ut
 in Apostolis ante resurrectionem Christi magnæ
 tenebræ sunt, sicut plerunq; in magna parte Ec-
 clesie multum est caliginis. Et possent alij gradus
 recitari, ut Diaboli scelus blasphemia est. Euius
 lapsus non fuit blasphemia, sed infirmitas, & ta-
 men fuit delictum contra conscientiam, & poena
 dignum, minus tamen atrox, quam furor Diabo-
 rum.

Omissis

Omissis autem alijs gradibus, iam de ignorantia dicemus, de qua primum iuniores meminimus usitatissimam regulã. Ignorantia facti non iuris excusat. Quanquam autem hæc regula longa declaratione indiget, tamen verba primũ discenda sunt, & communis admonitio consideranda. Non sunt excusandi furores Ethnicorũ colerũ idola, & fingentium multos deos, quia ius diuinum & naturale omnes scire debent. Itaq; nõ valet excusatio si dicant se nescire legem diuinam. Nõsse enim debebant, cum & natura insita sit, & sapientia à Deo repetita. Interdum facti ignorantia excusat, vt in casu Pauli, si quis inuitatus ad amicorum cœnam, inscius vescatur carne consecrata in templis Idolorum.

Sed Philosophica disputatio expeditior est. Alia est ignorantia affectata. Alia est cadens in mediocriter diligentem. Affectata est, cum voluntas peccat, non volens inquirere, quæ necesse est cognosci, et de iure, & de facto. Ideoq; viciosa est, quia voluntas peccat, vt cum Episcopi aut alij nolunt inquirere veram doctrinam de Deo, cum quidem mandatũ vniuersale sit de filio Dei: Hic est Filius meus dilectus, Hunc audite. Item: Oculamini Filium. Et rectè dicitur vniuersaliter: Ignorantia iuris naturalis & diuini est affectata et culpanda. Ideo enim condita est hominum natura, vt hanc lucem à Deo ostensam, cum in nostris mentibus, tum in cœlesti voce, aspiciat.

Intero

Interdum & facti ignorantia culpanda est, ut cum ebrius peccat, quia tunc quoque voluntatis culpa accersita est cerebri perturbatio. Ideo Aristoteles dicit, eum, qui ebrietate peccauit, duplici pena puniendum esse. Nam turpis excusatio auget culpam, non minuit.

Nec excusat ignorantia circumstantia, praecipue in proprio facto, ut si quis venditionem suam rescindere vellet, quia antea suae mercis precium aut dignitatem nescierit. Hic venditori non prodest allegare ignorantem, sicut textus inquit: Non stultis, sed ignorantibus succurritur.

Sed est quaedam ignorantia facti, vel proprii, vel alieni, quae habet excusationem, ut si quis nesciat ea, quorum inquisitio non est sui officii propria, ut si quis non tribuat nomen consulis, magistratum in alio oppido, cuius ipse non est ciuis, ignorans eam esse consulem. Item si quis ex probabili causa, nesciens cognatum suum decessisse, non adeat hereditatem, non propterea ius suum amittit.

Hec prima initia harum disputationum considerare utile est, quia saepissime quaeritur, ubi ignorantia excuset, ubi culpanda sit, & causa prudenter consideranda est. Voluntas enim peccat, si fugit inquisitionem debitam, &c. Ex his sententiis Iurisconsulti Oberiorem doctrinam sumunt. Est & hic ingens misericordia Dei agnoscenda, qui etiam discernit inter peccata ignorantiae

tie, & vltro accersita & multiplicem ignorantiam condonat illis qui fundamentum tamen norunt, & sunt dociles, vt in Apostolis magna colligo erat ante resurrectionem Christi. Sed vt dictum est. postulat, vt simus dociles, non vult confirmari ignorantiam, socordiam, & stuporem. Sicut in 1. Psalmo dicitur: In lege eius meditabitur die & nocte.

De voluntarijs & inuoluntarijs delictis.

Fontes harum disputationum prudenter considerandi sunt, Ideo voluntaria delicta magis terribilia sunt, quia concurrunt omnes causae actionis sine impedimentis, iudicium & voluntas. Et maior est contumacia voluntatis, quando mens videt, quid agat. Sicut e contra virtutis actio integra est, quando iudicium & voluntas recte regunt actionem.

Sunt autem inuoluntariae actiones quae fiunt aut impedito iudicio, aut principium habent extrinsecus, vt Aristoteles loquitur, id est, quae fiunt violentia, cum videlicet corpus tantum rapitur aliunde, prorsus non assentiente voluntate, vt cum tempestate aliquis ad scopulum alliditur, seu vt miles ad aram nolens, vt gestatus est. Item, cum ignorantia peccatur, non affectata, quae probabilem causam habet, vt cum pater praeterit filium in testamento, falso nunciata eius morte.

Sed cum ira, amore, odio, metu non atrocissimo impelluntur homines, actiones non dicuntur involuntariae, quia voluntas frenare hos affectus potest et debet. Indulgēs igitur volens indulget. Et in metu manifestum est, voluntatem eligere minus malum, ut vitet maius malum, ut cum latroni manult pecuniā dare, quā vitā amittere. Ergo etiam metu facta, reuera sunt voluntaria, sed tamen atrocissimo timori venia datur.

Sunt igitur voluntariae actiones, quae fiunt non impedito iudicio, et cum re ipsa sit electio à voluntate, etiam si voluntas, interdum aliud mallet, ut in collatione, quando manult retinere vitam, quā pecuniam. Haec est communis doctrina, nec quōq; in forensibus disputationibus usitata. Nec obscurum est, quando fiat electio è voluntate, et quando corpus rapiatur aliunde.

Aristoteles tres gradus fecit, Involuntaria, id est violenta. Voluntaria, cum prorsus nec iudicium, nec voluntas impeditur. Mixta, cum metu aut ira fiunt actiones. In his enim etsi verum est dominari voluntatem, tamen aliquid accedit impediendi. Sed tamen sciendum est, reuera has actiones voluntarias esse, sicut et scriptum est: Sub te sit appetitus tuus, et tu domineris ei. Ibi magis emphasis est in verbo dominandi, quod significat magnos esse imperus affectuum, ac voluntatis oportere magnā contentionem esse, ad frenari

verentiam, & ad flectendos animos ad pacem,
conducit. fontes huius doctrinae nosse de utriusque
potestatis dignitate & officijs in genere.

Primum autem de politica dicam, de qua do-
ctrina minus obscura est. Ordinar autem à defini-
tione. Potestas politica, est potestas à Deo ordi-
nata, ut sit custos disciplinae & pacis, coercens
& puniens poenis corporalibus contumaces.

Aristoteles brevissimè dixit: Magistratus est cus-
tos legis. Hæc verba dextrè intellecta, eandem
sententiam continent, quæ in nostra definitione,
non multo pluribus verbis recitatur. Nam cum
dicimus, Magistratum custodem esse disciplinae
& pacis, & coercere & punire poenis corporali-
bus contumaces, significatur hoc ipsum, magistra-
tum proponere legem, id est, normam certam om-
nium actionum, quæ primum sit honesta, deinde
et tranquillitati utilis. Et deinde executorem
esse legis. Sunt enim hæc quatuor præcipua offi-
cia magistratus politici.

Primum, ut sit velut vox Decalogi. Sic enim
perspicuitatis causa loquimur, & nomine Deca-
logi pro lege naturæ utimur, quia in Decalogo
expressa voce Dei, leges naturæ maxima perspi-
cuitate repetitæ sunt. Ideoq; magistratus princi-
paliter est minister Dei, quia legem Dei sonat,
quam vult Deus immotam normam esse actio-
num humanarum, quia hæc lex est vox sapien-
tiæ & iusticiæ Dei.

Secundum officium est, attribuit Deus politico magistratum deinde & hoc munus, ut suas quasdam leges ferat, sed non pugnantibus cum naturalibus. Verum est enim, politicos Magistratus habere potestatem condendi suas quasdam leges, sed quæ non pugnent cum naturalibus, verum sint determinationes circumstantiarum, addende generi, ut sint quasi adminicula iuris naturalis, ut lex naturæ dicit: Filij & filie sint hæredes parentum. Sed lex magistratum discernit, quæ res tantum ad mares transmittantur, quæ ad puellas, & habet probabilem rationem.

Tertium officium est, ut magistratus sit executor diuinarum & suarum legum, id est, puniat contumaces. Lex enim inutilis est sine executione.

Quartum officium, ut sit custos obedientium, id est, defendat eos contra iniustam violentiam. Nec satis dictum est, cum aliqui sic loquuntur: Magistratus est custos corporum, Ingens enim discrimen est inter magistratum & armentarium. Custos bouum tantum defendit corpora, sed magistratus prius sit disciplinæ, id est, totius legis custos, quod ad externas actiones attinet prohibeat & puniat blasphemias, periuria, vagas libellines, &c.

Sed minister Euangelij, est persona, à Deo ordinata, ut iuxta vocationem sonet vocem
Euang

Euangelij, ac Sacramenta administret, in qua
 functione Deus verè est efficax in credenti-
 bus, commendat etiam vocatis ministeri-
 um Euangelij, & sit iudex doctrinae, annun-
 tiet remissionem peccatorum petentibus.
 Contumaces verò puniat non vi corporali,
 sed verbo, videlicet legitima excommunica-
 tione. *Discrimen autem Politicæ potestatis
 et ministerij Euangelici ostendunt ipsæ defini-
 tiones, ac præcipua discrimina sunt hæc quatuor.
 Differunt obiectis, potestate ferendarum
 legum, beneficijs, & modo executionis in pœ-
 nis.*

*Potestas politica versatur circa externam
 disciplinam, quam tueri debet. Sed Ecclesiasti-
 ca debet sonare vocem Euangelij, quæ non tan-
 tum regit externos mores, sed arguit & sanat
 corda.*

*Secundo, potestas politica habet autorita-
 tem suas quasdam leges condendi, vt dictum est.
 Minister Ecclesiæ non habet similem potestatem
 leges condendi, vt postea copiosius dicitur.*

*Tertio, per vocem Euangelij Deus dat æter-
 na bona: remissionem peccatorum, & Spiritum
 sanctum, & vitam æternam. Etsi autem sapien-
 tia humana valde miratur restantur hoc modo
 subiecti, tamen certissimè statuamus, Deum tan-*

tum hoc modo colligere aeternam Ecclesiam, & hoc modo verè efficacem esse, iuxta illud: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Item, Euangelium est ministerium Spiritus. Hac prorsus aliena sunt à potestate.

Quarto, differunt modo executionis in pœnis. Etsi autem oportet utramq; potestatem habere ius coercendi: tamen hoc discrimen est, magistratus politicus coercet vi corporali, Sed Ecclesiastica potestas tantum punit verbo, scilicet legitima excommunicatione. Hac discrimina semper in conspectu sint, & norit utraq; potestas sui muneris metas.

II. Membrum. Responsio ad Iam igitur ad questionem responderi perspicue potest. Nullus minister Evangelij iure diuino habet vtrumq; gladium, sicut constitutio Bonifacij dicit. Manifestè enim repugnant hæc dicta: sicut misit me Pater, sic ego mitto vos. Item: Luc. 22. Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic, id est, non volo constituere imperia per ministerium Evangelij. Quod autem multi Episcopi vel Pastores habent iurisdictionem politicam in aliquibus locis, habent eam donatam auctoritate humana, ut multi alij patres familias habent talem iurisdictionem in suis prædijs, quæ habet suas metas, ut notum est.

II. Membrum. DE INSTITVTIONE ET APPROBATIONE.

Post

Postquam discrimina ostensa sunt, iam de v-
triusq; institutione dicam. Perspicuum est in no-
vo Testamento Evangelij ministerium expressa
voce Filij Dei institutum esse, cum dicitur, Si-
cut misit me Pater meus cœlestis, ita ego mitto
vos. In veteri Testamento etiam expressa voce
summus Sacerdos ordinatus est, & totum Leui-
ticum sacerdotium constitutum. Item, expressa
voce Propheta vocati sunt, & addita sunt mi-
nuta, ut testarentur id ministeriū, diuinum esse.
Sic & antea Patres, quibus nominatim promissio
commendata est, vocati sunt ad hoc ministeriū, ut
Adam confirmatus illustribus miraculis, scilicet
colloquio Dei, liberatione ex morte, & inflāma-
tione victimarū facta de cœlo, &c. & haud du-
bit alijs multis. Sic deinceps alij, ut Abraham,
cuius coniunx effœta, in senecta peperit. Nec du-
bitum est, hos prorsus eodem modo fuisse guber-
natores Ecclesiæ, & vocatos expressa voce à
Deo, ut vocati sunt Apostoli,

Ac opus est in ministerio Evangelij expressa
institutione, expressis mandatis et miraculis, quia
promissio illius admirandi & æterni beneficij in-
puta est rationi, & reprehensio idolorum, quæ
mandatur ministris Evangelij, plerunq; pugnat
cum imperijs & ordinaria potestate. Ideo oportet
sciri, expressa voce Dei constitutum esse
hoc ministerium, dissentiens ab imperijs, &

verissimo dicto confirmata est potestas Ecclesiastica: Qui vos spernit, me spernit, Quo dicto non additur eis potestas extra Euangelium, sed tantum ita præcipitur obedientia, cum sonant vocem Euangelij.

De expressa politica potestatis institutione.

Nervus potestatis politica præcipuus & summus est, supplicium capitale, quia & mors tædem audaciam compefcit, & alij metu mortis præcipue coercentur. Hæc etsi vera sunt, & ratio legem natura intelligens, videt æqualitatem esse, cum vita eripitur homicida, tamen homo modestus non auderet interficere hominem, etiam fontem, si non sciret, se cogi mandato diuino. Querendum est igitur mandatum, quod talis potestas vel autoritas expresse à Deo, vel instituta vel confirmata est.

Non dubium est autem, expressam esse institutionem huius potestatis in mandato, quod Non traditum est Gen. 9. Quicumq; fuderit humanum sanguinem per hominem fundetur sanguis ipsius, quia ad imaginem Dei factus est homo. Vbi in interpretatione Latina deest particula, per hominem, quæ extat in fontibus, & nequaquam omit-
tenda est, quia hoc ipsum vult textus, tribui autem

uitatem homini, scilicet ordinato ad gubernationem, vt homicidam vicissim interficiat.

Est autem, vt dixi, pœna capitalis summus status politica gubernationis, & complectitur ceteros gradus pœnarum et causarum, Ita statim post diluuium expressa voce Dei, instituta & sancta est politica gubernatio, Deinde quamquam lex Moyse vni populo lata est, tamen voluntatem Dei ostendit. Hæc autem expressè ordinat magistratus & pœnas, vt Exod. 22. Principi populi tui non maledices. Deut. 5. Constituantur potestates, iudicia & pœnæ, & seuerissima vox additur; Nō miserearis eius, sed auferas maledicti de medio tui, vt audientes cæteri timeant.

Cum autem ibi expresserit Deus suam sententiam, certissimum est, similem ordinationem ei in toto genere humano placere. Imò sæpè alias dicitur vox diuina ordinem in imperijs esse opus Dei, & Deo iuuante conseruari, vt Daniel inquit: Deus transfert & stabilit regna, Item in cap: 8. Proverbij dicit sapientia Dei: Per me reges regnant. Item, Libra & pondus iudicia Domini sunt, & omnes lapides & pondus iudicia Domini sunt, & omnes lapides sacculi, id est, Deus est autor, conseruator, defensor totius ordinis Politici. Et clarissima concio est Pauli ad omnes gentes, quæ testatur diuinitus approbari et iuuari politice gubernationē, Roma. 13. vbi addit & hanc sen.

sententiam: Neesse est obedire non solum propter iram, sed propter conscientiam.

Cum igitur sciamus expressa voce Dei institutam & confirmatam esse potestatem politicam, firmissimè statuamus, Deo debitum esse officium obedientiam, quæ legitima potestati præstatur. Multi frigidius loquuti sunt, qui dixerunt, politicam potestatem ideo valere, quia intellectus legis & ordinis in homine, sit opus Dei. Hoc est verum est, tamen magis conspicitur autoritas gubernationum, cum ostenditur expressa institutio & confirmatio potestatis. Ac vocem suam Deus ideo addit, ut utrosq; erudiret de sua voluntate, gubernatores & subditos.

In M. p. 124. De discrimine edictorum civilium, & traditionum, quæ condita sunt humana autoritate in Ecclesia.

Differunt latrocinium & magistratus. Nec rectè dixit Pirata ad Alexandrum: Cur tibi licet in terra prædari, mihi non licet in mari? Nam latrocinium est destructio ordinis diuini, & dissipat communem societatem, nec peccat, qui latroni poscenti pecuniam non dat, sed elabitur, aut reprimat eum, cum potest. E contra verò ordinarium, & legitimum imperium est conseruatio ordinis diuini, & fouet communem societatem, et

peccat, qui magistratum imponentem onus legitimum fallit, aut eum impedit. Hæc perspicua sunt Rom 13. ex dicto: Necesse est obedire propter conscientiam.

Et quoniam duo sunt genera legum politice potestatis: Aliæ sunt simpliciter diuinæ, ut: Non occides, Non mæchaberis, Non furtum facies, quæ ut dictum est, magistratus primum sit vox & executor Decalogi in externa disciplina. Aliæ leges sunt ab ipsis probabili ratione conditæ. Verum est enim, politicos magistratus habere potestatem condendi leges probabili ratione, quæ sunt determinationes aliquarum circumstantiarum in legibus diuinis seu naturalibus. Tamen sciendum est utrisq; deberi obedientiam, & utriusq; generis violationes peccata esse.

Sed de potestate Ecclesiastica sciendum est, mandatum Dei esse, ut doceat Euangelium, & administret Sacramenta, & deberi ei obedientiam in his, quæ sunt iuris diuini. Cæterum nullam creaturam posse noua dogmata de Deo gignere, aut novos cultus instituere. Sed oportere nos intrinsecas doctrinæ à Deo nobis commendatæ manere, iuxta illud: Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit, Ideo refragari necesse est, cum alia dogmata et alij cultus proponuntur, Sed Pastores boni ordinis causa distribuere lectiones & tempora, & similia quædam possunt. Hic tamen re-

tinen

timenda est sententia, tales ritus, nec iustitiam,
nec cultus Dei esse, nec violationem extra casum
scandali, peccatum esse, iuxta illud: Nemo vos
arguat in cibo aut potu. Hac libertas maneat
in Ecclesia, nec in alterutram partem vinculis
conscientijs injiciantur.

Politicae potestates legibus obligantur con-
scientiae, sicut dictum est, quia Deus hoc ita san-
xit. Et vult hoc modo vitam hominum corporalem
regi. Econtra potestas Ecclesiastica, non obli-
gat conscientias proprijs legibus, quia hanc liber-
tatem Deus sanxit. Et ministerium est, proprie
non pertinens ad vitam corporalem. Hoc discrimen
legum civilium & Ecclesiasticarum perspicuum
est. Gerson longè alias rationes astruendi
& laxandi quærit, quibus conscientia magis
turbanur et illaqueantur. Hac explicatio quam
recitavi, vera & perspicua est.

Capitulum
de iudicio
iudicium

Iustene mandavit Nehemias, ut Iu-
dæis Iudæi reddant vsuras
centesimas?

In secundo libro Esdræ mentio fit vsurarum
centesimarum, de quibus & in Græcis & Roma-
nis legibus sæpè dicitur. Prodest igitur, enarra-
ri vocabulum, & considerari antiquitatis con-
suetudinem.

Initio autem ipsum nomen *usuræ* definiatur:
Usura seu *foenus*, est lucrum supra sortem exactum, tantum propter officium mutationis. Nam cum debitor efficacem causam damni det, accessio non *usuraria* aut *illicita*, quæ est damni compensatio. Sed illa accessio est *usuraria* et *illicita*, de qua paciscitur aliquis propter officium mutationis, etiam cum debitor non det efficacem damni causam.

Hac definitio cognoscenda & dextrè intelligenda est, ut postea leges & rationes, quæ prohibent *usuras*, rectè intelligantur. Sic enim expressè dictum est, Deut. 23. Non fœneraberis fratri tuo pecuniam ad *usuras*. Item, Fratri tuo absq[ue] *usura* dabis mutuo. Item in Psalmo. Qui pecuniam ad *usuram* non dedit. Et Christus inquit: Mutuum date, nihil inde sperantes. Nam cū ait: Mutuum date, non iubet donare, sed sortem vult reddi. Alioqui enim non esset mutuatio. Et Evangelium nequaquam tollit legitimos contractus, sed lex ibi repetitur, quæ prohibet aliquid ultra sortem postulare ratione mutationis. Hæc testimonia ostendunt, lege diuina prohiberi petitionem *usurarum*. Hac confirmati auctoritate, postea & rationem naturalem consideremus.

Vniuersaliter Deus in contractibus necessarijs seruari vult æqualitatē, nec vna parte exhausta, altera necata saginetur altera. Et quidem hanc
 ob

ob causam sanxit Deus aequalitatem, ut non
 monefaciat, in ipso etiam iusticiam aequalitatem
 esse, iam in usuris non seruat aequalitas, quia
 una pars multo plus recipit quam dedit, ut dant
 mutuo, recipit sortem, quae est aequalis mutuo.
 Deinde amplius accipit pro nihilo, scilicet usur
 ras, & interdum magnas. Non igitur seruat
 aequalitas, sed una pars exhauritur, ut res ipsa
 ostendit, omnibus temporibus exhaustos esse multo
 tos homines faenore, & saepe totas gentes ad mis
 eriam redactas. Plerumque enim accidit, ut sine mo
 do cumulentur usurae, quod cum fit, necesse est al
 teram partem exhauriri.

Etsi autem, ut dixi, lex diuina prohibet pec
 cisci, petere & accipere usuras, seu magnas seu
 paruas, tamen gubernatores Ethnici, cum non
 possunt eas omnino prohibere, leges tulerunt de
 earum moderatione. Et leges Graecae & Romanae
 permiserunt singulis mensibus de centum pendere
 re unum, & de centum florenis vno anno duode
 cim aureos, Haec usura nominatur centesima apud
 Graecos & apud Latinos, quia centesimo mense
 aequat sortem, & hunc numerum, videlicet cente
 simam usuram nominant assen usurarum.

Raro autem auaricia faenatorum centesima
 contenta fuit. Ideo lex saepe renouata est, ut tan
 tum centesima solueretur sicut Lucullus, Cicero,
 Iulius, Augustus, hanc legem renouarunt. Appa
 ret

ret autem ex Nehemia hanc ipsam legem de centesima, & in imperio Babylonico ac Persico in usum fuisse, ac iubet Nehemias reddi centesimas, quia lex diuina prohibet Israëlitas ab Israëlitis accipere vsuras. Hæc narratio veteris consuetudinis lucem affert dicto in libro Esdræ. Sequitur ergo conclusio. Cum vsuras accipere iniustum sit, restitutionem, quando possibilis est, facere necessarium est, quia donec aliquis sciens & volens retinet res alienas, tantisper manet fur seu raptor. scriptum est autem à Paulo: Qui furatus est, deinceps non furetur. Hinc regula sumpta est, quæ vera est dextrè intellecta de restitutione faciendâ hominibus, qui iniuria affecti sunt: **Peccatum non remittitur, nisi ablatum restituatur.**

An vsitatus contractus, in quo emitur fundus aut redditus, cum pacto de reuendendo, sit licitus, aut an sit vsurarius?

Anno 1525. alicubi classicum seditioinum erant homines indoctorum, qui vociferabatur sine discrimine, redditus qualescung, vsuras esse. Aduersus hunc errorem necesse fuit docere saniores de discrimine mutuationum & emtionum, & ostendere quæ sint vsuræ, & quæ non sint, quia nequaquam vsura, vel vsuræ similis est ager, vel redditus ex agro emtus, si sit vera emtio, & discrimina sit vera & nequaquam sophistica. Ideo, vt aduersus periculosos errores, & contra seditioinum

K classica

classica muniantur studiosi, aliquid de contrahentibus dicendum est.

Primum autem hic sciendum est, tres formas esse contractuum redemptionis, de quibus disputamus. Prima forma est, quando emitur certus fundus cum pacto de reuendendo: Secunda forma est huic similis, quando emitur certus reditus in fundo certo. Hæc duæ formæ sunt veræ emtiones. Quare hi contractus non sunt usurarij. Nam iura accidunt mutationi, nõ accidunt emtioni. Non est usura, cum fructus agri, quem usitato emtor precio, superant precij summam, propter diuturnitatem possessionis. Nec usura est, si emtor agrum rursus vendam illi ipsi, à quo emi.

Sed hic disputatur, an talis contractus sit vera emtio. Videtur enim conditio de reuendendo impedire, quo minus emtor verè dominus fiat, cum non liceat ei rem transferre, sed in potestate venditoris est, eam ad se retrahere. Ideo aliqui contendunt, hos contractus tantum esse usurarias mutationes cum oppignoratione, & simulatas emtiones, quia venditor potest rem venditam ad se retrahere. Hæc obiectio etsi speciosa est, tamen formæ duæ, quas recensui, & mox declaraturus sum, veræ emtiones sunt, & contractus legibus confirmati.

Priusquam autem legum testimonia & rationes recitabimus, obiectio refutanda est. Conditio

de reuendendo non tollit naturam dominij, nec prohibet, quo minus emtor verè sit dominus, ut si quis verè Dominus ædium suarum obliget se ad eas ad nullum alium translaturum esse, nisi aliter, siue donatione, siue venditione, is tamen manet tantisper verè Dominus, quanquam non potest transferre eas ad alium. Ita docet Iurisconsultus ff. de verb. oblig. l. ii a quis ea lege, ubi dicitur: Seruum donatum esse hac conditione, ne ad alium transferretur, tamen ille verè est eius serui dominus.

Ac ut magis perspicuum sit tales contractus verè emtiones esse, substantialia emtionis considerentur, merx, precium, consensus. Merx est aut fundus ipse, qui emitur cum pacto de reuendendo, aut ius accipiendi redditum, quod fundatum est in fundo certo. Vt enim potest emi iuste seruus, videlicet iter vel actus in alieno agro: Sic iuste potest emi ius accipiendi certos redditus, sed non, si ius in fundo certo constitutum sit.

Deniq; hæc duæ formæ priores sine vlla dubitatione, nisi deprauentur, veræ emtiones sunt. Ideo & expressa probatio extat in L. C. de pactis inter emtorem & venditorem, l. si fundū, cuius legis verba hæc sunt: Si fundum parentes tuæ lege vendiderunt, ut siue ipsi, siue hæredes eorum, emtori precium, quandocunq; vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur, teq; parato

satisfacere conditioni dictæ, hæres emtoris non
paret ut contractis fides seruetur, actio præ-
scriptis verbis, vel ex vendito tibi datur. Et pla-
nior textus est ff. de cōtrahenda emtione & ven-
ditiōe. Qui fundum vendidit, ut cum certa mer-
cede ipse conductum habeat, vel si vendat, ut non
alteri, sed sibi vendat, ex vendito agere poterit.
Hæ leges & contractum hunc approbant, & em-
tionem esse testantur. Nam & emtionem nomi-
nant, & dant actionem ex vendito.

Vera est autem regula, quæ affirmat, iudicia
& leges forenses cum iure naturæ congruentes
Deo placere, ut suo loco de politica vita dicitur,
& verè pios illis ordinationibus uti posse, sicut
Ioseph Ægyptijs legibus in foro usus est, Daniel
Persicis. Præterea veram in his formis emtionem
esse, etiam ex his argumentis intelligi potest.

In omni mutuatiōe dans mutuo, retinet ius
repetendi quantum debetur.

In his formis emtor nequaquam potest repe-
tere pecuniam,

Est igitur vera emtio, ac necesse est dominium
aliquod vicissim in emtorē translatum
esse, cum manifestum sit, precij dominium
in venditorem translatum esse.

De tertia forma huius contractus.

Tertia forma huius contractus est, cum redi-
tus non constituitur in fundo certo, sed in toto cru-
mulo

culo bonorum alicuius, ut cum emuntur redditus
constituti in omnibus bonis alicuius Reipublicæ.

In hac forma hoc videtur aduersari emtioni,
quod non videtur esse merx certa, cum redditus
non constitutus sit in fundo certo, sed vniuersali-
ter in toto facultatum cumulo. Sed sciendum est
hic quoque verè mercem esse ius accipiendi redi-
tus, quod cum fundatum esse debeat in aliquo
corpore, corpus sunt omnia bona fructificantia
huius Reipublicæ. Nā in his omnib. simul cōstituit
tale ius potest, videlicet actus aut iter. Est q̄ ius
sicut admonitio Innocentiij, qui dicit: Videndū esse
in hoc contractu, ut redditus constituatur in re,
sive ad rem referatur, non ad personam vendentem
et addit Innocentius, talem contractum non
esse usurarium, cum in eo sint merx & precium,
et talia iura realia licitum sit vendere,

Nec alia difficultas in hac forma est, nisi
quod aliquantò obscurius est, quod dicitur, vni-
uersa bona habere rationem corporis, quum quod
supra dicebatur, certum fundum, in quo certi redi-
tus emuntur, habere rationē corporis, ut cum 20
medimni in agro certo emuntur, quo pereunte si-
mil perijt emtori ius suum. In hoc exemplo per-
icuitas est, sed tamen & totus cumulus bono-
rum potest se habere ut certum corpus, modo ut
venderetur pro proportione, & qui accipit redditum,
suscipiat periculum pro proportione. Recitemus

igitur rationes, quæ ostendunt, hunc contractum
 & emtionem esse, & concessum esse.

Prima: Pars aliqua certa potest onerari ser-
 uitate. Ergo & totus bonorum cumulus seruata
 proportione onerari potest, nec ratio dissimilitu-
 dinis apparet.

*Secunda ratio sumitur ex proprietate emtio-
 nis.* Emtio est contractus, quo res, quo ad do-
 minium transfertur, pro certo precio, nec ha-
 bet emtor ius aut tempus vllum reperendi
 precium. Si enim repetere pecuniam liceret, mu-
 tuatio esset non emtio. Ac in nostro casu precium
 ita transfertur, ut repetere non liceat. Est igitur
 vera emtio. Et ut si æqualitas, quæ fons est
 iustitiæ in contractibus, necesse est, vicissim in
 emtorem ius aliquod translatum esse. Hoc argu-
 mentum ex ipsa natura emtionis sumptum firmum
 esse iudico. Sed hæc controuersia magis perspicua
 erit, agitatæ contrarijs argumentis.

Contra C. plus valere quod agitur, quam quod
 simulatè concipitur, inquit lex, Emptione pignoris
 causa facta, non quod scriptum, sed quod gestum
 est, inspicias. In tertio casu sit emtio pignoris cau-
 sa, id est sit oppignoratio tantum, non emtio. Era-
 go prorsus est simulatus contractus. Minorem pro-
 bāt, Quia bona illa, in quibus emtio fingitur, sunt
 re ipsa tantum pignus, etiamsi nomen emtionis
 prætextus causæ additur. Imò instrumenta san-
 tentur, quod oppignorata sint omnia bona.

Respondeo ad minorem. Etsi hoc argumentum
 pressum est, ut sæpe fit, ut nomine huius contra-
 ctus abutantur homines, tamen minor neganda
 est, & constanter retinenda sententia, quod hic
 contractus sit vera emtio, non mutatio. Nam
 ille, qui dat mutuo, habet ius repetendi tantun-
 dem. In nostro autem casu emtor fundi aut redi-
 tus, non habet ius repetendi precij, & manent hic
 vere emtionis substantia. Merx est ius acci-
 pendi quodannis certum redditum. Hoc funda-
 tum est in omnibus bonis, sicut iter aut actus in
 uno agro fundatus est. Sicut autem ea servitus
 in agro constitui, vendi, donari alteri potest: Ita
 et ius certi redditus solvendi in omnibus bonis
 constitui potest, servata proportione, ut bona to-
 lerare eam servitutem possunt. Hæc perspicua &
 vera sunt, si dextrè iudicetur.

Quod autem additur etiam oppignoratio, ne ^{occupatio}
 id quidem facit emtionem vitiosam. Potest enim
 oppignoratio rectè accedere ad emtionem, ut te-
 rantur multæ sententiæ Jurisconsultorum.

Aliud contrarium: Ius debet esse in corpore
 certo, quo sublato ius sublatum intelligatur. In
 hoc tertio casu nullum certum corpus est, imo,
 etiamsi bona illa insigni damno affecta sunt, tamē
 exigitur pensio. Igitur tota res est simulatio.

Respondeo ad minorem: Est certum corpus,
 in quo fundatur ius illud, videlicet, omnia illa bo-

na. Sicut certus ager est, in quo seruitus constituta est. Sed quemadmodum amitterem actum aut iter in agri parte, quæ periisset alluione: ita si bona illa insigni damno affecta sint, seruanda est æqualitas, ut vicissim pro proportione aliquid remittat emtor.

In hanc sententiam inquit Baldus, se probare hunc contractum, si hæc æqualitas seruetur.

Aliud contrarium: Periculum rei vendite, pertinet ad emtorem. In hoc contractu tantum grauatur venditor, quia emtor exigit pensionem, etiamsi illa bona damno affecta sunt, aut perierunt, Ergo non est vera emtio.

Respondeo ad Minorem: Periculum pertinet ad emtorem, si insigne damnum illa bona acceperint, in quibus intelligimus ius fundatum esse, sicut perit actus aut iter, si ager perijt alluione.

Aliud contrarium: Leuitici 35. mandatur, ut fructus fundorum computentur in sortem, usq; ad annum quinquagesimum. Ergo & nos debemus fructus computare in sortem, cum emimus fundum cum pacto de reuendendo, & reddere fundos sine precio, &c.

Respondeo: Neganda est consequentia, quia politia Mosaica nihil ad nos pertinet. Hoc autem onus de reddendis fundis in Iubilæo, peculiaris ordinatio erat illius gentis sicut circuncisio. Voluit enim Deus conseruari familias, & discrimi

na familiarum, ut sciri posset, in qua tribu Messias nasceretur. Voluit etiam auaris & prodigis frenos injicere. Auari minus emebant, quia redere fundos cogebantur. Prodigii difficilius inuebant emtores. Sed illam Mosaicam ordinationem nequaquam necessarium est transferri ad nostras Respublicas. Imo nos oportet obedire legibus sancitis in his imperijs, in quibus vivimus, ut Rom. 13. dicitur; Omnis anima potestati, quae praest, id est, suae potestati obediat.

*An ratione eius quod interest,
peti aliquid possit in mutuo
supra sortem?*

Respondeo, Interesse nominatur id quod debetur alicui, vel quia damno affectus est vel quia lucrum aliquod reuera propter illud officium impeditum est. Ideo distinguitur interesse, aut oritur propter damnum emergens, aut propter lucrum cessans, Exemplum: Si quis debuit mihi soluere viginti aureos Calendis Maij, & non soluit, si propter illam moram damno aliquo affectus sum, videlicet, quia tunc debebam alteri soluere, hic iustum est servari aequalitatem, cum priori accesserit lucrum ex meo, nec servetur aequalitas, si meae facultates exhauriantur, & alij interea ex meo beneficio

K s   crescāt

crescant. Id interesse, nominatur interesse propter damnum emergens, &c.

Est & aliud discrimen necessario obseruandum: Aliud damnum accidit ante moram, hoc est, ante diem solutioni constitutum. Aliud damnum accidit post moram, id est, postquam debitor non soluit constituto die. Sit igitur prima responsio: Verum & non simulatum interesse, quod accidit mutuo danti, est, cum damnum emergens post moram accidit. Vt si quis debuit mihi viginti aureos soluere Calendis Maij, hos quia non soluit, damno affectus sum, propter moram non soluentis mihi. Hic manifesta ratio equalitatis postulat compensationem.

In tali casu pronunciatulur ultra sortem deberi id, quod interest, propter damnum emergens, etiam si nulla accessit stipulatio de eo quod interest. Id consentaneum est, & scripto iuri & naturali equitati. Nam qui dat efficacem damni causam alteri, debet ei compensationem. Est igitur equalitas, ut soluatur quanti interest. In hoc casu perspicui potest, quod sit verum & non simulatum interesse, quod accidere potest mutuo danti, quod debetur, etiam si nulla accessit stipulatio. Manifestum est enim, ibi non seruari equalitatem, ubi lucri captatio fit ex mutatione.

De lucro cessante post moram, hoc est, cum debitor non soluit constituto die, pronunciant ad eundem

eundem modum, deberi id quod interest sicut iam de damno emergente diximus. Sed in hoc secundo casu tantum personis negociantibus hoc concedunt. Id non est absurdum, quia impedire curam negotiationis, etiam est dare efficacem causam damni, de quo casu disputat Panormitanus in C. Cum questus, de Usuris.

Sed de damno emergente, & de lucro cessante ante moram in mutuo, Iura quidem non dant actionem, nisi quis stipulatus sit, ut solvatur id, quanti interest. Nunc igitur usitata est hæc stipulatio in mutuacione & sæpè honestum nomen interesse pretextus est rei nequaquam honestæ, scilicet usurarum, Hic igitur questio est, an hæc ipsa stipulatio iusta sit.

Cum autem interesse appellatio sit honestæ rei, ostendat actor vera & non simulata damna, qua propter hanc mutuacionem acciderint. Verum est enim & iustissimum, neminem alteri causam efficacem damni dare debere, siue ante moram siue post moram. Ut si petat aliquis dominus a mediocri patrefamilias mutuo 400. aureos, & hic non facile possit recusare, quo minus illi gratificetur, & tamen ipsi damna quædam accidunt, qua postea suis creditoribus solvere non potest. Hic iustissimum est huic patrefamilias fieri compensationem. In hoc exemplo perspicuum discrimen est, inter id quod interest, & usuras. Est igitur

igitur in talibus casibus licita stipulatio, cum quidem iure naturæ deberetur compensatio, etiam sine stipulatione. Nec obscura est dijudicatio, an verè affectus sit aliquis damno, aut an contulerit pecuniam in quæstum, ut minore periculo plus lucretur ex mutatione, & tantum simulet querelas de damno.

Ex hac commonefactione aliquo modo indicari potest, quando stipulatio de eo quod interest, etiam ante moram inculpabilis sit, & quod sit discrimen eius quod interest, usurarum. Hæc enim tradimus, ut iuniores vocabula utcumq; intelligant, & ne temerè de contractibus pronuncient, sed in tanta varietate consulant eruditorum iudicia. Nequaquam autem patrocinaur usuris. Quia ut dictum est interesse honestæ rei appellatio est, & quærit æqualitatem. Sed in usuris lucrum captatur, ubi totum periculum est penes mutuo accipientem, imò cumulantur usuræ insigniter. Ac manifestum est totas gètes exhauriri, nulla æqualitatis ratione habita. Hæ rapina discernendæ sunt ab eo, quod interest & damnandæ, sicut scriptum est, Deut. 23. Non accipies usuras à fratre tuo, &c.

Hic autem accusandi sunt etiam, qui libenter mutuo sumunt. Nam in utroq; iniusticiam exercent, non student abstrinere ab alieno, nec curant reddere, quantum sumserunt. Hæc defraudatio etiam

etiam furti species est, comprehensa in prohibi-
tione. Theff. 4. ubi de æqualitate perspicue
incipitur: Non plus auferre in contractu, à fra-
tre, quia vindex est Dominus, iuxta illud. Vae
tibi spoliatus, quia spoliaberis. Ipse etiã qui mutuo
sunt, & qui spondent, memerint dicta Salomonis:
Tolle vestem eius, qui spondit pro alijs. Item
Delphis. Spondeto, noxa præsto est. Et hoc Ho-

*no sum spon-
dit spondere
ut a his.*

An licitus sit contractus societatis,
cum alter pecuniam, alter operas confert, & is,
qui pecuniam contulit, postulat lucri
partem saluo capitali?

Varie sunt societatis species, sed multa ex
his forma iudicari possunt, quam in questione
proposui. Approbant autem leges hunc contractum, in
quo alter confert pecuniam, & saluo capitali pe-
tunt lucri partem, alter operas confert.

Sic enim expressè inquit textus in institutio lib: 3. t. 1. 6
de societate, his verbis: Nam & ita coiri
esse societatem non dubitatur, ut alter pecuni-
am conferat, alter non conferat, & tamen lu-
crum inter eos commune sit, quia sæpè opera ali-
cuius pro pecunia valet. Deinde & hoc adden-
tum est, non vitiatum hic contractus, etiamsi alter
maorem lucri partem paciscatur. Sed hæc intel-
ligenda sunt de lucro, si deductus damnis reli-
quum

quum sit lucrum, ut si is, qui collocat operas, industria et fidem non adhibuit, quantum debuit, si postea reliquum est lucrum, licet alteri iuxta proportionem, maiorem lucri partem salvo capitali accipere. Sin autem præstitit ille diligentiam et fidem, quantam debuit et tamen nihil lucratus est, aut etiam damno affectus est, in hoc casu damna æqualiter sustinere debent, nec tantum plethi is, qui collocavit operas.

Sed hic agitur quæstio, an in societate liceat pacisci, aut nihil sustineat damni is, qui pecuniam confert et habet saluum capitale, etiam alter nihil lucratus est. Hic contractus usitatus est apud mercatores. Videtur autem re ipsa mutuatio esse, non societas, ubi hæc pactio est, ut sit saluum capitale. Nam ad naturam societatis pertinet damnorum exæquatio, et talem societatem in qua alter nihil periculi vult sustinere, clare improbat l. in ff. pro socio, ubi Cassius inquit, Leoninam societatem esse, ubi alter tantum lucra, alter tantum damna sentit. Iam si est mutuatio, dans mutuo, etiam lucra non petat, cum damna expectari nolit.

Cæterum, quæ de mutuatione, et de eo, quod interest supra diximus, meminerint studiosi. Hæc enim breuiter recitavi tantum eo, ut in tanta varietate contractuum diligentia ad iudicandum adhibeatur, nec imperiti temerè pronuncient.

Verum

Virum Sacerdotes sint vsurarij;
aut vsufructuarij in rediti-
bus Ecclesiarum?

Vetus quaestio est: An Sacerdotibus liceat
habere proprium, cum scriptum sit: Non habent *Matth. 10.*
us in Zonis. Deinde quale ius in rebus
Ecclesiarum habeant. Alij contendunt, Sacerdos
non tantum habere vsu, alij defendunt, etiam
vsufructu eos habere pensionum Ecclesiasticarum.

Est autem vsus ius, quo licet possidenti pro se *Acto 199.*
et familia uti rebus seu fructibus, ita, ut reli-
quorum fructuum proprietatem non conse-
quatur. Quare non potest eos vendere, aut in testa-
mento ad alios transferre, ut cum vsus praeser-
tina alicui conceditur.

Sed vsufructus est ius, quo licet uti rebus seu *199. qd. 1.*
fructibus ita, ut reliquorum fructuum propria-
tem possessor consequatur, sed fundi propieta-
tem non habet.

Cum igitur Sacerdotes interdum vendant re-
liquos fructus, aut donent alijs, aut in testamen-
to transferant ad alios, motae sunt quaestiones, re-
tine id fieri possit, cum bona Ecclesiae sint elec-
mosynae. In eleemosynis autem videatur tantum
vsus constitui, quia parca eis utendum est, ut ius
persiat

persint reliqui fructus ad necessitatem aliorum egentium.

Et extat constitutio in Decretis x. quest. ij. quæ vetat Episcopos & Diaconos alienare reliquos fructus, videlicet, quia inuandi sint alij egentes. Sed omitto veteres constitutiones, quæ suis temporibus causas habuerunt probabiles. Nam alia forma est in politica gubernatione facultatum & reddituum, &c.

1 pars.

Sit autem hæc prima conclusio. Sine alia dubitatione verum est, pastores & ministros Ecclesiarum posse tenere proprium, sicut possunt esse coniuges & patres, ac diuersum sentire, pro suis infamia est, sicut sæpè fanatici homines, Vniclersi & alij, & recens Anabaptistæ de hac questione tumultuati sunt. Manifesta est autem confirmatio conclusionis ex regula verissima, quæ affirmat omnibus Christianis licere vti legitimis ordinationibus politicis, & quidem agnoscere debemus diuinitus institutas & approbatas esse, sicut Salomon inquit: *Libra & statera iudicia Domini sunt.* Et dictum Christi nominatim tribuit proprietatem docentibus: *Dignus est operarius mercede.* Fit autem, merces propria eius, cui soluitur merces.

Extant acta Bohemorum in Sinodo Basiliensi, vbi inter cæteras quæstiones, et hanc agitatum esse scribitur: *An Sacerdotibus liceat habere pro,*

proprium. Sed verissimum est, deberi ministris
 Evangelij honestas mercedes seu stipendia, & in
 hoc verissimè habent proprietatem seu dominium,
 quia politicæ ordinationes, congruentes cum iu-
 ramento naturæ sunt res bonæ, & diuinitus sanc-
 tæ in humana societate, & Christianis concessum
 est uti, imò debent Christiani tueri vincula
 societatis communis.

Quod verò dictum est: Non possideatis æs in
 ironis, non baculum, non ita duriter accipiendū
 est τὸ ἄκροϋ, vt regula vniuersalis deleatur, quæ
 affirmat, omnibus licere vti politicis ordinatio-
 nibus. Sed prohibet dictum illud curam quæren-
 di mercedes & defensionem, ita ne sit præcipua.
 Et addit consolationem de victu & defensione,
 prohibens deserere ministerium, etiam cum desunt
 mercedes & defensio, quia Deo curæ erit, vt ali-
 ubi p̄ doctores & discipuli habeant hospitia,
 & defensionem. Sicut Eliæ, Danieli, Apostolis,
 præbuit hospitia, & eos seruauit, donec curricu-
 lum constitutū quisq; absolueret. Ac nos quidem
 loquimur de ministris Euangelij, & de docentium
 & discipulorum cæteribus, de quibus omnibus Pau-
 lus inquit: Quis militat suis stipendijs? Nihil
 dicimus de otiosis belluonibus, qui deuorant
 elemosynas Ecclesiæ, & simul eam trucidant.

Postquam autem de proprietate in mercede
 dictum est, sit perspicua altera conclusio: Mini-
 stri Euangelij reuera sunt usufructuarij, quia in
 L mercede

II pars.

Concludit.

III pars.

mercede proprietatem habent, ut dictum est. Et
 verissimum dictum est: *Honestissime partum*
esse, quod fideli labore docendi partum est. Iam
 hic monendi erant omnes gubernatores & om-
 nes homines in Ecclesia, ut libenter conferant ad
 ministerij & studiorum doctrinae conseruationi.
 Ideo in Esaiâ scriptum est: *Reges erunt nutritio-*
res Ecclesiae, & reginae nutrices, id est, Respub. cu-
rabunt alii ministros Euangelij, & iuuari studia
doctrinae.

An res conductoris non soluentis aut
corrumpentis habitationem, sint locatori
tanquam pignus obligatae:

Locatio est personae vel rei ad usum facta
concessio, pro pecunia numeranda, de qua conuo-
nit. Et cum sit duplex locatio, alia perpetua, alia
certi temporis, nos iam de certi temporis locatio-
ne dicemus. Omittimus etiam quaestionem de
contractu emphyteutico, an sit locatio, cum tamen
multum dissimilis sit iuri feudorum, & transfo-
rat utile dominium.

Pertinet autem ad bonos mores intelligere,
& seruare iura locationis, quia ut alias iusticia
est, pro rebus aut operis reddere aequalem comp-
ensationem: Ita pro hospitio reddenda est comp-
ensatio, eoq; magis, quia maior est familiaritas
inter hospites, quam alioqui inter ementes & ve-
ndentes

entes. Et ut sua cuiq; domus receptus est gra-
 tius & tutissimus, ut Xenophon inquit, & ^{lib: 7. pacta}
 verba Xenophontis à Iurisconsulio repetita sūt:
 ha cum hospes recipiatur in domum, simul mu-
 tua defensio promittitur, & multorum officiorū
 consuetudo. Ideo antiquitas certa religione iura
 hospitij coluit, & addidit ceremonias, dedit mu-
 tua signa, & in bellis parcebat hospes hospiti, ut ^{ihad: 6.}
 Glauco Diomedes apud Homerum. Et Deut. 10.
 scriptum est: Et vos amate peregrinum, quia &
 vobis fuistis aduenā in terra Aegypti. Et Petrus in ^{1 Pet: 17.}
 epistola: Hospitalitatem ne obliuiscimini. Per hanc
 enim quidam exceperunt Angelos, præter expec-
 tationem suam. Hinc & multæ sententiæ vete-
 rum scriptorum acceptæ à primis patribus legimus
 Ζεύς ἐπιτηδείων ἰκετάων τε ξείνων τε. Item
 Ἡρακλῆς ἐπαρκῶν ἄλλ' ἰσῶν περὶ πότε. Et immas-
 culos violantium iura hospitij, taxatur vitupera-
 tione Lastrigonum, Cyclopum, Lycaonis, Busirio-
 nis. Hac vetera dicta & exempla diligenter
 considerentur, quæ docent, peculiare opus esse ius-
 titiæ, non ledere hospites. Imo pro beneficio
 reddere beneficia.

Ac vtile est, omnibus hominibus familiaris-
 se notum esse discrimen contractuum ex naturæ
 differentiis ortū, videlicet contractus alios dici bonæ
 fidei, alios stricti iuris. Contractus bonæ fidei
 sunt in quib. aliqua non nuncupata lingua, tamen
 L. 2 propter

lib: 7. pacta
ihad: 6.

ihad: 6.

1 Pet: 17.

Ζεύς ἐπιτηδείων ἰκετάων τε ξείνων τε. Item
Ἡρακλῆς ἐπαρκῶν ἄλλ' ἰσῶν περὶ πότε. Et immas-
culos violantium iura hospitij, taxatur vitupera-
tione Lastrigonum, Cyclopum, Lycaonis, Busirio-
nis.

propter æqualitatem d. bentur. Vnde hæc honestissima forma verborum apud veteres usurpata est: Inter bonos benè agier, id est, præster homo honestus ea, quæ communis ratio iudicat æqualia esse. Et sunt contractus bonæ fidei, emptio, venditio, locatio, conductio, depositum, societas, pignus, commodatum, & c.

Sed stricti iuris contractus dicuntur, in quibus tantum nuncupata lingua debentur, ut in mutuo, Quia dans mutuo, cum potuerit hoc officium omittre, nequaquam plus intelligitur vellet & debere recipere, quàm quantum dedit, & sicut pactus est.

Conclusio: Locatio, contractus est bonæ fidei, & ut æqualitas seruetur, conducent non corrumpat res locatas, nec defraudet locatorem. Ideo res conducentis inuectæ in domum locatam obligatæ sunt locatori tanquam pignus, & propter res corruptas. Verba textus in ff. hæc sunt lib. 29. in tit. ex quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur, lege Pomponius, Pomponius scribit, non solum pro pensionibus, sed etiam si deteriozem habitationem fecerit culpa sua. *gdu. ter* inquilinus, inuectæ & illata pignori erunt obligatæ. Et in C. tit. de locato & conducto, l. certum ris est, res illatas pignoris iure teneri.

Quare etiam cum alij creditores retineri petunt res eorum, qui ipsis debent, tamen locatori prius

res illatae in domum obligatae sunt. Præci-
 que enim ratio hospitij habenda est, quia domici-
 lii communicatio est, rei carissimæ usum conce-
 dere, ut supra dictum est: Sua cuiq; domus rece-
 ptus sit non violandus. Quæ verba ex 7. libro
 Xenophontis in Pædia Cyri à Iurisconsultis
 haec sunt. Neq; sanctior locus hominibus est
 neq; gratior, neq; magis proprius sua cuiq; domo.
 Verba hæc sunt: Οὐδὲ ὀσιώτερον χώριον ἐν ἄν-
 θρωποις, οὐδὲ ἡδίοτερον, οὐδὲ οικειότερον ὄσιον οὐδὲ
 ἡδίστον.

An conductor integram mercedem
 debeat, relinquens rem locatam ante
 tempus constitutum?

Familiarissimè nota sit regula, æqualitatem
 esse fontem iusticiæ. Quia manifestum est, æqua-
 litate compensatione seruari homines. Nam si una
 res exauriretur, perire eam necesse esset. Et
 Deus hanc æqualitatem instituit, inquit: *Deut. 19.*
 Proximum sicut teipsum, ut agnoscamus &
 æqualem esse, non tyrannum, & velle ho-
 mines & Angelos non esse tyrannos, id est, non
 peribè alios opprimere, imo Angeli Deo placen-
 tes, quanquam eorum natura præstantior est,
 quam humana, tamen infra homines sese abijci-
 unt, quia nobis seruiunt, nostræ corpora, tecta, le-
 gibus, focos custodiunt. &c. Magis etiam abiecit
 se

psal: 117

se Filius Dei omnipotens, qui pro nobis mortem sustinuit. Hæc cōgruunt cū dicto: Deus qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra.

Cum igitur æqualitas in contractibus quaerenda sit, hic etiam consideretur æqualitas inter mercedem & fructum conducentis. Sitq; hæc prima responsio. Cum conducens relinquit rem locatam sine causa necessaria pertinente ad locatorem aut rem, debet integram mercedem, quia similis est defraudanti, qui præbet damnum locatori, cui domus aut fundus fit inutilis culpa conducentis. l. colonus ff. locati. Cum autem vrget necessaria causa ad cedendum, orta à re, vt cum perit domus incendio, aut cum grassari incipit lues, soluendum est pro proportione temporis l. habitatores, ff. locati vbi dicitur. Si causa timoris iusta non fuisset, deberi mercedem. Sin autem causa fuisset, cur periculum timeretur, non deberi mercedem, scilicet integram.

Rectene fecit Naboth, quod Regi petenti, ne vendere quidem vineam voluit, cum Reges etiam domini dicantur priuatarum facultatum?

Respondeo: Naboth iure diuino, quod erat illi populo traditum, sine vlla dubitatione retinere suam vineam potuit, nec licuit Regi cogere eum, vt vineam venderet. Manifesta confirmatio est.

iura diuina nō sunt violāda. *Distinctio dominio-
 nis & proprietatis est iuris diuini, iuxta illud: Non
 furtum facies. Ergo nequaquam licuit cuiquam
 alieno, siue Regi siue alijs cogere Naboth, vt fun-
 dus venderet, sicut nequaquam licet vlli Regi
 postulare alterius coniugem. Ac praesertim in
 Repub. Israel sanxerat Deus libertatem, & dis-
 tinxerat possessiones, & praecipit, ne ab vna tri-
 bu ad aliam fundi transferrentur, quia sciri vole-
 bat, ex qua stirpe Messiam nasci decreuerat. Fuit
 igitur & libertas & proprietates rerum in illa
 Repub. & iniustum erat ciuibus eripi priuatas
 facultates à Regibus.*

Quod vero obijcitur dictum in Samuele de iu-
 re regis: Hoc est ius regis, agros vestros tollet, &c
 Respondeo: Hic locus non tollit praecipuum
 Decalogi: Non furtum facies, & Rex in illa gen-
 te, etiamsi libertatem restrinxit & Aristocratia,
 quae fuerat ante Saulem, fuerat multo mitior: ta-
 men legem à Deo traditam, & distinctionem fa-
 miliarum nequaquam abolere potuit. Tantum igi-
 tur illa comminatio in Samuele intelligenda est
 de stipendijs, id est, Reges tollent ex priuatis fa-
 cultatibus tantum, quantum ad legitima stipens-
 dia opus est. Id iniustum est, quia cum beneficium,
 scilicet communis defensio ad singulos pertineat,
 singuli etiam censerre debent. Imo singuli
 debemus defensionem alijs innocentibus, vbi
 possumus

possimus eis opem ferre, ut Prouerborum vicesimo quarto dicitur: Eripe eos, qui ducuntur ad mortem, &c. Et 1. Iohan. 3. Sicut ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere, &c. Item: Non nobis tantum, sed patriæ nascimur. Ut autem iustum est, stipendia pendere, sicut & Roman. 13. traditur: ita rursus hæc meta constituta est, quam recitat Baptista: Estote contenti stipendijs vestris, neminem concutiatis, neminem calumniemini. Nec sit infinita rapacitas, nec nomen stipendij prætexatur omnibus explicationibus.

Hæc est vera & simplicissima sententia in illa narratione Samuelis. Et pœna Achab ostendit iram Dei aduersus rapacitatem in hoc genere.

Hæc disputatio utilis est, quia pij discunt, se suas res tenere, volente & approbante Deo, cum Deus sanxerit distinctionem dominiorum. Discunt etiam Deo displicere immoderatas expilationes, & ad multas virtutes vera cognitio doctrinæ de ordine politico conducit. Bona mentes, considerantes sapientiam & voluntatem Dei in hac consociatione vitæ & neruis societatis agunt Deo gratias, & maiore reuerentia tueri societatem student, ac intelligunt Deo displicere dilacerationes, maior & iusticiæ amor ex hac consideratione oritur, &c.

Diximus autem antea de politia Mosaitica.
Nunc

Nunc generaliter de distinctione dominiorum in
 ceteris politijs dicemus: Præcepta naturalia &
 divina, quæ sunt naturalia, sunt communia toti
 generi humano. Ideo ubiq; valet præceptum,
 Non furtum facies, sicut præceptum, Non mœ-
 turberis. Et ubiq; subditi habent aliqua propria,
 et quanquam alicubi servitus est, tamen gradus
 sunt servitutis, & leges imperij Germanici mani-
 feste sanciunt rerum proprietatem, ut ostēdit suc-
 cessorio in hæreditatibus, tum in feudis, tū in alijs
 bonis, in quib. habemus dominiū directū & utile.

Sunt autem in subditorum bonis ordinata tri-
 buta, necessaria ad communem pacem, quæ, ut su-
 pra dictum est, iustum est, & petere & præstare.
 Sed sit mediocritas tolerabilis. Postea sciant om-
 nes Reges & Principes, se quoq; lege divina te-
 neri: Non furtum facies. Hæc lex metas circūda-
 dat omnibus hominibus vniuersaliter in toto ge-
 nere humano. Quia sine vlla dubitatione Reges
 etiā subiecti sunt legi diuinæ, ut Psal. 81. Deus
 sedit in synagoga deorum, & Deos dijudicat. Et
 Esa. 7. Deus in iudiciū veniet cum principibus.
 Et Zach. 10. Super pastores iratus est furor meus.

Præterea Reges etiam subiecti sunt legibus
 positivis, ordinaria autoritate in regno latis. Quā-
 quam in his habent potestatem interpretationis:
 Ideo sæpè citatur lex Theodosij in C. quæ omni-
 bus nota esse debet: Digna vox maiestate regnã.

ris, legibus alligatum se principem profiteri. Adeo de autoritate iuris nostra pendet autoritas, & reuera maius imperio est submittere legibus principatum, Ideo enim scriptæ sunt leges, ut homines legibus, non incertis magistratum arbitrijs regantur. Postea additus magistratus, ut sit custos & executor legum seu vox legis & minister in iudicijs & in pœnis.

Sed multæ hyperbolæ leguntur ab assentatoribus malè detorta, ut est: Omnia sunt Regū, quod dictum, et si adeo vsitatum est, ut etiā obiectū sit Ambrosio, cedere tēplo nolenti, tamen prudenter intelligendum est. Nam eodem modo dicimus omnia esse Regū, sicut dicimus, omnia esse legum seu legem esse dominiam rerum, videlicet, non quod priuatam proprietatem vlli eripiat lex, sed multo magis, quod sit custos distributionis, quæ priuatum facta est. Et vltima successio in bonis desertis peruenit ad legem seu summū gubernatorem.

Cum extincti sint priuati Domini, lex, id est, summus gubernator facit aliam distributionem. Et Iurisconsulti modestè loquentes, dicunt: Quia sunt Regum, quod ad defensionem attinet. Quia sententia hoc ipsum vult, leges, iudicia & gubernatores, qui sunt executores legum, esse custodes factæ distributionis, & extinctis dominis habere summam autoritatem.

Hic vetus narratio de Imperatore Henrico

Lucia

Laugelburgenfi, memoria mandanda est. Hic enim cum in Italiam iter faceret, & casu interrogasset de arce, cuius esset: quæ quanquam priuatum dominum habebat, tamen dicebatur Imperatoris esse, orta est disputatio in itinere de dicto: Omnia sunt Imperatoris. Et certatum est deposito equo, & permissa dijudicatio doctoribus, cum transissent Bononiam. Ibi cum pronunciarent doctores pro eo, qui defenderat arcem Imperatoris esse, quia omnia essent Imperatoris. Et alter amiserit equum ex pacto. Homines faceti assentationem deriserunt hoc ioco, dicentes: Alterum habere equum, alterum respondisse æquum.

Citatur & ex Augustino in Decretis, dist. 8. ^{3 articulo.}
Tolle iura Imperatorum, & quis audebit dicere, Hæc villa mea est? Et multa ibi intempestiue dicuntur. Vnde ratiocinati sunt aliqui, iure diuino omnia communia esse. Sed iuniores monendi sunt, ut Augustini dicta dextrè intelligant: Iure humano hæc villa mea est, scilicet, quo ad immediati iudicis executionem, non quo ad principalem autoritatem, ut dici posset, à carnifice supplicio affici homicidam, non à Rege, & tamè gradus congruentes ordinati sunt. Ita Deus in hac natura distinctionem dominiorum ordinauit, & sua voce sanxit. Non furtum facies. Constituit autem Magistratus & iudices, ut huius sui ordinis ^{defens}

defensores essent. Certissimum est igitur distinctionem dominiorum iuris diuini esse, sed ordinatam per magistratus. Sicut poena homicidarum sine ulla dubitatione sunt iuris diuini, sed ordinata per magistratum. Haec sententia vera et perspicua est.

Ad extremum breuiter addo dictum: Datae Caesari quae sunt Caesaris. Non temere aut casu dictum est, Quae sunt Caesaris. Metas circumdat Regibus, cum ea dari iubet, quae sunt ipsorum, non omnia quae postulant, sed quae ipsis debita sunt. Significat igitur non omnia Regum esse, sed distincta esse dominia, ut satis dictum est, iuxta praeceptum: Non furtum facies.

In fine rursus admoneo studiosos, ut vulgare argumentum recte explicare discant.

Naturalia sunt immutabilia.

Communio rerum est naturalis.

Ergo est immutabilis.

Respondeo ad maiorem: Naturalia sunt immutabilia, scilicet, quae sunt praecepti. Voluit enim Deus manere noticias legis, quae sunt radij sapientiae diuinae in nobis, propter multas causas. Sed alia multa bona utilia fuerunt in natura, quorum mutatio poena est primi lapsus, ut bona valetudo fuit naturalis, quae nunc languescens est. Respondeo igitur ad minorem: Communio rerum est iuris naturalis, scilicet, non ut praeceptum,

rum, sed ut bonum utile, quod tunc erat possibile, sicut bona valetudo, & alia multa bona uti-
 lianatura integræ addita fuerunt, quæ postea
 remissa sunt. Sed notitias præceptorum manere
 Deus in mentibus hominum voluit.

ALIA QVÆSTIO.

Verane est regula: peccatum non dimittitur, nisi
 si ablatum restituatur?

PRIMUM respondeo planè & breuiter, Regu-
 lam sine vlla dubitatione veram esse, quod ita
 perspicue intelligi potest. Etsi Deus peccata gra-
 uia remittit, ad est, sine compensatione a nobis fa-
 cienda Deo, tamen ubi nulla est conuersio, ibi
 nulla fit remissio. Nam iurandum perspicue
 dicit: *Viuo ego nolo mortem peccatoris, sed ut
 conuertatur & viuat, Necesse est autem in con-
 uersione deponi delicta contra conscientiam. Et
 de hoc ipso genere inquit Paulus: Qui furatus
 est, demceps non furetur, ut mœchus perseuerans
 in scelere, non accipit remissionem peccatorum.*

Hæc firmissima & manifestissima sunt. Ita
 retinens rem alienam contra conscientiam, cum
 quidem reddere posset perseuerat in delicto. Non
 igitur accipit remissionem, sed verè dolens de ad-
 missa scelere, & restituens, aut serio volens resti-
 tuere, & credens, sibi remitti peccata à Deo, ve-
 ri accipit remissionem peccatorum. Et talis resti-

tutio

tutio est opus mandatum à Deo in precepto. Nō furtum facies, & ad contritionē vel ad novā obedientiam pertinet, & differt à spectaculis satisfactionū Canonicarum, quas dicunt esse opera non debita. Hoc discrimen ut intelligatur, consideranda est integra doctrina de pœnitentia, quæ alibi copiose traditur, vnde sumenda est explicatio argumenti.

Satisfactio in pœnitentia non est necessaria.

Restitutio furti est satisfactio.

Ergo restitutio non est necessaria.

Respondeo ad maiorem: Satisfactio, quæ nominatur Canonica, non est necessaria, quæ est opus indebitum, ut alibi copiose declaratur. Deinde ad minorem respondeo: Restitutio furti est satisfactio scilicet debita seu civilis, quæ necesse est facere spoliato, ut fur deinceps nō teneat alienū. Hæc vocabulorum discrimina prudenter consideranda sunt, quia confusio magnos errores parit.

Iam quæstiones multæ sequuntur. Vtrum præda in bello parta restituenda sit? Respondeo: Sicut legitimæ pœnæ latronum sunt iustæ, sic legitimū bellum, quod est depulsio latronum, aut pœna legitima, quam exercet magistratus, est iusta. Fit igitur iusta translatio rerum, quando gerens bellum legitimū occupat res eorum, qui fontes sunt, ut iustum est latrones pœna afficere. Hæc sententia perspicua est ex doctrina de Magistratu, Rom. 13.

Magi

et mensuratio
non amissa
m

Magistratus gladium gerit, vt sit honori bono o-
 peris, &c. Et hoc modo iustè translata sunt impe-
 ria, vt Cyrus iustè factus est dominus regni Ba-
 bilonici, vt Daniel inquit: Deus transfert &
 stabiliat regna. Et Esaia 45. de Cyro: Et dabo
 tibi thesauros absconditos, vt scias, quod ego sum
 Dominus Deus Israel.

Sed quæstio est: Cum in tanta confusione ne-
 gociorum paucis veræ causæ bellorum notæ sint,
 quomodo consulendum sit conscientijs eorum, quæ
 causas non norunt?

Respondeo: Domini, qui vel inferunt alijs
 bella vel depulsuri sunt, veras causas nosse de-
 bent, ne gerant, nisi sint causæ iustæ, magnæ &
 perspicua, quia hic præcipue cauendū est, ne sum-
 mum ius fiat summa iniuria, Sed dubitante con-
 scientia inferentes peccant contra multa manda-
 ta Dei: Non occides, Non furtum facies. Item:
 Omne quod non est ex fide, peccatum est. Et bello
 plerumq; infinitas distractiones faciunt, quæ pa-
 riant deinde perpetua bella. Deinde subditi non
 semper possunt scire veras causas. Hic in dubita-
 tione regula sequenda est: Tene certum, & relin-
 que incertum. Perspicua regula est, obtemperan-
 dum esse potestati, non manifestè iniusta man-
 danti.

Hæc regula subditos excusat, cum obtempe-
 rant

rant domino, etiam si non norunt ea, quae sciri ipsos
ne quidem possibile est. Sicut Eteocles seruum ob
iurgat, multa sciscit autem de bello. Et respondet
seruus: Taceo, & patiens feram, quod est fatale.
Hac plerumq; est vox populi ignorantis fontem
negotiorum qui hac excusatione contentus sit,
quod regula perspicua obtemperandum sit.

Ac sapiens antiquitas bene consulit commu
ni paci, & conscientijs possidentium, quia in com
positionibus sanxit obliuionem iniuriarum. Vt
trinq; consensit, ne possessores ex occupatis fundis
exciterentur. Ita, addiderunt in compositioni
bus, ^{EX OCTIS & EX DSI.} Item: ^{U. H. U. V. S. T. I. C. E. T. P.}
Sicut senatus Romae decretum fecit Iulio inter
fecto, & olim Attica ciuitas, recuperata a Thra
sibulo, Hac decreta & paci proderant, & ostem
debant conscientijs ista compositione postea res
occupatas iuste retineri.

Vtrum praescriptione acquiratur domi
nium, & an coram Deo iuste teneantur
res, quarum domini sumus praes
criptione?

Respondeo: Cum dominia varijs occasionibus
transferantur, vel bellis, vel contractibus, vel for
tuitis occupationibus concessis, nec semper causae
sint perspicuae, quomodo prima translatio fas
ta sit, lex consulit paci, vt sit finis litium, & satis
xii

in certum tempus intra quod si non sit repetitio, postea non dat actionem, & affirmat hunc possessorem bonæ fidei & longi temporis, verè esse dominum, & non excutiendum esse.

Hinc nomen est Præscriptio, Græcis *προσθεσιμὴ κρίσις*, quia legibus præfinitum est tempus, intra quod fieri debet repetitio. Vt cū ille dixisset, tantū terræ vendere, quantum includi in pellem tauri possit, iste postea sceta pelle tauri magnam regionem occupavit. Successerunt posterī, quæstio est an iustè teneant.

Deniq; maxima pars hominum dubitaret, an istæ res suas possideret si procul quærendæ essent causa translationis. Ideo sapienter sancita est præscriptio, & constitutum, ne procul quærantur res, sed ut legem & nostram conscientiam spectemus.

Et hic primum regula tenenda est: Quod cui attribuit lex, vera autoritate condita, id iustè tenet, etiam Deo approbante, quia Deus approbat politicas ordinationes probabili ratione factas. Itaq; coram Deo bona conscientia iustè possidet tuam tunicam, etiamsi non scis, quomodo laqueus ad eum peruenerit, qui fecit pannum.

Hæc doctrina & consolatio bonis mentibus necessaria est, quæ si ignota esset, conscientia magis dubitationibus excruciantur.

Sed dicet aliquis: Quomodo potest mihi res
M aliena

aliena attribui, non assentiente domino? Respon-
 deo: Cum priuatus dominus suas res negligit, lex
 fit talium rerum domina, sicut Deus inquit: Ter-
 ra mea est. Cum igitur lex sciat, oportere finem
 esse litium, & singulos scire oportere an suarum
 rerum domini sint, & iusti possessores, consulit
 communi paci, & conscientia possidentium. Alio-
 qui enim quisquis vellet, qualicunq; prae-
 turbaret veterem possessorem, vt tamen saepe fieri
 videmus. Haec cum ita lex sanxit Deus appro-
 bat, & non dubium est, praescriptione & acqui-
 dominia, & res iuste possideri bona conscientia.

Responsio
 ad 7. q. 1. c. 1.

DE METIS PRAESCRIPTIONIS.

Sed leges scriptae circumdant metas praescri-
 ptioni, vbi valeat, quae si violentur, non recte ad
 commodatur nomen praescriptionis. Vt si quis ab-
 terius uxorem, etiam ignorans habeat, nequam
 quam excusare scelus nomine praescriptionis po-
 test. Usitatum est autem in aliquibus malis, consue-
 tudine & diuturnitate temporis excusare pec-
 cata, vt nunc multi excusant profanationes Mis-
 sae & alios vitiosos cultus. Sed aeterna & immota
 regula tenenda est: Peccata non excusat diu-
 turnitas temporis, vt Ezech. 20. dicitur: In
 praecipis patrum vestrorum nolite ambulare.
 Ego Dominus Deus vester, In praecipis meis
 ambulate. *Thom. Aquin. 2. 2. q. 1. c. 1.* Sciens

Sciendum est igitur de præscriptione, conditio-
nes quatuor tenendas.

PRIMA, ut res talis sit quæ teneri præscriptio-
ne possit, quia peccato, res furtivæ, res attribuo-
tæ ministerio Evangelij, nec teneri præscriptio-
ne possunt, nec acquiri.

SECUNDA conditio, ut sit iustus titulus, vi-
delicet successio in hereditate, vel emtio, quæ sit
bona conscientia, vel donatio, ut emens pannum
mercator sine dolo, statuatur se verè dominum
scire & hoc dominium, & hanc possessionem à
Deo approbari.

TERTIA conditio, bona fides, id est, bona con-
scientia. Etsi autem hæc conditio correlativa se-
cundæ esse videtur, cum titulus iustus, potest
possessor habere bonam conscientiam, sed tamen
hæc restrictio complectitur & aliam, videlicet, ne
emente sit dolus. Possset enim emens scire, rem
se furtivam aut sacram nesciente venditore.
Honestissimè igitur dictum est, ad præscriptio-
nem requiri bonam fidem, id est, bonam consci-
entiam, ne quid dolo agatur, & ne sit affectata
ignorantia. Nam particula BONA FIDES,
excludit multiplicia sophismata, sicut antiquum
solutum: Inter bonos benè agier. Item: In con-
tractibus bona fidei, quedam præstanda esse, quæ
non sunt nuncupata lingua.

QUARTA conditio, est possessionis continuatio sine interruptione legitima. Ut res mobilis triennio sine interpellatione legitima possessa sit. Res immota triginta annis sine legitima interpellatione possessa sit.

Quamquam autem, ut fit in negocijs voluntatum, quæ flexibilia sunt, multa subtiliter in hac materia disputantur, tamen his fontibus consideratis, præcipuæ quæstiones, quarum consideratio in communi vita necessaria est, iudicari possunt. Et unusquisq; Deo gratias agat, quod scit, quare bona conscientia & Deo approbante suas res teneat, quia Deus has legitimas ordinationes approbat.

FINIS.

IN QUINTVM
LIBRVM ETHICORVM
ARISTOTELIS.

CAPVT PRIMVM.

Uemadmodum Poeta scripserunt, Iusticiam fugientem ex ciuitatibus, diu postea in rure mansisse, & ibi inter cætus hominum meliorum præcepta rectè viuendi tradidisse: Ita hoc tempore fere undiq; ex imperijs pulsa, hæret

in scholis, & gregi scholastico de honestis officijs concionatur. Vinam igitur eam placidè audiamus, verè sentiamus, hos nostros cætus præcipuam Ecclesiæ diuinæ partem esse, & in hac statione diuinitus collocatos, vt iusticiæ vocem, id est, doctrinam de rebus bonis conseruemus, & in eo munere diligentiam fidem, tolerantiam, & cætera virtutis officia præstemus. Concionatur autem iusticia, cum in libris diuinis, tum in Philosophorum & Iurisconsultorum doctrina, quæ etiam est vox diuina. Nam veræ demonstrationes & conclusiones de moribus sunt pars, & explicatio legis diuinæ.

Porro hic libellus inter Philosophicos de virtutibus scriptos, vt insignis gemma eminet, miræ solertia partes inuestigatas distribuit, & lectori ad aspiciendam naturam hominis deducit, vt in eo fontes iusticiæ consideret. Primum autem deploremus naturæ humanæ infirmitatem. Sapientissimus vir, de iusticia dicturus, omittit præcepta, quæ primum ostendunt, quid Deo debeatur. Nam Philosophica sunt manca. Tantum distulit de hominis ordine erga alios homines, hoc est, de civili iusticia. Hanc autem erudite describit, & cum hæc pars, vt antea dictum est, etiam sit legis diuinæ membrum, diligenter consideremus, qua arte noticias naturales, quæ regunt iusticiam, distribuat.

M 3 Prudent

Prudentissimè autem primum constituit species, & earum definitiones. Dicit iusticiam universalem esse obedientiam, quæ præstatur omnibus legibus. Iusticiam vero particularem constituit æqualitatem, vel Geometricam erga gradus personarum, vel Arithmetica, in rerum commutatione. Postea ius dividit, in ius naturæ, & lege constitutum, quod vocant ius positivum, deinde discernit iniurias consulto & inconsulto factas. Disputat etiam de pœnis, effici æqualitatem, cum, qui excessit metas officiorum vita per pœnam intra metas retrahitur. Disputat et de æqualitate pœnæ & delicti. Item de summo iure, & ἐπιτακτικῶν. In his locis ferè consumuntur hic liber, quorum cognitio & per sese ad vitam necessaria est, & multum lucis adfert disputationibus Ecclesiasticis & Forensibus. Ac ut facilius intelligi possint ea, quæ dicturus est Aristoteles, nos quoque primum explicabimus vocabula, & definitiones.

Diligenter observanda est Phrasis. Sæpe in Ecclesia, nomine iusticiæ, intelligitur iusticia universalis, id est obedientia universæ legi debita, ut cum dicitur: Feci iudicium & iusticiam, id est, prohibita vitavi, & mandata feci. Interdum significatur particularis iusticia, ut cum dicitur: Ioseph erat iustus, nec volebat infamare sponsam. Sæpe autem, ut apud Paulum, cum dicitur de reo

conci

conciliatione, significat acceptationem diuinam, reputationem iusticiae, ut cum inquit: Iustificati sine pacem habemus. Haec tria discrimina diligenter obseruanda sunt. Ac nos quidem in hoc libello de vertia significatione, de qua Paulus loquitur, nihil dicemus. Hic tantum congruunt appellationes ad iusticiam, quae vocatur legis iusticia, ut constat Philosophiam moralem esse legis diuinam partem. Ac valde sudat Plato in quaerenda definitione. Repudiat Simonidis definitionem, quam postea Iurisconsulti amplexi sunt, & recte conuenire eam iusticiae particulari manifestum est. Iusticia est constans & perpetua voluntas, quae suum cuique tribuit.

Sed Plato videt non solum quaerendum esse, qui sit ordo homini ad alios, sed etiam qui sit ordo homini ad sese. Constituit igitur hanc definitionem. Iusticiam, videlicet, vniuersalem esse consensum inferiorum virium in homine cum mente recte iudicante. Erudite incoauit hanc doctrinam a consideratione partium hominis, sed eruditior definitio esset, dicere, Iusticiam vniuersalem esse obedientiam Deo debitam, iuxta discrimen honestorum & turpium, quod impressit Deus humanae naturae, ut & ipsum agnoscamus, & intelligamus quibus officijs coli velit.

Haec esset prima & verissima definitio Iusticiae vniuersalis, & quidem cum lege congruit.

Primum enim homini ad Deum ordo est, & hunc primum cerni & considerari necesse est. Aristoteles collocat hominem in civitatem, ac simpliciter considerat, qui sit ordo homini ad Magistratus & ciues. Plato altius fuit exorsus, considerauit enim qui sit ordo homini ad suas vires sed Aristotelica definitio facilius intelligi potest: Iusticia vniuersalis est obedientia omnibus legibus debita. Sic iusticiae nomine saepe & in sacris literis videtur, cum fit mentio iusticiae legis. sic vulgo dicimus, Aristidem esse iustum, id est omnibus legibus obtemperantem. Constituta hac prima specie, ac definitione iusticiae, postea quaeritur alia, est enim ordo cui non solum ad magistratum, sed etiam deinde ad singulos ciues. Haec iusticia vocatur particularis, & est virtus, seruans aequalitatem Arithmeticam in contractibus, Geometricam in personis ordinandis. Vtramque sanxit Deus in praeecepto: Diligas proximum sicut teipsum. Hic praecipit, vt exerceamus aequalitatem erga proximum non rapiamus res aut honores, cum aliorum detrimento. Qui res alteri eripit, non diligit sicut sese, id est, non vult illius res ipsi saluas esse, sicut suas: sic qui alterius rapit honorem, non vult ei suum locum in societate attribui. Haec sunt conurbationes aequalitatis.

Deinde rursus in praeecepto: Non furtum facies, sancita est aequalitas in rerum commutatione.

Constat enim furtum esse, auferre de alieno
 sine compensatione. Nec enim diuturna rerum
 possessio esse communicatio, si una pars hominum sine
 compensatione exhauriret alteram. Ideo vide-
 mus Philosophi compensationem æqualem, fons
 esse iustitiæ in contractibus. Vbicunq; igitur
 aguntur æqualitatis laudes, referas eas ad has
 descriptiones Iustitiæ, et ad hæc præcepta: Dili-
 ge proximum &c. Item: Quod tibi non vis fieri,
 alteri ne feceris. Item: Non furtum facies. Ideo
 philosophi consulti, cum iusta describunt, hanc æqualita-
 tem magna arte quærent, et honestissima lau-
 datio est æqualitatis apud Euripidē in Phœnissis

κἔνο κάλλιον τέκνον,

ἔτι τιμᾶν, ἢ φίλους αἰεὶ φίλους,

ἢ πόλεις, ἢ συμμάχους τε συμμάχοις

ἴσους. τὸ γὰρ ἴσον νόμιμον ἀνθρώποις ἔφην.

Melius est æqualitatem colere, quæ amicos ami-

cos, urbes urbibus, socios sociis deuinctos retinet.

Nam æquale natura hominibus legitimum est.

Sed in his laudationibus diligenter conside-

randum est, aliàs locum habere Arithmeticam

æqualitatem, aliàs Geometricam. Id discrimen

Aristoteles traderet, haud dubiè motus est lo-

cus Socratis et Platonis, qui reprehendunt popu-

lum volentem efficere æqualitatem in gubernatione

ciuitatum perniciosam, vt pari loco sint Sc-

ptæ et alij plebeij ignauissimi seu vt Synodo pari-

ter dicant sententias, docti & alienissimi à literis, & omnibus studijs pietatis. Hanc confusio-
nem ut reprehendant, discernunt aequalitatem.
Verba Isocratis hæc sunt in Areopagico. Plu-
rimum autem contulit eis ad ciuitatis gubernatio-
nem, quod cum duæ sint aequalitates, quarum al-
tera tantundem singulis tribuit, altera vero sin-
gulis ea, quæ congruunt, non ignorauerunt vira
fit utilior. Repudiauere enim, quæ tantum-
dem bonis & malis tribuit tanquã iniustam. Al-
terã verò, quæ pro meritis & honores & penes
distribuit, amplexi sunt in regenda ciuitate, non
legentes magistratus ex promiscua multitudine,
sed ex melioribus. Similis sententia extat apud
Platonem libro 6. de legibus: Rectè & concinne
dictum est, amicitiam aequalitate effici, sed quia
non est perspicuum, quæ sit illa aequalitas, valde
perturbamur. Cum enim duæ sint aequalitates,
quæ etiamsi nomen idem habent, tamen inter sese
diuersæ sunt, alteram quidem intelligunt omnes,
quæ equali mensura, pondere & numero vbiq;
distribuit. Sed verissimam & optimam aequali-
tatem non facile est cuiuslibet deprehendere. Dei
enim iudicium est, ac hominibus tenuiter illa
qualitas contingit. Quatenus autem ciuitatibus
& priuatis contingit, omnia bona efficit. Tribuit
enim maiores honores his, qui virtute excellent,
econtra minus idoneis minores, ac singulis pro
propor

proportione conuenientes. Hoc est iustum ciuile, quod expetere, & ad quod respicere nos in conueniēda ciuitate oportet, non ad tyrannos, aut vulgarem potentiam. Hoc iusto, uti ciuitas debet, quod inter dissimiles æqualitatem facit, quia ordine singulis congruentia tribuit. Hæc dicta Iſocratis & Platonis ideo recensui, ut studiosi fontes Aristotelicæ partitionis considerent, nec dubium est lucem addi Aristoteli hac collatione. Videt Aristoteles ab istis æqualitatem Geometricam rectè laudari, nam hanc in ordinandis personis in omni vita sequi necesse est. Singulis tribuendus est suus honos, suus locus, in qualibet parte ciuitatis pro merito. Sit Cicero gubernator, sit Marius bellator, sit prætor Aquilius, sit quaestor Cato, sit gubernator studiorum Cræsus, atque ita singuli suum locum teneant, & suum officium faciant, nec impediat alter alterius cursum, ne harmonia conturbetur. Hic ordo efficit æqualitatem inter dissimiles. Rectè igitur Iſocrates & Plato hanc æqualitatem laudant.

Sed accedit Aristoteles, tanquam interpres veterum & ostendit, ubi altera æqualitas scilicet Arithmetica, quæ illi præterierant, locum habeat. Tradit igitur eruditissimam partitionem: Omnis conuersatio mutua cum alijs aut communitat, aut ordinat personas. Hæc est vera & integra diuisio. Nam hæc sunt prima genera, quæ societatem

tatem hominum inter se deuincunt, & obligatio-
nes pariunt videlicet rerum communicatio, &
ordinatio personarum. Hanc partitionem secu-
tus Aristoteles in rerum communicatione, vult
effici æqualitatem Arithmeticam.

Nam rerum communicatio in infinitum tra-
gari debet. Ideo semper debet esse summa æqua-
litas mercis & precij. Nec enim posset esse diu-
turna communicatio, si hac æqualitate sublata,
altera pars exhauriretur. At in ordinandis per-
sonis vult effici æqualitatem Geometricam.
Princeps tribuat munus Cancellarij viro sapien-
ti, docto, amanti iusticiam & Communem tran-
quillitatem, & $\sigma\upsilon\beta\epsilon\iota\sigma\iota\kappa\omega\varsigma$. Exercitum tradat
bellatori perito. Gubernationem Ecclesie, doctis,
pijs, moderatis. Gubernationem studiorum litero-
tis, & amantibus veritatem. Praturam Iurisco-
sulco, &c. Et vt membra vnius corporis omnes
complectatur, suum cuiq; locum tribui curet, pro-
uideat, ne quis cursum alterius impediat. Sic
Aristoteles eruditissimè distinxit æqualitatem,
& ostendit diuersis materijs applicandas esse, &
ex hac diuersitate duas species iusticie particula-
ris constituit. Collatis his locis Isocratis & Pla-
tonis intelligi potest, quid mouerit Aristotelem
ad has venustas partitiones æqualitatis excog-
tandas, & quomodo applicande sint, in tota vna
societate. Semper autem præluceat huic Philoso-
phie

hæc lex diuina, quæ sanxit æqualitatem: Dili-
gi proximum sicut teipsum. Item: Quod tibi
non vis fieri, alteri ne feceris. Postea cogitemus,
quæ æqualitate in rerum communicatione, quæ
in personis vrendum sit. Cyrus adolescens in suo
iudicio conturbauit has æqualitates, cum puer
grandior, indutus breui tunica, eripuisset alteri
uero longiorem tunicam, data breuiore, res ad
iudicium deferretur. Cyrus pronunciat ma-
gis conuenire longam vestem grandiori, & hunc
inducere eam iubet. Hic inquit Xenophon: Cyrum
leges à Magistro accepisse, qui docuit æquum
esse non quod nobis videtur sed quod lex sanxit.
Legem autem præcipere, vt suum quisq; teneat.
Errauerat autem Cyrus in discernenda æqualita-
te, iudicauerat secundum Geometricam propor-
tionem, cum æqualitas non personarum, sed re-
rum tantum esset facienda Arithmetica propor-
tione, ne alter damno afficeretur. Hæc tota di-
scussio facilius intelligetur, cum in vita hoc
discrimen obseruabimus, videlicet, in rebus com-
munijs hanc æqualitatem seruantes, ne alij
damno afficiantur. In personis vero ordinandis,
hanc ex æquationem facientes, vt suum cuique
tribuamus.

CAPVT II.

DE

DE IUSTICIA
PARTICULARI.

Quærenda est autem & iusticia, &c.

Supra definitionem tradidit vniuersalis iusticia, à qua orditur, quasi collocans hominem in ciuitatem, vbi primum docendus est homo, debere legibus obedientiam, sicut & in quarto præcepto Decalogi docetur. Primus igitur hic Gradus est iusticiae, vt supra diximus, vniuersalis obedientia. Postea vero differitur de iusticia particulari, quam acutè discernit Aristoteles à cæteris virtutibus; Qui iratus, percutit alterum peccauit iracundia. At qui non iratus nec lacestus pulsat alterum, petulantia peccat, non iracundia, sed alia quadam specie non seruans aequalitatem necessariam vitæ. Hæc species vocatur particularis iniusticia, & hic iniusticiae nomen usurpat. Quia quiddam alteri debitum non præstat, non delictet, aequalitas sancita in his dictis: Dilige proximum sicut teipsum Item, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Hanc distinctionem iniusticiae particularis à cæteris vitijs sagaciter hic inuestigat Aristoteles, prolatis exemplis, & ostendit propriè sic vocari inæqualitatem seu conturbationem aequalitatis necessariæ ad vitæ tranquillitatem.

Differunt autem iniustum, &c.

Primo

Præquam incoat explanationem particularis
iusticiæ, addit Epilogum superiori loco, & repe-
rit definitionem iusticiæ vniuersalis, & vocabu-
lorum collationes, inquit ἀδίκιον sub se habere, vt
communius, has duas species, ἡ ἀνομία καὶ ἡ ἀνί-
στια. Hæc etsi tenuia & exilia sunt, tamen ab at-
tentis facile intelligi possunt, & admonent studi-
um de discrimine iusticiæ vniuersalis, & parti-
cularis, quod obseruare necesse est. Breuia dicta
sunt, omnis inæqualitas est violatio legum, sed
non omnis violatio legum est inæqualitas, vt va-
rie libidines sunt violatio legum, non sunt inæ-
qualitas seu defraudatio, qualis est in contracti-
onibus iniustis, aut iniurijs, vt humano more loqui-
mur. Cæterum si iudicium Dei consideres, semper
voluens alterius conscientiam, seu volentis seu
volentis, horribili contumelia illum afficit, &
Deo auellit.

Sed redeo ad Aristotelem, is cum ait: Non
omnis violatio legum est defraudatio, hoc vult,
iusticiam vniuersalem differre à particulari,
vniuersalis est contumacia, seu inobedientia
transcunq̄ generis. At particularis est defrau-
datio. Quod vero deinde ait: Omne quod plus est
inæquale est, at non omne inæquale plus est. Ideo
dicitur, vt significetur, sicut supra dixit, iustum
celeritate facere, qui plus aufert, hoc est, qui
suas

suas utilitates cum alterius detrimento auget, non eum, qui damno afficitur.

In fine addit sententiam non negligendam, leges de discrimine complecti debere omnia officia necessaria ad communem salutem. Nos quidem exemplum optimum habemus Decalogum, & Aristoteles postea inquit, Optimum statum esse ciuitatis, qui constitutus est secundum naturam, id est secundum naturale & rectum iudicium rationis humanae, quod quidem est Decalogi sententia.

Addit autem quaestionem Aristoteles, an eadem sit doctrina viri boni, & ciuis boni? Hanc quaestionem ait alibi disputandam esse, hoc autem sentit. Supra leges naturae in vita ciuili, opus esse positiuo iure, ac in imperijs recte constitutis, tamen iura positua differunt, vt Respublica Iudaica differt à Romana, & verissime dictum est ab Aeschilo, quod citat Plato: Alius ad aliam ciuitatem magis idoneus est. Differunt igitur iura positua, in quibus tamen hoc seruari necesse est, ne pugnent cum ratione. Ideo certis legibus, & doctrina quadam erudita, quae fontes honestorum officiorum monstrat, opus est, ne qualibet somnia potentium pro legibus ducantur.

**DIVISIO IUSTICIAE
PARTICULARIS.**

Tan

Tandem hic incoat diuisionem iusticiae parti-
 cularis, vbi primum studiosus lector consideret,
 quas habeat Aristoteles necessarias causas ha-
 rum partitionum. Fuisse autem antea discernen-
 dam vniuersalem obedientiam à particulari vir-
 tute, facile intelligi potest, & communis sermo
 omnium gentium cogit eam distinctionem obser-
 uare, vt testimonia sacrorum librorum indicant.
 Deinde huius secundae diuisionis necessaria caus-
 a est. Quia iusticia particularis propriè est vir-
 tus regens communicationem cum alijs, & effici-
 ens aequalitatem rerum. Omnis autem communi-
 catio cum alijs, aut personas ordinat, aut res com-
 pensat. Aliter autem constituitur aequalitas, in
 personis ordinandis, aliter in rebus compensandis.
 Necessè est igitur tradi hanc distinctionem. Por-
 ro quia doctrina de virtutibus haud dubiè testi-
 monium est de Deo, mentibus humanis impres-
 sum, vtile est in omnium virtutum consideratio-
 ne referre oculos ad Deum, & cogitare, qualem
 (vt ita dicam) effigiem Dei virtutum descriptio-
 nes pingant. Praecipuè vero iusticia nos de ma-
 ioribus rebus admonet. Cum iusticia particularis sit
 aequalitas, primum testatur Deum, cū sit iustus,
 aequalem esse erga omnes, aequaliter se habentes,
 nec esse acceptatorem personarum, hoc est, non
 accipere quenguam, aut reijcere nisi iuxta vnā
 legem, quam proposuit. Verè recipit omnes
 N confugi

confugientes ad Mediatorem, reijcit omnes contemneres Mediatorem, nec aliam prerogativam extra hanc normam admittit. Est igitur equalis, vt Paulus dicit: Deus vult omnes homines saluos fieri.

Secundo, equalis est, quia certò reddit premia pro virtute, & poenas pro delictis. Hanc verò equalitatem in iudicio extremo clarius conspiciemus. Caterum & hæc vita civilis testis est, atrocitæ scelera comitari insignes poenas, & iustis & moderatis parci.

Tertiò, cum equalitatem rerum Deus inter nos velit effici, obligat omnes homines ad mutuam reuerentiam inter sese, non contemnat Cræsus Irum. Etsi enim necesse est ætatum ac officiorum discrimina esse, tamen Deus sanxit equalitatem inter homines, vult Irum non defraudari à Cræso, vult igitur equalitatem inter eos esse, ita, vt vtrinque præstentur debita officia nec superbè conculcetur Irus, quasi nullo vinculo cum illo copulatus, & exæquatus sit, vt conculcatur truncus. Hæc equalitas sancita est in præcepto: Diligas proximum sicut teipsum. Cum supra virtutes dixerit mediocritates esse, scilicet affectuum, venustè iam quærit, qualis mediocritas sit iusticia. Hæc enim est non affectuum, sed rerum mediocritas, id est, equalitas mercis & precij. Argutè igitur ratiocinatur, cum omne æquale sit mer-

dunt inter plus & minus, congrue hoc loco, æ-
 qualitatem dicere medium. Etsi autem difficul-
 tas in hoc textu nulla est, tamen tanta est exili-
 tas rerum, ut nouum lectorum hæc argutiæ penè
 effugiant. Sed hæc admonitio cogitanda est.
 Hoc agi scias, æqualitatem, inquit, in hac virtute
 medium dici, rerum videlicet: deinde addit,
 quia iusticia non, ut cæteræ virtutes, tantum
 nos ipsos regit, sed cum alijs agit, ideo multæ fi-
 unt collationes. Ac tandem venit ad distributi-
 ones, quas ait consistere in quatuor terminis, du-
 obus gradibus bonorum, & duabus personis, ut
 se habent munus Cancellarij, & munus Im-
 peratoris, sic se habent Cicero & Marius. Sed
 Cæro est aptus muneri Cancellarij, Ergo Marius
 est aptus muneri Imperatoris.

Ut autem hæc Aristotelica plane intelligan-
 tur, & in vita ad vsum accommodari possint,
 summa huius loci exponenda est. Primum, causæ
 necessaria consideretur huius diuisionis, ut su-
 pra dixi. Est autem hæc causæ: Iusticia particu-
 laris regit omnes actiones, quæ in hac societate
 erga alios homines exercentur.

Porro genera actionum erga alios duo sunt,
 sunt sunt plura. Aut enim res tantum communi-
 cantur, aut personæ ordinantur. Ex hoc fon-
 te manant duæ species iusticiæ particularis. Dis-
 tributiuæ in vniuersum ordinat personas, monet

ut consideremus, ubi uiuamus, inter quas personas uersemur, quem locum singulis tribuere deceat, iubet intelligere nostrum locum, & accommodare ad ceteros, & ad conseruationem uniuersae Societatis. Gradus igitur constituit, Deum, magistratus, parentes, natos, benè meritos, propinquos, collegas eiusdem muneris, amicos, æquales, inferiores, liberos, seruos.

Horum singulis tribuit conuenientem honorem, & conueniens munus. Hæc conuenientia est æqualis in distributiua iusticia, & præcipua obedientia est, honos Deo conueniens. Officium ælendi infantem est munus, quod parentes præstare natis debent. Hæc conuenientia est æqualitas. Ut autem in corpore humano, etsi dignitate membra differunt, tamen propter necessitatem omnia simul fouenda sunt: sic in societate sit ex æquatione necessitatum. Differunt dignitate, concionator, senator, bellator, agricola, faber, sed necessitas omnes gradus complectitur, totam igitur societatem intuetur iusticia. Non enim posset conuenientem singulis gradibus locum tribuere, nisi totum ordinem intueretur.

Necessaria igitur uirtus est hæc distributiua iusticia, quæ nos de personis monet. Ostendit omnium loca, nostrum etiam nobis attribuit, iubet nos nostram spartam ornare, non erumpere extra metas nostri officij, & conturbare ordinem.

et aliorum graduum munera. Pertinet igitur ad
 distributivam iusticiam, officium proprium face-
 re, et alios non impedire, sed tribuere cuilibet su-
 um locum, suum munus. Et cum hac virtute pu-
 gnat Superbia et πολυπραγμοσύνη erumpen-
 tes extra metas: in gubernatore tyrannis, quæ fo-
 ret malos, et premit bonos, cum æqualitas, quam
 postulat iusticia, sit, benefacta beneficijs, malefas-
 ta pœnis compensare.

Ex hac declaratione intelligi potest, iusticiam
 distributivam oportere in singulis hominibus esse.
 Eruditè autem Aristoteles declarat eam, sumit
 imagine ex collatione Geometricarum proportio-
 num, ita hic rerum et personarum convenientia
 queritur. In aula opus est munere Cancellarij, et
 munere quæstorio, ad hæc quærantur personæ ido-
 neæ, ut de Geometrica proportione dicimus, sicut
 se habent 8. ad 4. sic se habent 10. ad 5. hinc igitur
 fit argumentum à permutata proportione hoc
 modo:

Sicut se habent Cancellarius et Quæstor, sic
 se habent Mercurinus et Saltzburgenfis, sed
 Mercurinus est idoneus muneri Cancellarij, Ergo
 Saltzburgenfis est idoneus ad munus quæstorii.
 Addenda est et hæc collatio: Sicut se habent
 1000. ad 100. sic se habet munus Cancellarij ad
 quæstorium. Sed quæstori 100. dantur: ergo den-
 tur 1000. Cancellario. Sicut se habent Synodi in-
 N 3 dicitur

dicium & quaestura, sic se habent Erasmus & Saltzburgenſis, ſed Saltzburgenſis eſt idoneus ad quaesturam: Ergo Erasmus ad Synodi iulturum. Ideo Plato dicit: Quicquid boni fit in gubernatione, oriri à proportione Geometrica, id eſt, cum perſonæ conveniunt officijs. In Apologo Aſapi exemplum illuſtre proponitur, quod nonnet confundi hanc proportionem à tyrannis: Leo vulpes, aper, equus, & aſinus, ſimul venati, et tauros ceperant. Leo iubet aſinum dividere prædam, is ſecat tauros omnes in æquales partes, & tribuit ſingulis, quia vna venati erant, vnam. Hic Leo iratus dilaniat Aſinum, inquit: ſibi plus deberi quàm cæteris, quia antecellat alijs robore, & plus laboraſſet, quàm cæteri, iubet igitur equum partiri, Qui admonitus exitu aſini, & cogitans aliquanto plus deberi Leoni, attribuit ei integrum taurum ſingulis cæteris dimidium. Leo & hunc conceperit, iam non allegans operas, ſed ait, plus honoris, tanquam regi ſibi tribuendū eſſe. Tandem iubet vulpem dividere prædam, hæc cumulat omnes partes & iubet leonem adferre vniuerſam prædam: interrogata vulpes, unde didiciſſet hanc partitionem, reſpondit, ab his purpuratis doctõribus, id eſt, à laceratis diſiſoribus, ſignificans tyrannos ſequi in iudices, ſeu conſiliarios non ſervientes ipſorum cupiditatibus. Servauerat autem aſinus proportionem

Arit

Arithmetica, equus Geometrica, tyrannus
 iramq; conturbat.

Sic in Synodo, qui singulis è vulgo iudicandi
 potestatem concedi volunt, asini diuisionem imi-
 tantur: qui deligunt idoneos, seruant Geometri-
 cam proportionem: sed tyranni, more leonis, con-
 turbant eam, & ad sese rapiunt omnia. Hæc ex-
 empla & illustrant textum, & quotidiana vita
 harum disputationū Aristotelis monstrat.

Ut igitur ceteras virtutes in omni delibera-
 tione de vita & morib. nostris aspicere nos oportet,
 & earum descriptionibus, tanquam legibus,
 frenare omnes motus, vt doctrina de mansuetu-
 dine regenda est iracundia: Ita doctrina de iustia
 distributua excitet nos, vt vitæ gradus intue-
 amur, Ecclesiam, politias, familias, moneat
 quem gradum ipsi teneamus, quo loco, inter quos
 versemur. Necessaria hæc diligentia est in vita,
 & ad hæc præcepta pertinet: Time Deum, Ho-
 nora parentes, Nosce teipsum, Dilige proximum,
 Spartam quam nactus es orna, ne erumpas extra
 vocationem. Hæc præcepta omnia cum comple-
 ritur iusticia distributua facile intelligi potest,
 latissime patere eius actiones. Facit contra iusti-
 tiam distributinam Saul, cum accensus æmulatis-
 sine, non vult tribuere Davidi locum in Repub.
 quem meretur, cum non agnoscit dona in illo, da-
 ta propter communem salutem, amanda & fouen-
 da esse, Deo gratias agendas esse pro munere,

cuicunq; dederit, gaudendum propter communem salutem, si successor maior securus esset.

Facit contra iusticiam distributivam Monetarius, cum amisso munere docendi, erumpit in regiam vocationem, arma capiens. Hanc conturbationem officiorum seu vocationum constat non solum perniciosam esse vitæ communi, sed etiam diuinitus puniri magnis exemplis. Ideo veteres dixerunt: *ὕψος* seu *ἀδυσία* comitem esse superbiæ, quæ *ὕψος* & ipsa verè intelligatur iusticia distributiva Dei, sicut Absalonis, Antonij, & innumerabilium aliorum ambitionem, committatæ sunt pœnæ diuinitus, ac præcipuè in Ecclesia extant insignia exempla. Dies nos de Niceatore admonet, qui 17. die Martij ante annos 1750 interfectus est, cum superbe minatus esset exciduum templo Hierosolymis. Cum igitur ipse violasset iusticiam distributivam, nec tribuisset Deo, Ecclesie, & ministerio vocis diuinæ debitum honorem, Deus iustus iudex exercet suam iusticiam distributivam, ac superbum ducem ad supplicium rapit. Metuamus ergo pœnas ultrices, & discamus in omni vitæ singulis gradibus à Deo ordinatis suum honorem tribuere, nam superbiam puniri à Deo, toties affirmat vox diuina, Vt Luc. 16 Quicquid est sublime in mundo, abominatio est coram Deo. Et Petrus inquit: Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam.

Aristo

Arithmetica ἀναλογία est, cum tribus aut
 quatuor numeris dispositis tantum seruetur diffe-
 rentie equalitas, 1. 2. 3. 4. Hic si in infinitum
 numerus semper differentijs equalibus numerus
 numero distat id est unitate. Si sic disponas, 3.
 4. 5. semper distat binario. Vbi cunq; igitur vo-
 lueris significare, terminos omnes simpliciter æ-
 qualibus numeris distare, dicimus esse equalita-
 tem ἀναλογίαν Arithmetica, vt cum inter hære-
 tes multos fit talis diuisio, vt singuli accipiant
 pecunias florenos. Hanc equalitatem requirit Ari-
 stoteles in commutativa iusticia, quia ibi tantum
 pro rebus dantur, precium pro merce, multa
 pro damno, sine aliqua personarum collatione.
 Hanc autem apparet, si in communicando vna
 pars exhauriretur, nec reciperet tantum, quantū
 dedit, non posse diuturnam esse commutationem.
 Hac igitur equalitas Arithmetica in contra-
 ctibus requiritur, vt possit esse perpetua commu-
 tatio in vniuerso genere humano. Conturbata
 enim hac equalitate, exhauriri & perire vnam
 partem necesse est, vt, cum opulenti frumentum
 magno emunt, & postea rursus magno vendunt
 agricolis esurientibus, hic fame pereunt agricola-
 rum familia. Hoc fonte considerato facile intelli-
 gi potest, quare in contractibus efficienda sit æ-
 qualitas iuxta ἀναλογίαν Arithmetica. Est q;
 hæc applicatio. Sicut in hac ἀναλογίαν differen-

rijs æqualibus distant plures numeri, sic fit æqualitas summa mercis & precij, nec opus est aliam subtiliorem applicationem quærere. Illud hic etiam consideretur, Aristotelem ratio docuit, hanc summam æqualitatem in communicatione efficiendam esse, quod videlicet altera pars exhauret, non seruata æqualitate.

Nos vero diuina vox docet hanc ipsam æqualitatem, 1. Theff. 4. Non plus auferre in negotio, $\mu\eta$ πλεονεκτῆρ. Cætera supra citauimus, quæ utranq; speciem iusticiæ complectuntur, & in utraq; sanciuit Deus æqualitatem: Diligas proximum sicut teipsum. Et: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. $\text{Α}\omega\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ Geometrica est, cum tribus aut pluribus terminis dispositis, numerorum differentia negligitur, sed retinetur similitudo proportionum, ut 7. 6. 12. 24. Sicut se habent 3. ad 6. sic se habent 12. ad 24. Vtraq; enim est subdupla. Inde fit argumentum à transmutata Proportione. Ergo sicut se habent 3. ad 12. sic se habent 6. ad 24. Vtraq; enim est subquadrupla. Postremo, & totum ad totum habebit proportionem similem primæ, iungendo 7. ad 12. erunt 15. Hæc subdupla est ad 6. & 12. Sic siue magni, siue parui numeri sint, manet connexio proportionum. Accommodat ergo Aristoteles hanc formam ad gradus functionum & personarum, ut æqualitatem efficiat non rerum, sed proportionum, & copulet gradus.

Veniunt necessaria consequentia & connexio
iuxta regulas de hac ἀναλογία: sic necessas
inducatur connexio & convenientia graduum
functionum. Semper valet hæc regula, sicut
habent 4. ad 12. sic se habent 3. ad 9. Ergo si
se habent 4. ad 3. sic 11. ad 9. Et rursus totū
ad totum necessariam habet connexionem, 4. &
videlicet 7. ad 12. & 9. id est, 21. Est enim
obscura proportio, sic etsi numeri differunt, id
est, res sunt dissimilimæ, ars bellatoris & literæ,
tamen ut se habent defensio in bellis & gubernatio
in pace, sic se habent ars bellatoris & literæ.
Ergo sicut se habet defensio ad artem bellatoris,
sic se habet gubernatio in pace ad literas. Et to-
tum ad totum habet connexionem necessariam.
Defensio, ars bellica seu Marius: & gubernatio
in pace, ac literæ, seu Cicero. Præcipue vero con-
sideretur hic, quod necessaria est connexio, eti-
am si res sint dissimilimæ. Huius connexionis ne-
cessitas conspicitur in numeris iuxta regulas con-
sequentiæ huius analogiæ. Obseruetur item
similitudo proportionum, etsi igitur longissime
differunt, Apostolus senator, bellator & scholasticus
tamen hæc omnia necessariam habent con-
nexionem, & sunt æqualia non rebus, sed similitu-
dine proportionum. Tam necessarius est vitæ
scholasticus quàm rex, & est par, non numero, seu
rebus, sed similitudine proportionis.

Quisq;

Quisq; igitur suo loco sciat alios sibi connexos esse, & suum officium faciat, & connexos non impediat, non conturbet has regulas consequentiarum, non studeat $\zeta\upsilon\gamma\omicron\mu\alpha\chi\epsilon\pi$, & hanc dixit Plato imaginem esse optimi status, congruentem ad proportionem Geometricam, cum scilicet Scipio est Imperator, Lelius senator, Cato quaestor, Aquilius praetor, & omnes ita sunt connexi, ne conturbent connexionem odijs, dissidijs, ignavia aut $\pi\omicron\lambda\upsilon\pi\tau\alpha\gamma\mu\omicron\sigma\acute{\omega}\nu$. Cum autem Arithmetica $\acute{\alpha}\nu\alpha\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ aequalitatem procedentem in infinitum ostendat, & certa sit progressio numerorum à certo initio, hac rectè attributa est rerum permutationi seu contractibus. At Geometrica versatur inter quatuor certas quantitates, nec una aliqua linea est initium omnium linearum, ideo hac analogia Geometrica conuenit finitis & certis gradibus in vna Repub. vt in Ecclesia profus nulli gradus sunt Turcorum, aut Iudaeorum. Mutantur etiam imperia, conturbata hac connexionem. Quare tanquam alias lineas, vel quantitates, alia imperia Deus subinde constituit.

In fine huius capituli obseruetur collatio, in tota natura oportet agentis & patientis aequalitatem quandam esse, cum actio non est permissa alterius. In calefactione corporis manifestum est, immodico calore consumi corpus; magnum lumen hebetat oculos, &c. Sit igitur inter agens & patientis

res quadam æqualitas. Hæc similitudo accom-
modata ad societatem hominum illustre exem-
plum est. Cum omnes homines multis officijs in-
uicem deincti sint, omnes habent se, vt agentia
patientia. Quare ita seruetur societas, cum
quis non querit inæqualitatem, sed accommo-
dat se patienti, vt, cum rapit ad se omnia commo-
dum, conturbatur æqualitas, & dissipatur
societas.

Quod igitur lex diuina expresse dixit: Dili-
ge proximum, sicut teipsum, præcipiens, vt seruetur
æqualitatem: hanc Philosophia his duabus
rationibus querit, quarum altera supra posita est, Si
in contractibus non seruetur æqualitas, vna pars
iuris humani exhauriretur. Necessaria igitur
est æqualitas. Altera sic recensetur, vt inter
agentem & patientem est quedam æqualitas, quia om-
nia sunt deincti mutuis officijs. Hæ rationes es-
sent illustriores, si natura hominum esset incor-
rupta. Tunc enim hic ordo, quem monstrant, inte-
rum esset, nunc tamen bene moratis iucundum est
his rationibus hunc pulcherrimum ordinem
considerare, videlicet, homines ad æqualitatem
mutuam & connexionem conditos esse.

Hactenus eruditè interpretatus est vocabulum
iusticie, & partitiones tradidit vtilis, quæ
scriptis veterum, & interdum disputationibus
legum aliquid lucis afferunt. Sequentur au-
tem

tem insignes alij loci de gradibus delictorum, de voluntario & involuntario, de iure naturali & positivo, de scripto iure, & æquitate, sed hic obiter inserit reprehensionem Pythagoricæ definitionis, quæ etsi continet cavillationem exiguam, tamen lucem affert superioribus, & conducit ad disputationem de talione cuius in vetustis legibus multo crebriora exempla sunt, quàm in recentibus. Nam initio longè maior securitas fuit, quàm postea, ut vetusta iura præcipiebant calumniatorem in causa capitali si sciens mentitus erat, & dolo alteri periculum struxerat, eo supplicio affici, quod sustinere aduersarium committum oportuisset. Ideo & Danielis calumniatores simili pœna affecti sunt.

Cæterum, quod ad Pythagoricam definitionem attinet, collatio obseruanda est. Supra Aristoteles toties dixit, iustum esse ἀνάλογον, ut suis cuiq; locus tribuendus est pro proportione, concionatori, duci scholastico, agricolæ, opifici. Et ut in argumentis ab ἀναλογία sumtis necessaria est copulatio: ita dicit Aristoteles in libello, cui titulus est: Magna moralia, ἀναλογία σωφροσύνης πῶς πόλις. Quo dicto significat, omnes ordines atque homines propter proportionem connexos esse, & præcipit concordiam & mutuam beneuolentiam. Constat ergo, cur dictum sit: Iustum est ἀνάλογον, sed Pythagoras aliter dixit, iustum

esse ἀνῆπεποντος, id negat Aristoteles
 saliter verum esse. Vtraque formaloquens
 Geometrica est, ac de ἀναλόγῳ non dubium
 id facile intelligi potest, sed ἀνῆπεποντος
 obscurius. Vocantur autem sic æquales figu-
 ræ reciproæ. Cum autem non semper possit fieri
 commutatio duarum rerum simpliciter æqualis,
 ut libra auri, et libra ferri. Ideo negat in-
 semper esse ἀνῆπεποντος, sed in distributio-
 in commutatione sæpe rediguntur res ad æ-
 quitatem analogia, ut pro vna libra auri dan-
 decem argenti. Eatenus reprehenditur Py-
 thagorica definitio quia non tantum duæ res con-
 utantur, et quidem eadem specie, aut simpliciter
 æquales: Sed quatuor ἀνάλογα, ideo postea di-
 non dari triticum pro tritico sed triticum pro
 Item percutiens magistratum, non vicissim
 percutiendus est, sed capitali pœna affi-
 endus est. Sed aliquando locus est legi talionis
 in homicidio, et Deus minatur eam pœnam,
 sæpe exequitur: Qua mensura mensi fueritis,
 eadem erit metiendum vobis.
 Pertexit institutam sententiam dulcissimam
 et communicatio iuxta ἀναλογίαν contineat
 naturas. Quia enim natura sic ordinata est, ut
 nullius opus sit aliena ope, ut nemo solus gignit,
 nemo natos educare sine aliena ope potest, nemo
 potest omnia vitæ præsidia parare. Ideo
 neces.

neccessario communicanda sunt officia, & res communicanda sunt. Vt autem sit perpetua communicatio, prius res ad æqualitatem redigenda est, & constituendum est, quantum lignorum pro tritico dandum sit.

Ita veteres rerum permutationem exercebant, vt apud Homerum pro vino dantur boues. Postea vt ijs, qui res afferre non possent, aliud quiddam esset æquiualens, institutum est precium, seu nummus, hanc vocat mensuram contractuum. Hæc satis prolixè hic dicuntur, sed in summa sciamus non solum in Philosophia, sed etiam in lege Dei, hoc tradi, homines ad societatem & communicationem conditos & ordinatos esse, & Deum præcipere æqualitatem in contractibus, vt supra sæpè dictum est, imo æqualitatem quam nobis præcipit, sciamus iudicium esse æqualitatis in mente diuina, de qua dicitur: Deus vult omnes homines saluos fieri. Item: Deus non est acceptor personarum. Postremo & hoc consideretur, res pro proportione ad æqualitatem redigendas esse, vt, magis est opus tritico, quam ligno, & minor est copia tritici, ideo tritici est maior æstimatio. Hæc analogia inuenitur ita, cum consideratur, quæ res magis necessaria sit, & cuius sit maior copia.

DE DISTINCTIONE IV.

ris naturalis & positivi.

Dictum est supra, multos esse vtilis locos
huius quinti libri, inter quos & hæc pars colloca-
tur, quæ fontes iuris, & distinctionem iuris natu-
ralis & positivi ostendit, & ex vera Philosophia
hæc explicatio sumatur, hoc est, ex consideratio-
ne humanæ naturæ, seu opificij hominis. Primum
scindendum est, Deum mirabili bonitate indi-
casse homini semina artium, quasdam primas no-
ticias, quæ sunt quasi rectrices totius vitæ. Hæ
primæ noticiæ vocantur principia & conclusio-
nes ex illis propè ductæ necessaria consequentia.
Sunt principia duplicia: speculabilia & practica.
Speculabilia sunt, quæ non immediatè gubere-
nant actiones morales, sed alias artes gignunt, vt
noticia numerorum, figurarum, & multæ Dia-
lecticæ & Physicæ. Quodlibet est aut non est.
Impossibile est causam esse deteriozem effectui,
vt horum principiorum speculabilium certitudi-
nem & firmitatem immotam & inconcussam
manere, manifestum est.

Principia practica sunt noticiæ à Deo mentis
insitæ, vt monstrent obedientiam Deo debita-
m, & discrimen honestorum & turpium, &
regant mores. Et quidem cum audis hominem
ad imaginem Dei, aut similitudinem conditum
esse, præcipuè cogitas de hoc ipso lumine, & vo-

O

luntas

luntate libera nondum auersa à Deo. Et in mente humana, quatenus similis noticia manet, similitudo est. Quantum autem decus, quantus honor est, quod Deus suæ sapientiæ radios in nos sparsit, & quod conditi sumus, tanquam specula aut libri mentis & sapientiæ diuinæ. Deinde & voluntas hominis ante auersionem congruebat cum voluntate Dei, obtemperabat enim illis notitijs, quas vult Deus ac probat, ardebat amore Dei, & studio omnium virtutum, & in corde nulla erat contumacia contra legem Dei. Hic tantus ordo, & hæc dona in mente, voluntate & corde, erant similitudo Dei. Sicut Paulus inquit Ephes: 4. Induite nouum hominem, qui secundum Deum conditus est, in iusticia & sanctitate vera, id est, rectè agnoscente Deum, non tantum externa disciplina. Est igitur lex naturæ illa ipsa noticia principiorum practicorum & conclusionum, que ex illis necessaria consequentia ducuntur, diuinitus insita mentibus humanis, non solum de moribus ciuilibus, sed primum de agnitione Dei & obedientia Deo debita, postea de moribus, qui referendi sunt ad hunc finem, ut Deus celebretur. Ac summa proposita est in Decalogo.

Stigelius his versiculis eleganter descripsit hæc semina indita homini:

Indidit illorum cœlestem in pectora lucem:

Noticiæ infundens semina certa sua.

Et vitæ præcepta dedit veræq; salutis,
 Servata iussit lege tenere viam
 Illi autem illustri præsentem mente videbāt,
 Atq; animo ardebant non dubitante Deū,
 Monstravi autem & fontem legis naturæ, &
 dixi propriè ac dialecticè quid sit, videlicet, notici-
 a in mentibus humanis nobiscum nascens, &
 diminutis insita, de Deo & de bonis moribus, seu
 discrimine honestorum & turpium. Estq; erudi-
 tius legem intelligere noticiam à Deo insitam,
 quam affectum, ut cum alij dicunt ius naturæ esse
 se communes inclinationes cum bestijs, nimis late
 vagatur hæc descriptio. Sunt enim affectuum
 diversa genera in hominibus, alij boni, alij mali.
 Et quanquam aliqua bonæ σοφίας congruunt
 cum inclinationibus belluarum, ut, amor erga so-
 culem, sensus beneficij: tamen in tanta discordia
 affectuum, eruditius est, legem naturæ ad noticias
 revocare. Noticiæ sunt regulæ, non affectus,
 ideo & Paulus definit legem naturæ noticias esse
 se, ad Rom. 1. & 2. Et quidem dicit has noticias
 teneri captivas ab iniustis affectibus.
 Planius est igitur leges naturæ definire notici-
 as, præsertim cum necesse sit in his completâ
 cognitionem Dei, ab hac enim ordini leges naturæ
 necesse est, ut & Paulus testatur, & verè Philo-
 sophica ratione ostendi potest. Teneamus ergo
 leges naturæ noticias esse, & quibusdam, nec
 O 2 tamen

tamen omnibus congruere σοφία, id est, inclinationes naturales cordis, ac sequamur Decalogi ordinem, qui causas habet evidentes.

Quoniam enim horribilis confusio est humane vite, & multa contra hunc nature ordinem fiunt in privata & publica vita: tamen consideratio utilis est, & ut peccata agnoscamus, & ut aliqui saniores moderentur suos impetus.

Est igitur prima lex nature: Mens humana agnoscit Deum esse æternam mentem, conditricem bonarum rerum, & Deo obediendum esse iuxta discrimen bonorum & turpium. Huius legis multe sunt demonstrationes. Primum enim esse Deum, & curare humana, nec casu res oriri aut occidere, testatur pulcherrimus ordo nature, qui sine mente & consilio aliquo existere non potuit, & Physica ratio ostendit, in serie causarum necessario perueniri ad vnā primam causam, intelligentem, immensæ potentie.

Deinde, cum mens intelligat naturam humanam à Deo ortam esse, intelligit nos subiectos esse causæ, seu conditori, ac deberi ei obedientiam. Item, cum non frustra ordinauerit in mente hominis discrimen honestorum & turpium, & sit custos huius ordinis: atrociam enim scelera punit atrocibus pœnis, manifestum est eum postulare obedientiam.

Item, cum videat mens similitudinem esse di-

uina

ine & humanæ naturæ in cognitione, intelligit naturalem societatem esse Dei & hominum, & ordinem societatis seruandum, ita vt nos obtemperemus, & Deus det bona, & e contra, vt puniatur non obtemperantes. Ita Cicero sapientissimi dixit primâ esse homini cum Deo societatem.

Secunda lex naturæ: Sicut Deus est beneficus, & æqualis, ita intelligimus nos ad societatem candidos esse, vt beneficentiam & æqualitatem volumus. Est igitur lex naturæ: Neminem lædendum esse sine iusta & necessaria causa.

Tertia lex: Indita est homini noticia certo modo propagandæ & conseruandæ speciei, discernens humanam propagationem à cæteris animalibus, videlicet, certa lege coniugij, & vt hæc noticia magis perspiceretur, accessit manifesta promulgatio legis in Paradiso: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem vnâ. Hæc sententia tria complectitur. Prohibet quarundam personarum commixtionem, prohibet omnes vagas libidines, & vult coniugium esse conuentionem inseparabilem. Nam cum ait: Erunt duo, mas & fœmina prohibet vagari, & pluribus misceri. Et particula in carnem vnâ, significat inseparabiliter unitos, sicut Christus hoc dictum interpretatur, Matth. 19. Nec dubium est, magno consilio Dei hæc legem ante cæteras clara voce promulga-

tam esse. Quia post lapsum noticia naturalis de hoc ordine coniugij futura erat obscurior.

Ideo voce Dei præmoniti sumus & Deus horrendis pœnis postea ostendit, sibi confusiones libidinum displicere, vt in diluuiio, in euerfione Sodomorum, in deletione Cananæorum. Et Græci scribunt, totam Atticam ante Cecropem obrutam esse diluuiio, & nominatim caussam addunt, fuisse id diluuium pœnam libidinum ideoq; narrant à Cecrope restitutas esse coniugij leges, & vt Sodoma perierunt sic Thebæ, & Sybaris, & maxima vrbes Ionice propter similem caussam euerse sunt. Deinde bello Peloponnesiaco præcipue vrbes, Athenæ, Sparta, & aliæ, grauissimè afflicte sunt. Discamus igitur & timere iudicium Dei, qui est amans castitatis, & horribiliter edit & punit prohibitas libidines.

Quarta: Insitum est homini discrimen veritatis & mendacij, & noticia addita, quod Deus sit verax. Ideoq; à nobis, tanquam ab imagine sua postulat, vt simus veraces. Iudicat igitur mens veritatem in artibus, iudicijs, honestis factis, contractibus seruandam esse, &, vt in cæteris legibus, vtilitas sequitur honestatem, vt si in medicina non esset discrimen inter vera & falsa, daretur venenum pro remedio.

Quinta lex: Indita est homini noticia, vbi voluntates in quærendis rebus, & in communi

ratione non sunt similes, ibi dominia rerum distinguenda esse, & res legitimis contractibus pro rebus seu precio æquali communicandas. Sic Philosophi hanc noticiam ex causis quærendi & communicandi suntam, vocant legem naturæ, nisi alij hanc partem vocant ius gentium, quod Philosophi non discernunt à iure naturæ.

Est enim communis noticia, de qua omnium gentium sani homines consentiunt. Quod verò dicunt, Iure naturæ res esse communes ordo noticiarum considerandus est, Virumq; videt mens, In natura incorrupta res posse communes esse. Vbi vero causæ quærendi & communicandi non sunt similes, ut in hac naturæ corruptione, ibi mens relicto priore Syllogismo, amplectitur alterum congruentem ad præsentem naturæ imbecillitatem, is igitur nunc est lex naturæ.

Sexta lex: Diuinitus insita est cuiuslibet animali appetitio conseruationis sui, nec solum in diuidi sed multo magis speciei, ideo enim & bestie diligunt sobolem, & pro ea dimicant ac oppugnant mortem, sed supra illam appetitionem, homini indita est noticia, ordinans officia defensionis, & pænæ. Etsi igitur in natura integra, nec pugna, nec supplicia, nec bella fuissent: tamen nunc, cum multi turbant societatem humanam, necesse est speciem conseruari, quod fit vel defensione subdita, vel postea certis pænis,

& vtrinq; rem ordinat ratio, constituit metas
 defensionis, & certis personis cognitionem, &
 officium puniendi mandat. Ac intelligit ratio
 tres esse pœnarum causas, quarum prima est,
 Iusticia Dei, qui verè irascitur peccatis, & iram
 suam conspici vult in pœnis presentibus. Certum
 est enim regulariter, omnia atrocia delicta puni-
 ri presentibus pœnis, siue per magistratus, siue
 calamitatibus domesticis, quibus Deus opprimit
 fontes. Hinc tota vita hominum plena est inge-
 nitum calamitatum, quia Deus ostendit se verè
 irasci peccatis. Hæc voluntas Dei cernitur in
 experientia, cum in euerfione imperiorum, tum
 in priuatis singulorum calamitatibus, & decla-
 rata est initio voce diuina: Qui fuderit huma-
 num sanguinem, per hominem fundetur sanguis
 ipsius. Item: Qui gladium acceperit, gladio pe-
 ribit. Item, de periurij, de libidinum pœnis sæpè
 dicitur.

Admonet igitur vniuersalis experientia hu-
 manam mentem de ira Dei. Sed iudicium mentis
 clarius esset, si natura hominis integra mansisset.
 Vt autem cæteræ leges naturæ admonent, qualis
 sit Deus, videlicet sapiens, diligens veritatem,
 æqualitatem, castitatem: ita hæc lex naturæ mo-
 net, qualis sit Deus, scilicet verè irascens violan-
 tibus regulam ab ipso nobis insitam, & acerrimè
 puniens scelera. Ac semper hæc regula sit in con-
 spectu

Ideo legem naturæ nobis impressam esse, ut doceat nos, & qualis sit Deus, & quæ sit voluntas Dei, & regat mores, ut ad illam voluntatem congruant.

Secunda causa pœnarum est, ut castigatus sit melior, vel tollatur muniendæ pacis causa, ut dicitur:

Sed immedicabile vulnus esse recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Tertia causa est exemplum, ut cæteri deterrentur, regant mores diligentius, & sint modesti. Ad hanc igitur legem naturæ pertinet dictum: Vim repellere licet, scilicet ordinato modo à ratione & legibus, nec id dictum pugnat cum Evangelio, quod ait: Non vindicantes vosmetipsos. Si enim Evangelium non delet ex mente hominis Arithmeticam: Ita non delet iudicium de vindicta ordinata, quod & diuinitus menti impressum est, ut sit testimonium iræ diuinæ, confirmatum voce cælesti: Qui fuderit sanguinem humanum, per hominem fundetur sanguis illius. Sed Evangelium prohibet inordinatam vindictam, quæ sunt in hac corrupta natura ingentes æstus cupiditatis vindictæ & iracundiæ, ruentes contra ordinem à Deo institutum, qui vult exerceri vindictam per leges & per magistratus, priuatim vero singulorū impetus ac manus coerceri vult.

Dixi quid sit lex natura, sumta a descriptione ex fontibus, ut in cæteris artibus, videlicet, ex distinctione principiorum, speculabilium & practitorum, & Catalogum utcumq; propositum, quo considerato, facile est singularum legum demonstrationes constituere, ut de prima lege sit hæc demonstratio. Necesse est effectum ordinatum à causa, obtemperare causæ, ut, Sol ordinatus obtemperat, homo ortus & ordinatus est à Deo, & agnoscat autorem, & ei obediat iuxta discrimen honestorum & turpium, ergo hunc ordinem tueri debet. Item: In imagine oportet lucere archetypum. Mens humana est imago Dei: Ergo in ea oportet lucere agnitionem Dei, & convenientiam voluntatis.

De secunda, Societas non potest conservari, nisi aequalitate & beneficentia. Homo est ad societatem conditus, ut generatio & educatio infantum testantur: Ergo etiam conditus est ad aequalitatem, vel Arithmeticam, vel Geometricam. Item, ad beneficentiam.

De tertia, Vis propagationis indita est cuiuslibet naturæ ad conservationem speciei, & qualislibet natura appetit speciei conservationem. Homini indita est vis propagationis. Et quia est natura rationalis ad imaginem Dei condita, id est, ad castitatem, intelligit propagationem certo modo ordinatam esse, & homo propagationis leges servat.

ae debet. Hic Syllogismus propter naturæ caliditatem obscurior est, ideo statim in Paradiso expressè ordinata est forma Coniugij: Erunt duo in carnem vnā, id est, inseparabiliter iuncti.

De quarta, Veritas est agnitio rei, sicut est: Homo conditus est ad res aspiciendas, & præcipue ad agnitionem Dei, & legis: Ergo conditus est ad veritatem.

De quinta, Vbicunq; causæ querendi facultates & tuendi, non sunt pares, ibi opus est distinctione dominiorum. Non sunt autem pares facultates querendi & querendi res in singulis hominibus in hac deprauatione naturæ. Necessaria est igitur rerum distinctio.

De sexta, Conseruatio speciei & ordinis necessaria est vniuersitati naturæ. Latrones & furæ turbantes societatem, moliuntur exitium speciei & ordinis: Ergo arcendi & tollendi sunt, Item, vt in mente diuina ordo est, & æternum ac immutabile discrimen honestorum & turpium: Ita necesse est in mente humana lucere discrimen honestorum & turpium, sed pœnæ & præmia faciunt discrimen: Ergo necesse est pro delictis pœnas constituere.

Recitavi leges naturæ præcipuas, additis dei demonstrationibus. Vt autem summa breuiter comprehensa semper in conspectu sit, Decalogus Exodi 20, traditus teneatur, qui dextrè intellectus,

lectus, iusto ordine has ipsas leges tradit, quas recensui. Sciant igitur studiosi Decalogum esse leges naturæ, & propter duas causas voce diuina reuelatum esse.

Primum cum in hac caligine humana naturæ post lapsum minus conspiciatur lex naturæ, rursus certa voce Dei repetenda fuit, deinde, quia necesse fuit homini ostendi certis Dei testimonijs, hoc iudicium naturæ impressum de bonis operibus, & de peccatis, verè esse iudicium Dei. Quare ab initio mundi leges Decalogi diuina voce repetitæ sunt, ut in Paradiso prima & sexta traditur. Et postea Genesis quarto capite præceptum de homicidio vitando traditum est, Quare autem solet, ut Aristoteles in textu quaerit, An lex naturæ sit mutabilis.

Breuis responsio est, Vt in cæteris artibus dicimus totam artem immutabilem esse, ita totus ordo vel harmonia legum naturalium est immutabilis, ut in medicina manet ordo demonstrationum, etiamsi alijs subiectis aliæ curationes accommodantur, ita hic manet ordo demonstrationum, etiamsi de usu rerum in natura integra aliter, aliter, in natura deprauata ratio præcipit.

Secundò sciendum est, quasdam leges simpliciter immutabiles esse, videlicet summas, quæ præcipiunt de agnitione vnius Dei: Item, ut maneat iurisiurandi religio, qua homo testatur

Deum

Deum esse spectatorem nostrarum actionum, & punit, ut puniat fallentem. Item, ut species humana conseruetur. Item, ut vitentur vagæ libidines.

Postea sunt aliæ inferiores de usu rerum externarum, quæ tñ cedunt superioribus, cum cõcurrentibus, superiore & inferiore, superior violatur, ut depositum reddendum est: At furenti gladius depositus non est reddendus, quia necesse est magis parere communi, præcipienti de conseruatione speciei: Neminem lædito: læderes autem multos, si furenti gladium redderes. Id etiam iuribus legibus seruatur: David dispensatione mitigat legem de panibus, quia scit moralia antefenda esse ceremonijs, præsertim extra casum confessionis. Maccabæus præliatur in sabbato, ut defendat ciues, in quos impij captata occasione sabbati, crudelius sauebant, sciebat enim scriptum esse: Volo misericordiam non sacrificium. Et hæc regula vulgaris hic obseruanda: Violatio iuris naturæ, est peccatum mortale.

Cum enim ius naturæ verè sit ius diuinum, et Romanos 1. & 2. Paulus testatur, sequitur violationem iuris naturæ verè esse violationem iuris diuini, & poenæ voluntatem Dei ostendunt. Regulariter enim Deus atrociora delicta certæ poenis in hac vita punit, ut hæc dicta ostendunt. Regulariter enim Deus atrociora delicta certis

tis pœnis in hac vita punit, vt hæc dicta ostendunt: Qui gladium acceperit, scilicet non datus à legibus, gladio peribit. Item: Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram. Item: Manifestæ sunt pœnæ periurij & incestorum. Hæc regula sæpè multumq; cogitanda est, vt impetus ruentes contra naturam, magis frenemus metu iræ Dei & pœnarum. Item, vt sciamus Philosophiam moralem, quæ est explicatio iuris naturæ, consentaneam esse legi Dei.

IUS POSITIVUM.

Significat conclusiones propter rationem probabilem, additas legibus naturæ, congruentes cum illis, non dissentientes, vt lex naturæ præcipit puniri furtum. Hic legislator propter probabilem rationem modum pœnæ determinat. Alioquin punit grassatorem, aliter furantem non animo latrocinandæ, aliter punit fures, in ijs gentibus, quæ alioquin bona disciplina reguntur, aliter in gentibus ferocioribus. Sed congruat lex positiva cû hac regula, vt sit honor bono operi, & terrori malo.

CAPVT VIII.

DE TRIBVS GRADIBVS DELICTORVM, DE

dolo, culpa, & casu fortuito.

Et in foro, & in Ecclesia necesse est nosse delictum inter voluntaria & inuoluntaria delicta.

Quare

Quare & in Moyse 15. Num. & in Euangelio
 dicitur. Tenenda est & regula, In infinitum di-
 cere lapsus contra conscientiam, & peccata igno-
 rans. Lapsus contra conscientiam, id est, qui fit
 a scientibus & volentibus contra legem Dei
 contumunt fidem & Spiritum sanctum. Sunt enim
 contemptus Dei accersiti a sciente & volente. In-
 de pugnans cum fiducia misericordiae Dei, &
 clamantur hoc dicto: Omne quod non est ex fia-
 peccatum est, id est, quod est contra conscientiam,
 ut lapsus Davidis rapientis alienam coniu-
 gium, lapsus Saulis interficientis Sacerdotes. At in-
 veniunt sunt aliqui naui non contra conscientiam
 sed lapsus non contra conscientiam, qui tamen non
 contumunt Spiritum sanctum, ut, cum Apostoli a-
 vopandiu retinent errorem de regno mundana
 Christi. Cum David credens Siba, attribuit ei fa-
 cultates domini. Multis tristissimis peccatis non
 volunt arijs implicantur sancti, etiam cum putant
 se aliquid boni effecturos esse, ubi euentis lugur-
 res postea errorem ostendunt, ut, cum David
 numerat populum, cum Iosias infert bellum Aegy-
 ptio. Ideo scriptum est: Non est iustus in terra,
 faciens bonum, qui non peccet, ut clarè conspi-
 citur in diversis actionibus. Benè meretur Da-
 vid multis & magnis & utilibus rebus geren-
 tis, sed idem multa negligit, & aliquoties errore
 impugit.

Et

Hic necesse est intelligere discrimen inter voluntaria & non voluntaria delicta, inter dolum & culpam, ac sciendum est, dolo peccantes excusare fidem & Spiritum sanctum. Nunc gradus describamus.

Tres gradus in doctrina civili traduntur, dolo facta culpa; Item casu facta. Et culpæ gradus sunt, lata, leuis & leuissima. Sumuntur autem hæc discrimina à causis, & magnitudinem delictorum, & differentias pœnarum monstrant, sicut & supra dixi, Dei iudicio aliqua esse delictorum discrimina. Hæc oriuntur ex his fontibus: res ex causis æstimandæ sunt. Propriè virtus est, cum concurrunt, mens rectè iudicans, & voluntas liberè eligens, & recto iudicio obtemperans, ut castitas Ioseph.

Cū verò aliqua causa deest, virtus non est integra, ut constantia Catonis non regitur iudicio, sed est naturalis duritia, ita propriè scelus est, ad quod concurrunt, mens sciens quid sit agendum, & voluntas libera contra rectum iudicium faciens. Hic gradus propriè dicitur delus, ut, David scit non rapiendam esse alterius coniugem, & hanc quam rapit, scit alienam esse, contra hoc iudicium liberè & volens ruit. Hic primus gradus plurimum habet turpitudinis, deinde sequitur culpa lata, ut cum quis crassa negligenti

peccat, non tamen affectata, ut si quis in ci-
uitate aliquandiu commoratus, non nosset Magia-
stratum.

Item, cum aliquis rebus suis saluis amittit
depositum, quia hoc fortè negligentius custodi-
t. Hic disputatur de dicto in lege, quod Nerua
in titulo depositi: quod Nerua dixerat latio-
rem culpam dolum esse, Proculo displicebat, mi-
serisimum videtur. Nam etsi quis non ad
suum modum, quem hominum natura desiderat, di-
ligens est, nisi tamen ad suum modum curam in
deposito præstat, fraude non caret: Nec enim sala-
ria fide minorem ijs, quam suis rebus diligentiam
prestabit.

Hic disputant, an lata culpa sit dolus? existim-
o erudite dici, toto genere distare dolum & cul-
pam, id est, peccata ignorantie, aut vitiosos impe-
tus, quibus tamen voluntas repugnat, & intelli-
guntur excusabilia peccata ignorantie facti aut
vitiis humani, non iuris diuini & naturalis. Nam
hoc naturale, cum omnium mentibus insitum sit,
facere omnes possunt, & regula est, quam Deus
in omnibus notam esse voluit, & toties patefacit
Deus illustribus testimonijs.

Ita sentiendum est & de voce Euangelij, quæ
in certis testimonijs inde vsq; ab initio mundi
reuelata est, & sæpè instaurata. Reliqui sunt
leuis culpa, & leuissima, quæ ignorantia

tiam circumstantiarum, aut negligentiam leuitatem continent.

SEQUUNTUR QUÆSTIONES
quatuor exiles & argute.

Prima: An verum sit quod dicitur scienti & volenti non fieri iniuriam. Secunda: Quæ sint iniuriæ per accidens. Tertia: An sibi ipsi quispiam iniuriam facere possit. Quarta: An iustus sit distribuens iniuste, an vero accipiens præmia supra meritum?

Priores quæstiones, ut sæpè solet, proponit, non explicat, ut de quibusdam argute disputari posset. De prima hæc sit responsio, ut in tempestate malum eijcere sarcinas, quam perdere vitæ: sic aliqui leuiore iniurias durioribus anteponunt. Hic fit iniuria volenti, sed in tali collatione non simpliciter volumus malum. Nec Christus voluit supplicium, aut Iudeorum furores, sed voluit salutem generis humani. Intelligatur ergo regula, non fieri iniuriam scienti, & volenti, scilicet, simpliciter, & in re, quam habet voluntas in potestate, ut fit iniuria mulieri, sese prostituenti, nam voluntas eius impedita est voluntate Dei, ac lege, & auellitur mulier suo & alieno scelere à Deo. Est quæ regula obseruanda: Faciens & consentiens eadem poena digni sunt. De

De damnis autem rerum, quæ sunt in nostra
 potestate, quia sine scelere cedi possunt, valet re-
 gula: Scienti & volenti non fit iniuria, vt in
 venditione, aut permutatione, vt cum Glaucus
 aurea arma pro æneis, hac non est iniuria.
 Ex his fontibus ad reliquas quæstiones facile re-
 spondetur. Cato iniuriam sibi facit, sese interfici-
 ens, quia non est dominus sui corporis, sed Deus
 & lex superior dominus est, vt vulgo dicitur:
 Nemo est dominus membrorum suorum.

POSTREMVS LOCVS DE
 discrimine summi iuris & æquitatis.

Deinde sequitur in textu postremus locus hu-
 ius libri, dulcissimam distinctionem explicans sum-
 mi iuris & æquitatis, de qua & in Ecclesia, & in
 foro, & in tota consuetudine vitæ sapissimè di-
 scendum est, imo de qua nos precatio quotidiana
 admonet: Sicut & nos remittimus debitorib. no-
 stris. Ac prodest commonesceri discentes de hac
 distinctione, vt fugiamus hæc vitia, crudelitatem
 cui sæpè prætextitur species summi Iuris, & in-
 dulgentiam, cui prætextitur interdum nomen æ-
 quitatis. Sunt enim duæ virtutes vicinæ, scilicet
 iustitias seu rigor iuris, & æquitas, ac vtriusq. extre-
 ma sunt crudelitas & indulgentia.

Primū autem sciendum est, differre ius sum-
 mum, & ius calumniose intellectum. Etsi sæ-
 pè sig

pè sic loquuntur homines, ut ius summum vocet
 ius calumniose intellectum, non rectè summum
 ius dicunt esse Iudæi, prorsus nullas operas do-
 mesticas in Sabbato facere. Nam talis interpre-
 tatio calumniosa est, ut multa recitantur exem-
 pla calumniosarum interpretationum, in quibus
 verba contra communem consuetudinem enar-
 rantur, ut Thraces pacti inducias dierum aliquot,
 noctu populabantur Bœotiam, ut narrat Strabo.
 Athenæus narrat Iphiclum, cum Rhodij dedatio-
 nem fecissent, ita, ut cum certo numero nauium
 abire ipsis liceret, imposuisse eos in naues sine ve-
 mis & velis. Apud Xenophontem Critias elu-
 dit defensionem Theramenis hac fraude: Lex ex-
 rat, ne quis Athenis eorum, quorum nomina in
 Catalogo scripta erant, interficeretur, nisi re iudi-
 cata. Cum igitur Theramenes se audiri petit iux-
 ta leges, fatalis, inquit, Critias recusatio est, de-
 lebo nomen eius in Catalogo, ita lex ad eum nihil
 pertinebit. Sed cum Theramenem hac elusione
 Critias perdidisset, ipse aliquanto post à Thrasy-
 bulo interfectus, pœnas sophisticæ dedit. Aliud
 exemplum narrat Thucydides libro tertio: Pa-
 ches, cum cinxisset obsidione Colophonem, euoca-
 uit præfectum præsidij, data fide, se incolumem
 in urbem remissurum esse. Cum igitur ex urbe
 egressus esset præfectus, retinetur in castris, &
 Pachès oppidum oppugnat, quia absente duce
 præsidij

facilis erat oppugnatio. Postea capto oppido, Paches reducit Arcadem in oppidum, & ibi eum interficit, sed hic Paches postea sibi in ipso oppido confessu, Athenis manu sua mortem conscivit.

Popilius in conditionibus pacis factæ cum Antiocho scripserat dimidium nauium Romanos Antiocho relicturos esse, postea naues dissecat, & classiarum trabium dimidium incendit, dimidium reliquit Antiocho, sed hic Romanus habuit classiam ludificandi regis Sycophantici. Voluit enim ostendere, & intelligi ipsius artes, & punire eum propter multas fraudes, quas aduersus Romanos tentauerat.

Extat insigne Exemplum in Andromache Euripidis, ubi Menelaus promittit se non interficere filium Andromaches, sed postea dat in interficiendum filia suæ, & quidem additur exclamatio aduersus Laconum sophismata.

Hæc exempla eò recensui, ut discernatur, summum ius à calumnioso. Etsi sæpè summum ius calumnioso dicitur, & interdum obseruatio summum iuris est calumniosa, sed tamen in alijs casibus sæpè iusta est, ut, cum victor Augustus interficit aduersarios captos post victoriam, iure summo usus est. Iulius mitigauit æquitate ius summum, non occidit ciues extra aciem.

Est igitur ius summum obseruatio scripti in

eo casu, de quo scriptum principaliter loquitur, ut Papirius dictator præcipit, ne magister equitum se absente dimicaret, dimicat, ideo dictator minatur ei supplicium, & summo iure poterat eum punire. Lex erat Romæ, ut proscriberetur civis, qui civem iniuste interfecisset. Milo Clodium interfecit, tanquam insidiatorem, sed tamen elapsus iam, cum se in tabernam abdidisset. Cum igitur interfecerit eum, non servato modo inculpate defensionis, iure summo condemnatus est. Sed in rebus, seu æquitas est mitigatio iuris scripti in casu, de quo non principaliter loquitur lex, ideoque probabilis ratio mitigat legis asperitatem. Ut lex de sacris panibus non loquitur de casu necessitatis, sed vult reverentiam confirmare sacerdotum, ideo discrimen inter eos & profanos in multis rebus sancit. Vult autem hoc discrimen servari in usu, non cum pernicie hominum, sed utilitate, cum potest servari. In casu necessitatis regulam concedit: Moralia anteferenda sunt ceremonijs. Ex hac probabili ratione sumit David consilium dispensationis, ac dispensatio sine probabili ratione dicitur esse dissipatio.

Exempla multa recitantur. Lex Thebana erat, ut perfunctus magistratu, mox dimitteret exercitum, Epaminondas retinuit ultra tempus, propter utilitatem publicam post Leuctricam

con victoriam. Cum igitur accusatus, ostendit
 suum consilium profuisse Reipublicæ, absoluitur
 est. Orestes matrem occidit interfettricem
 Agamemnonis, etsi erat iustum vlcisci patris
 necem, tamen matri parcendum videbatur, accu-
 satus est igitur, & Argis pulsus. Sed Athenis
 in Areopago à dijs, id est, sacerdotibus, cognita
 causa, pares fuerunt calculi, id est, non damna-
 tus est Orestes, nec tamen comprobavit facinus.
 Hanc vim ritus habebat, quando pares erant
 calculi, tamen tunc intelligitur reus absolutus.
 Hec exempla utcumq; indicant discrimen sum-
 mi iuris & ἐπιτακτικῆς.

Hic sequuntur multæ disputationes, an iudex
 ex scripto iure, vel ex æquitate non scripta, iu-
 dicare debeat. Aristoteles enim vocat æquitas
 tem, correctionem scripti, quam iudex adhibet
 suo consilio, etiamsi non sit mandata literis. Hic
 respondendum est, regulariter iudicandum esse
 ex scripto iure, quod quidem & principaliter de
 communioribus casibus loquitur, ut lex de pœ-
 niæ furti, loquitur de furto petulanter factò, &
 ab eo, cuius ætas iam iudicare potest, talia enim
 perunq; accedunt.

Quod autem ex lege iudicandum sit, hinc in-
 telligi potest: Magistratui deberi obedientiam
 propter conscientiam, inquit Paulus: Lex autem,
 anima, voluntas, & vox est magistratus; Ergo
 P 4 legi

legi debetur obedientia. Item, Si singulis liceret suo arbitrio ἐπιχειρίας commisci, raro congruere iudicum sententiæ possent.

Ideo autem sunt latæ leges, ut sit certa norma, & congruant iudicum sententiæ, & semper curæ fuit legumlatoribus, cauere, ne sine graui consilio leges mutarentur. De hac oratio longa est Demosthenis contra Timocratem, in qua memorabilis historia recitatur his verbis: Locri adeo existimant se veteres, & patrias leges custodire debere, nec nouas condere, pro ciuium voluntatibus, ut si quis velit nouam legem ferre, suadens eam cogatur dicere collo in laqueum inferto. Vbi, si placet lex, & iudicatur utilis esse, dimittitur suasor incolumis, laxato laqueo, sed si non placet, astricto laqueo, mox strangulatur. Non igitur audent nouas leges ferre, sed veteribus accuratè vtuntur, nec intra ducentos annos lex vlla præter vnum lata est, ut si quis ei, qui vnicum oculum habuit, hunc effoderit, amittat autor facti suos oculos ambos, ut pœna par sit damno, scilicet cæcitas.

Sed cum accidit aliquis lapsus, ubi circumstantiæ ostendunt, legem non loqui principaliter de eo casu, ibi iudex adhibere mitigationem debet: ut in furto si ætate lapsus, aut in fame sine violentia aliquid exiguum abstulit, & est ingenium sanabile, iudex non vtatur legis asperitate, que

qua loquitur de furto atrociter facto, sed iu-
 sta sit prudens, & æquitatem ex veris fontibus
 superiorum sumat. David violat legem
 sacerdotum, in casu necessitatis pro-
 pter regulam: Ceremoniæ cedunt moralibus le-
 gibus. Maccabæus præliatur in Sabbato, nam
 defensio civium necessaria erat. Sed Eleazar
 Mach. 9. mauult interfici, quàm vesci suilla. Nã
 in casu confessionis ceremonialia fiunt necessaria
 moralia. Hoc enim agebatur ab hostibus, vt
 exemplum ostenderetur defectionis à tota lege.

Hæc casuum & circumstantiarum varietas
 consideranda est, vt, vbi locus sit æquitati, rectè
 constitui possit, quæ quidem est magna virtus, &
 in priuatis offensionibus ad hæc Christi dicta per-
 tinet: Remittite, & remittetur vobis. Item:
 Estote misericordes, Item; Nolite iudicare, ne
 iudicemini. In magistratu vero pertinet ad dicta,
 quæ præcipiunt clementiam, qua rigor iusticiæ
 moderandus est, nam de vtroq; iudex habet man-
 datum, quia gerit alienum officium. Debet igitur
 legi obtemperare in re atroci, vbi lex seueri-
 tatem postulat, vt in Deuteronomio dicitur: Nõ
 misereberis, sed auferes malum ex medio vestri,
 vt satisfiat iusticiæ Dei. Hæc est vox seuera ius-
 ticiæ, quæ tamen interdum propter probabilem
 rationem mitiganda est æquitate, quia, vt in
 Deo, ita & gubernatore eminere debet bonitas.

ut dicitur Psal. 77. Non accendit totam iram suam. Et Abacuc tertio: Cum irasceris, misericordiae recorderis. Ideo Proverb. 20, dicitur: Clementia, seu misericordia stabilitur thronus. Et Christus inquit: Beati mites, quia possident terram. Et ubi sit adhibenda aequitas, movent circumstantia, ut dictum est.

Milo non erat damnandus, quia Clodius principium pugnae fecerat, & quanquam effugerat in latebras, tamen Milo adhuc iusto dolore ardebat, quare & sententia Catonis absolutus est. Sed in privatis defensionibus extra casum defensionis semper luceat ἐπιεικεία iuxta regulam: Remittite & remittetur vobis, obliuiscamur offensivum. Item: Ambigua non flectamus in partem deteriore, ut faciunt maleuoli & suspitaces, ut video colloquentem cum inimico. Ergo suspicor & ipsum inimicum esse.

Magnam igitur partem vitae privatae regit ἐπιεικεία quia in hac infirmitate hominum non potest esse tranquillitas, nisi multa condonemus publicae paci, & mutuas molestias leniamus nostra commoditate, sicut Christus praecipit in exemplo abluitionis pedum.

Breuiter dixi, ubi seueritas iusticiae exercenda, & ubi mitigatio seu ἐπιεικεία adhibenda sit. Seueritas pertinet ad officium, quod Dei est, non nostrum, ut textus inquit: Mihi vindictam, & ego

retribuam. Nos in vita priuata memineri-
 mus Deum velle, nos priuatas offensiones remit-
 tere, & propter Deum, & ne turbetur publica
 tranquillitas. Non sumus iudices, quod ad priua-
 tas personas attinet, sed sumus Deo rei multipli-
 citer, qui in priuata condonatione, admonet nos
 de nostris erratis, & de sua condonatione, ut
 Christus in parabola significat de duobus seruis,
 eorum alter durior alterum in carcerem rapit.

Etsi autem in omni legum interpretatione te-
 nendum est discrimen, quod dixi, seueritatis &
 equitatis, tamen de eo plurimum disputatum est.
 cum de ritibus humanis Ecclesiarum quaesitum
 est, quia enim Ecclesiae nimis magna mole rituum
 operatae erant, necesse erat quaeri mitigationem.
 Tradit autem Paulus veram & explicatam miti-
 gationem, videlicet ne ritibus humanis assuatur
 opinio cultus, aut necessitatis, sed ἀδίαφορα, quae
 ad bonum ordinem conducunt, eatenus seruare
 debet, ut bonum ordinem & tranquillitatem
 seruamur, nec scandalis Ecclesiam turbemus.
 Haec est simplex ratio, erudiuntur conscientiae,
 iustitiam tribuant illis ritibus, & leuantur
 opinione necessitatis, & tamen in publica consue-
 tudine bonus ordo retinetur. Haec est Paulina
 interpretatio.

Gerson hanc videns, quaesuit ἐπιεικέα ex
 αἰσθησιμῶν fontibus, dicit leges alias necessitatis, alias

ornatus causa latas esse, ut sunt ritus de cibis, vestitu, & similibus ἀδίαφοροίς. Negat autem Gerson, extra casum petulantiae & scandali peccatum esse violare leges, ornatus causa latas. Sed Paulina mitigatio conscientias multo melius docet, & munit, ut suo loco copiosius dicetur. Hic tantum admoneo, variè quaesitas esse ἐπιτηδεύσεις, & dispensationes rituum humanorum, sed pietates & amantes boni ordinis utrumque meminerint, videlicet non assuendam opinionem cultus, vel necessitatis, nec tamen in publicis exemplis conturbationem ordinis faciendam esse. Haec regula & doctrinae pietatis lucem affert, & simul munit bonum ordinem & tranquillitatem publicorum coetuum.

Dixi communia quaedam de severitate & mitigatione, seu aequitate, unde intelligi potest, ubi locus sit severitati, ubi aequitati. Porro & illud dictum Menandri hoc loco discant studiosi: καλὸν οἱ νόμοι σφόδρα εἰσὶν, ὁ δὲ ὄργῳ τὸν νόμον μὲν λίαν ἀκριβῶς συκοφάντης γίνεται. Valde bona res sunt leges, sed si quis nimis duriter leges intelligit, fit sycophanta, ut Iudaei sunt sycophantae, nimis duriter intelligentes legem de Sabbatho. Ζάωδ' & Chalcedonensis sanxit, de Episcopi consilio concedendum esse connubium ijs, qui carnaliter promiserant, si laxatione videretur opus esse. Sequens aetas nimis duriter flagitans observat

tionem legis de coelibatu, confirmavit & auxit
magna scelera.

Postremo & hoc addam, Euangelium propo-
nit dulcissimam ἐπιείκεια legis diuinæ. Etsi n.
perfectam obedientiam requirit, tamen ἐν
ἐπιείκεια testatur, nos recipi propter Mediator
filium Dei, & placere Deo incoatam obedi-
entiam propter mediatorem, etsi adhuc imperfe-
cta est in hac vita, & multis sordib. cōtaminata.
Hac tota doctrina est quedam ἐπιείκεια le-
gis, & ex hoc fonte multa argumenta explican-
tur. Si vis in vitam ingredi serua mandata, Ne
seruat mandata, Ergo nemo in vitam ingre-
ditur. Neganda est minor: Paulus seruat manda-
ta iuxta ἐπιείκεια in Euangelio traditam, id
est persona propter Christum recepta est fide, &
obediencia, quanquam imperfecta, tamen iam
placet Deo propter Mediatorem. Hanc ἐπιείκεια
intelligere prodest, ad conscientias erudien-
das, & ad cogitandam magnitudinem misericor-
diæ Dei.

Supra dictum est, vnde fontes æquitatis su-
nt, scilicet ex collatione legum superiorum
inferiores, & ex circumstantijs. Superior lex
vetat Abraham mactare filium, ideo cedit lex in-
ferior: Non occides. Ita superior lex: Neminem
lædas, vetat depositum gladium reddi furenti.
Inferior lex: Neminem iniuste lædas, mode-
ratur

ratur inferiorem, videlicet: Serues fœdera. Ideo Pausanias non adiuvat triginta tyrannos, tamen si confœderatus.

Hac collatio legum consideranda est hoc loco, ut Aristoteles argute hos fontes querit disputans, An, si æquitas recta est, summum Ius iniusticia sit? Respondet Aristoteles genere congruere vtrinq, summum ius & æquitatem, id est, utroq, probantur recta, & damnantur turpia, sed gradibus differunt propter circumstantias, ut de furto, vtraq, leges, recentes & veteres, genere congruunt, damnant furtum, & puniunt, sed propter circumstantias aliqua sunt mitiores. Nunc pauciora frena sunt disciplina, quàm olim, & haerentes sunt ferociores, ideo lex exasperata est. Sic Paulus de magistratibus loquens Rom. 13. tantum de genere pœnarum loquitur: Magistratus sit honori bonis operibus, & terrori malis. Discernit leges in genere, nec præscribit modum, sed concedit exasperari leges, quia politiarum asperitates sunt pœnæ humanorum peccatorum diuino iudicio, in quo delinquens, reus est mortis, etiam tunc, cum leges humanæ ei parcunt. Ideo dicitur lex valere, partim propter rationem, scilicet quod ad genus attinet, partim propter auctoritatem magistratus. Ex his facile intelligi potest responsio Aristotelis.

Sed tamē illud lector monendus est, saepe summa

ius pro calumnioso dici. Id simpliciter iniu-
 est, ut noctu populari, cum dierum induciæ
 sunt. Item, cum Herodes propter iusuran-
 interfecit Iohannem. Et Saul propter suam
 traditionem, filium quem Deus ornaue-
 victoria, interfecturus est. Et Iudæi vetant
 in Sabbato curare. In talibus casibus
 congruunt genere summum ius & æquitas,
 calumniosa interpretatio prorsus extra le-
 est, & est iniusticia, prohibita alijs legibus.
 & magna volumina sunt plena harum
 rationum, de summo iure, & de mitigatio-
 sed his fontibus cognitis quos hactenus re-
 facilius, facilius erit explicatio.

In tertio titulo libri Digestorum citantur
 Theophrasti in hanc sententiam, leges fer-
 de his, quæ plerumq; accidunt. Frenat legisla-
 petulantiam, ut in lege de pœna furti. Nam
 magistratus officium est primum omnium, petu-
 lantiam coercere & punire.

Interim scit legislator gradus esse, & accide-
 magis vel minus atrocia, quam de quibus lex
 est. Accedit igitur autoritas iudicis, quæ durius
 aut mitius punit. Hac brevissimè recito, ut re-
 studiosi meminerint, leges de genere ali-
 quæ conditi, quod plerumq; accidit, ut sæpè dixi.
 lex de Sabbato sancit, ne quis petulanter faciat
 operas impediens frequentiam ministerij sacri.

Hoc

Hoc genere animaduerso, facile iudicari potest de alijs casibus, cum sine petulantia propter necessitatem fiunt operæ, vt, cum Maccabei dimiscabant in Sabbato, iuxta regulam: Moralia sunt anteferenda ceremonialibus, seu: Magis volo misericordiam, quàm sacrificium. Hoc ipsum quod nos dicimus, videndum esse, de quo genere lex principaliter loquatur, Iurisconsulti dicunt his verbis: Spectandam esse rationem legis, quam vocant animam legis, & iuxta hanc dicunt extendi vel restringi legem. Disputant de definitione iuris, cur dicatur hic ars boni & æqui, cum tamen bonum & æquum sit correctio legum, vt hic dicitur.

Respondeo: Rectè dicitur, Ius est ars boni & æqui, videlicet, scripti & non scripti, id est, est nosse scriptum & causas scripti, & videre cur scriptum sit æquum, & vbi asperius aut mitius iudicandum sit, nec significat hoc loco bonum & æquum solam correctionem scripti, sed generaliter id, quod ad normam rationis quadrat, dextrè ex lege naturæ collectum, siue lege expressum sit, siue in aliquo casu collatione legum inueniendum sit, vt lege expressa est æquitas, eadem petulanter factam capitali pœna luendam esse, pro suis fortuitam eadem non puniri. Sed quærenda erat collatione legum æquitas, in iudicio militis adulescentis, qui Tribunum interfecerat, stuprum illa
turum.

Hunc militem Marius non solum absoluit, sed etiam corona donauit, inspectante toto exercitu, & illustris ratio est huius sententiae, quia adolescens magis depellere turpitudinem, quam mortem debebat.

Rursus in fine auditores dicta ex sacris literis de seueritate & aequitate repetant. De seueritate dicitur: Non parces ei, qui occiderit hominem &c. Hac lex proprie concionatur magistratui, & de atroci scelere. Reliqua sunt multa dicta de aequitate, quae plurimum & plerumque valent in priuatis offensionibus sanandis: Estote misericordes. Remittite, & remittetur vobis. Eccl. 7. Noli esse nimis iustus, ne plus sapias, quam necesse est, id est, non queras acerbiter iuri iniuriam, sed flecte animum ad aequitatem probabilem, ut, Thrasylbulus summo iure poterat abuersarijs bona eripere, sed reliquit eos in possessione, & sanxit ἀμυσίαρ.

Nec sapias plus quam necesse est, id est, non obbernes aliena à tua vocatione, nec queras casus illatoria inexplicabilia. Prouerb. 30. Qui nimis emungit, elicit sanguinem. Philip. ult. ἐπιείκεια vestra nota sit omnibus. Iacob. 2. Misericordia superet iudicium. Sic apud Deum temperata seueritas ingenti ἐπιεικεία, quia approbatio imperfecta, mendica & sordida obedientia vitiosum, etiamsi adhuc multum habent vitio-

Q

rum,

rum, modo ut adsint initia fidei & obedientiae. Sicut scriptum est: Gratia exuberat supra peccatum.

Redit Aristoteles ad questionem supra motam, an sese interficiens, ut Cato, iniuriam sibi faciat, & acutè respondet, facere eum iniuriam civitati, non sibi, quia civitas prohibet necari civem à se, vel ab alio. Supra autem respondit planius, scienti & volenti non fit iniuria, scilicet, simpliciter volenti, in re, quam potest velle. Cato non habet potestatem sui corporis, sicut rectè dicunt Jurisconsulti: Nemo est dominus membrorum suorum. Rectè igitur dicitur: Catonem & sibi facere iniuriam, quia etsi vult necem, tamen velle eam non licet, sed Deus & lex magis sunt domini nostri corporis, & rerum nostrarum, quam nos ipsi. Græca Phrasis est, Non iubet se interficere, pro, iubet se non interficere.

Tandem post spinosas argutias, in fine dicit, Quomodo aliquis sese possit iniuria afficere, videlicet, hoc modo, quia pars superior in homine & inferior, sunt velut duæ personæ, & hæc debent inter se mutua officia & mutuam defensionem: Ergo, cum non præstant debitum, altera alteram iniuria afficit, ut si dominus servum obedientem fame necet. Hæc est principalis solutio huius longæ questionis in textu.

DE AMBITIONE.

Licet

Licetne petere gubernationes, seu in Ecclesia
 seu in politica? Respondeo: Licet petere adferenti
 conscientiam mediocris industriae, & permittenti
 iudicium ijs, ad quos pertinet electio. Hanc con-
 siderationem confirmat dictum Pauli, 1. Tim. 3. Qui
 Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, id
 est, sicut pium est, se ad alios honestos & possibili-
 bus labores offerre, sic pium est se ad docendi aut
 gubernandi laborem offerre, si sit mediocris indu-
 stria, & Paulus bonum nominat, non solum quia
 Deo placet, & alijs salutare est, sed etiam, quia
 utile est, & non sine multis virtutibus susti-
 neri potest. Sed multa obijciuntur, primum hoc:

Non est appetenda gubernatio ultra vi-
 res nostras appositae, quia dicitur:
 Altiora te non appetas.

Gubernatio, cum Ecclesiae tum politicae
 longe superat vires humanas. Non
 est igitur appetenda.

Minor manifesta est, & 2. Corinth. 3. cla-
 re dicitur: Non sumus sufficientes ex nobis pro-
 ficere aliquid. Item: Nemo potest sibi quic-
 quam sumere, nisi ei datum sit desuper. Et Salo-
 mon expresse inquit, se non posse regere tantam
 multitudinem populi. Respondeo: Neganda est
 maior nam utraq; est vera, & sciendum est, guber-
 nationes supra nostras vires positas esse, & ta-

men appetendas esse, modo afferas hac duo, fidelitatem & petitionem diuini auxilij. De fidelitate dicitur 1. Corinth. 4. Hoc in ministris postulat, ut fidelis quis inueniatur. Fidelitas autem duo complectitur, conscientiam mediocris industriæ & diligentiam. Nam afferens ignorantiam affectatam infidelis est. Ut enim ignorantia medicæ, qui tamen profitentur se medicos, sunt impostores, & nocere cogitant: ita in gubernatione quacunq; afferentes ignorantiam affectatam, sunt infideles, id est, habent voluntatem nocendi. De spe auxilij diuini inquit christus: Non vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris cælestis. Item: Ego ero vobiscum vsq; ad consummationem seculi. Hic lucet ingens ἐπιεικεία. Nemo est par gubernationi vitæ, seu suæ, seu aliene, & tamen approbat Deus sustententes eam, si afferamus fidelitatem & petitionem auxilij diuini.

Multa non prospicit paterfamilias, multo plura negligunt principes & gubernatores Ecclesiarum. Hinc igitur prolixa ἐπιεικεία opus esse intelligimus, ut docet parabola de negociantibus, quæ promittit diligentia præmia & successus.

ALIUD ARGUMENTVM.

Ambitio est, non expectare vocationem. Petens non expectat vocationem. Est igitur ambitiosus. Respondeo ad maiorem: Ambitio est peccatum regu

gubernationem, nec permittere iudiciū vocan-
tis, sed pugnare vi, aut alijs modis prohibitis,
ut assequaris id quod petis.

Talis non expectat vocationem, sed quantum
ipso est, rapere gubernationem conatur. At pe-
tus, quæ permittit iudicium vocanti, non est
ambitiosa. Expectat enim vocationem sic petens,
tantum significat voluntatem suam, si videat
se idoneus. Nam superior, nec nosse multos pos-
sit, nec deligere ex multis idoneum, nisi se ali-
qua offerant. Et exploranda est, non solum indu-
stria, sed etiam voluntas, sicut scriptum est: His
quem datorem diligit Deus. Et verum est di-
ctum Plauti in Stichō: Stulticia est pater, venas
suis ducere inuitos canes. Cum præficitur aliquis
inuitus ac repugnans, & fortassis donum serui-
tutis non habens, fastidiosus facit officium. Qua-
re utile est apud vocantem, significare vo-
cacionem. Sic voluntarij concurrunt ad Ge-
nerationem, Maccabæum & alios. Et Paulus inquit:
Volo omnes prophetare suo ordine, id est, ne vo-
cacioni rectè docentes impediuntur, ut veteri con-
suetudine, sicut nunc in scholis, liberum fuit om-
nibus disputare, & modestè interrogare Episco-
pos seu doctores. Nunc ad Minorem respondeo:
Neganda est minor: Petens pius, etsi se offert,
tamen expectat vocationem, quia obtemperatu-
rus est iudicio superioris, & id nec studet corrumpere,

pere, nec impedire iniustis modis, nec pugnat hæc
 petitio cum ea virtute: quæ vocatur humilitas,
 nam humilitas non est ignavia, sed vult agere ea
 quæ ad vocationem pertinent. Verum agit ea
 non fiducia suæ industriæ, sed fiducia diuinæ auxi-
 lij, nec despiciens alios. Est enim humilitas vir-
 tus, qua agnoscens infirmitatem & sorde nos-
 tras, verè timemus Deum, & nihil agimus supra
 vocationem, & quæ mandata sunt, agimus fidu-
 cia auxiliij diuini, non nostræ industriæ, nec despi-
 cientes alios, sed scientes Deum posse alijs orga-
 nis vti, & nullius industriam felicem esse, nisi
 Deo iuuante. Ita David fuit humilis, etsi mini-
 mè ignauus aut otiosus, sed agnoscebat suam in-
 firmitatem, timebat Deum, & in vocatione Deo
 obtemperabat, & res mandatas gerebat fidu-
 cia diuini auxiliij, nec alios despiciebat.

DE ARBORE CONSANGVINI- TATIS ET AFFINITATIS.

ONSANGVINEI, SI
 ue cognati sunt, vt Iurisconsultus
 ait, ab eodem orti ac propagati. Est
 enim consanguinitas vinculum per-
 sonarum, quæ propterea, quod ab
 eadem

eadem stirpe ortæ sunt, sanguinis & naturæ soci-
tate propius iunctæ sunt. Discernuntur autem
generis & gradibus.

Linea triplex est: { Ascendentium,
Descendentium,
Collateralium.

Gradus est intervallum, quo cognoscitur, quæ
persona stirpi propior sit. Aliter autem vetera
iura civilia numerabant gradus quam nunc nu-
merat ius Canonicam. Primum recitabimus
hoc tempore usitatum supputationem, incoanda
est autem series ab vno stirpitem, ut Abraham.
Supra ponantur maiores eius, infra ponantur li-
beri & nepotes.

	Thare	
Haran	Abraham	Nachor
Loth filius	Isaac	Bathuel
Haran	Iacob	Rebecca
	Ioseph	

Addantur in lateribus fratres & sorores.
Traduntur autem regulæ tres ad gradus consti-
tuendos.

PRIMA REGVLA.

Prima est de recta linea, videlicet ascendens
et descendens. Quot sunt personæ, tot sunt gradus, una
deinceps, videlicet, deinceps stirpitem, à quo incoanda
est sup-

2 4 est sup-

est supputatio. Vt, Ioseph distat tertio gradu ab Abraham, Iacob secundo, Isaac primo gradu. Ita q̄ filius primum gradum constituit, nepos secundum, pronepos tertium, abnepos quartum. De re Etia linea traditur sententia: Nullos ascendentes & descendentes inter se posse connubium contrahere. Quare si Adam hodie superstes esset, non posset ducere uxorem.

SECUNDA REGULA.

De Collateralibus in linea
æquali.

Quoto gradu distat alter à communi stirpite, toto gradu inter se distant: Ergo duo fratres, seu frater & soror, vnum gradum tantum constitunt, videlicet primum. Quare Iacob primo gradu iunctus est Esau.

Æacus

Peleus
Achilles
Pyrrhus

Telamon
Ajax

Iam si vis scire, quoto gradu inter se iuncti sunt Achilles, & Ajax vide alterutram seriem, et obserua quoto gradu distet Achilles à stirpite, distat autem secundo gradu, quare & inter se distat Ajax & Achilles, secundo gradu. Ad hunc modum facilis est sequentium personarum supputatio.

Nunc inter Collaterales prohibita sunt connubia

inter quartum gradum, olim fratrum filijs
filibus licuit inter se contrahere connubia, eo-
rum Romanis legibus, vt docent Institutiones.
Orestes duxit consobrinam Hermionem. Id
ideo recito, vt nunc concedi velim, sed vt
consideremus, quæ prohibitiones sint Iuris diuisi-
u, quæ sint Iuris humani.

Atreus

Agamemnon   Menelaus
Orestes   Hermione

Simile est exemplum in Genesi.

Bathuel

Rebecca   Laban
Iacob   Rabel & Lia

Iacob iunctus est consobrinae suæ Rabel se-
cundo gradu.

TERTIA REGULA.

Collateralium in linea inæquali, quoto gradu
remotior distat à stipite: toto inter se distant.

Thare

Abraham   Haran
Sara.

Sara distat secundo gradu à stipite: Ergo &
Abraham iuncta est secundo gradu. Hoc gradu in
linea inæquali prohibita sunt coniugia iure di-
uino.

Q s   ALI.

DE ARBORE
ALIVD EXEMPLVM.

Thare

Abraham

Nachor

Iaac

Bathuel

Rebecca.

Rebecca distat tertio gradu à stipite, ideo et
ab Iaac distat tertio gradu.

DE AFFINITATE.

Affinitas est propinquitas personarum, que
oritur ab ijs, que sunt iuncta copula carnali,
vt David alienus est à Ionathæ, sed postquam
accepit uxorem sororem Ionathæ, iam fit affinis
Ionathæ. Traditur autem regula:

Quoto gradu quispiam est mihi consanguineus,
toto gradu vxor eius est mihi affinis, vt frater
et frater sunt iuncti primo gradu consanguinitatis,
ergo fratris mei vxor est mihi iuncta primo
gradu affinitatis.

Priamus

Helenus

Hector, vxor

Andromacha.

Ergo Andromacha fuit iuncta Heleno primo
gradu affinitatis.

Iacob

Nouerca id est, Bala

Ruben.

Ergo Ruben attingit nouercam primo gradu
affinitatis.

Casa

Casimirus

Sigismundus	Barbara coniunx
Rex Poloniæ	Ducis Georgij.
Filia, coniunx	Filia, coniunx
Marchionis	Marchionis
posterior.	prior.

Sigismundi filia fuit consanguinea filie Duce
 Georgij gradu secundo: Ergo Marchioni affi-
 ni fuit secundo gradu.

Non latè vagatur affinitas, nam consanguini
 mei mei non sunt affines consanguineis vxoris
 meæ. Ergo à consanguinea vxoris abstinere de-
 beo, mei consanguinei abstinere debent à mea vx-
 ore, non à consanguineis meæ vxoris. Quare duo
fratres cum duabus sororibus cōtrahere possunt,
non enim impediuntur affinitate. Pater & filius
cum matre & filia contrahere possunt. Quomodo
 gradus affinitatis numerentur, ex propo-
 sitione exemplis intelligi potest. Habent autem alia
 que personæ nomina.

Socer

Socrus.

ἐκυγὸς, mariti pater. ἐκυγά, mariti mater.
 πατὴρ ἑμέ, Pater vxoris. μήτηρ ἑμέ, mater vxoris.

Gener.

Nurus.

Vitricus.

Nouerca.

Pruiigni.

Mariti

Mariti frater, Leuir, δαῖς.

Mariti soror, Glos, γάλως.

Duorum fratrum uxores εἰνατόριε.

Hæ appellationes extant Iliados 6. Vbi Helena Hectorem appellat δαῖσα. Postea vero Hector interrogat, an abierit aliquò Andromache ad sorores viri, aut ad fratrum coniuges.

ἢ εἴ πῃ ἐξ γαλόων ἢ εἰνατέρων ἐπέπλωσεν.

Octavius.

Augustus

Octavia soror

Iulia

Marcella.

Agrippa.

Vxor posterior:

Vxor prior.

Augustus fuit affinis Agrippæ in primo gradu, sed non fuit affinis fratris Agrippæ.

DE SUPPUTATIONE

graduum in iure Ciuili.

Recensur vsitatam supputationem graduum, nec difficile est videre, quantum ab eo distet veteris consuetudo legum Romanarum. Nam in linea recta ascendentium & descendentium nihil est discrimen. Retinetur enim regula: Tot gradus sunt, quot personæ, vna demta. Sed in collateralibus est discrimen. Quando conferuntur collaterales, duplicandi sunt gradus, quia hic quod retinetur regulam: Tot sunt gradus, quot personæ.

Atreus

Atreus.

Agamemnon   Menelaus
Orestes   Hermione.

Iuxta leges distat Orestes ab Hermione quatuor gradibus, nam iuxta leges duo fratres faciunt duos gradus, frater & soror duos gradus, ita deinceps reliqui, quia in legibus habetur ratio successi-
onis in hereditatibus, ubi fratri succedit frater
aut soror, ideo distrahuntur hæ personæ per gra-
dus. Sed in iure Canonico alia ratione numeran-
tur. Coniugium duabus personis constat, quæ
sunt una caro, ideo gradus contracti sunt. Est q̄
computatio Canonica facilis intellectu, si hanc re-
gulam diligenter obseruaueris, quod frater &
soror, seu frater & soror iuncti sunt primo gra-
du. Jam ut intelligi possit hæc pertinere ad con-
scientiam & pietatem, addendæ sunt regulæ de
omnibus legitimis, quæ ostendunt Deum requi-
rere reuerentiam sanguinis, & seuerè punire illi-
citos concubitus.

DVPLEX EST
prohibitio.

Altera est iuris diuini, altera est iuris huma-
ni. Prohibitio diuina extat Leuitici 18. quæ in
ista linea intelligitur prohibere omnia connu-
bia. In collateralibus prohibet primum & secun-
dum gradum, in linea inæquali, hoc est, ne frater
ducatur sororem, ne nepos ducat amatam, aut ma-
terter

terteram, sed non prohibet secundum gradum in linea æquali, hoc est, duorum fratrum, liberis conceditur cōnubium, vt Orestes potuit ducere Herminionem. De affinitate etiam intelligi debet prohibitio perpetua in linea recta, hoc est, inter uirtricum, priuignam, filiam priuignæ, & sic deinceps. Inter priuignum, item nouercam, matrem nouercæ. In collateralibus prohibentur primi gradus connubia, ne quis ducat nuxum, ne mater nubat genero, ne quis ducat fratris uxorem. Ad id & secundi gradus lineæ inæqualis personas, ne quis ducat uxorem patris: Hæc summa est prohibitionis in Leuitico.

Quanquam autem Politia Moysi non pertinet ad nos, tamen naturalia & moralia pertinent ad omnes gentes, sunt enim leges diuinae, quas Deus uoluit ad totum genus humanum pertinere, & esse se normam uiuendi insitam naturæ, nec id lumen omnino extinctum est. Quod autem hæc prohibitio sit iuris naturalis seu moralis, primum textus ipse indicat, qui ait: Diuinitus deleri Cananeos, propterea, quod contraxerunt connubia in primo & secundo gradu.

Cum igitur Deus hæc facta damnet in his, ad quos non pertinet lex Moysi, imo cum nondum lata esset lex, sequitur, quod sentiat esse peccata, quæ iure naturæ prohibita sint. Nam & ratio naturalis docet propter reuerentiam sanguinis abstru

abstinendum esse à proximorum connubijs, idq;
 à primis initio creaturæ etiam verbo sancitum est:
 Relinquet homo patrem & matrem, & adhæres-
 cit uxori suæ. Hæc est vox naturæ, in qua Deus
 designavit personas matrem & uxorem, & vetat
 coniungi matri. Item Paulus retinet hæc prohibicio-
 nes in priore Epistola ad Corinthios, ubi docet
 vitiosum scelus esse, ducere nouercam. Et Io-
 hannes obiurgat Herodem his verbis: Non li-
 cet tibi habere uxorem fratris tui. Quare hæc pro-
 hibitiones sunt in Ecclesia retinendæ. Item Ia-
 cob ante legem Moysi maledicit filio, qui nouer-
 cam atigerat. Cum igitur hæc prohibitiones, sint
 naturæ, pertinent ad omnes gentes, & præ-
 cepta in Ecclesia retinendæ sunt, ideoq; hi concu-
 bitus dicantur incesti apud omnes gentes, id est,
 non approbati publicis legibus & ceremonijs.
 Nam *zonæ* & significat *Zonam* nuptialem sp̄sæ,
 qua significabat legitimas nuptias, & approbatas
 publica ceremonia. Itaq; incestum vocant illegi-
 timam coniunctionem, quam nulla ceremoniæ
 publicæ approbant.

Nec dubium est, à Deo puniri magnis cala-
 mitatibus incestos concubitus, vt scriptura mo-
 nit de causis Diluuij, de Cananæis deletis. Et ex-
 empla multa obseruari possunt vetera & recentia,
 vt Oedipi, Iocastæ, Ptolemæorum tragici &
 mille exitus, quare & in vetustissimorum Poe-
 tatum

tarum præceptis certi gradus prohibentur, ut apud Phocyliden & Hesiodum, qui quidem & hanc prohibitionem continent, ne quis fratris uxorem, attingat.

Sciendum est autem, prohibitiones, quæ sunt iuris diuini, perpetuas esse debere, nec valere humanas dispensationes contra mandata Dei, quia Deus non concedit hominibus potestatem abeundi sui mandati. Quare non imitanda, sed detestanda est audacia Pontificum, qui dispensatione sua interdum approbauerunt coniugia contra prohibitiones diuinas.

Cæterum accesserunt & quædam prohibitiones humanæ secundi, tertij, & quarti gradus, ut enim prohibitiones diuinæ maiore reuerentia obseruarentur, Ecclesia initio aliquos gradus adiecit. Hæc ratio honesta & probabilis est, sed tamen discrimen diuinarum & humanarum prohibitionum obseruandum est. Diuinæ prohibitiones nunquam soluendæ sunt, ut dixi. Potest autem incidere probabilis ratio, soluendi humanam prohibitionem, id fieri debet per doctos pastores Ecclesiarum & Magistratus. Prorsus autem reijciendæ sunt prohibitiones de commentitia cognitione spiritali, ne quis ducat eam, cuius baptismo adfuit, & similes. Præterea prudentes pastores Ecclesiarum & magistratus considerent, quos gradus humanæ prohibitionis retinere velint.

Adiec.

CONSANG. ET AFFIN. 242

Adici exempla probata de fratrum filijs & filiarum
connubio coniunctis, ut appareat hunc gra-
dum discernendum esse à diuinis prohibitionibus.

Exempla dispensationum in prohibitionibus
humanis.

Fratres.

Tobias	Raguel.
Tobias	Sara.

ALIUD EXEMPLVM.

Fratres

Constantinus	Gallus
Helena	Iulianus apostata Imperator.

ALIUD.

Mathan

Ioachim	Eli.
Maria	Ioseph.

ALIUD.

Theodosius I.

Arcadius	Placidia
Theodosius II.	
Eudoxia nupta	Valentinianus III.
Valentiniano III.	natus ex Placidia.

Honorius duxit duas sorores, filias Stilico-
ni, sed prior est mortua ante nuptias, ex poste-
re deinde non habuit liberos. Fortassis excu-
R Sara

sari illud exemplum potest, propter mortem prioris ante nuptias, sed tamen non est imitandum.

NON QUÆLIBET EXEMPLA Patrum imitari licere.

Hæc ideo collegimus, ut intelligi possit, quæ connubia concessa sint. Non enim licet quælibet exempla patrum imitari, ut Jacob. Non concedendum est, ut aliquis ducat sororem mortuae sororis, nec licet allegare post promulgatam legem, & contra verbum Dei iam nobis propositum, piorum patrum facta. Nam propter exempla non est discedendum ab expresso verbo Dei, nec opus est disputare de excusatione patrum, etiamsi quid vitij fuit in aliquorum connubijs. Etsi fuit excellens virtus Abrahæ, Jacob, Davidis, & aliorum Patrum & Prophetarum, qui aut cognatas, aut plures coniuges simul habuerunt, tamen non existimemus nullos in eis nequos fuisse. Fuit robustissima natura patrum ante diluuium, & ut vires corporis magnæ fuerunt, ita sapientiam fuisse eximiam, non dubium est, & id ostendit artium inuentio, quæ illius aurea ætatis sagacitate repertæ, & posteris monstratæ sunt. Norant autem pii Patres concionem in Paradiso traditam: Erunt duo in carne una, quo dicto matrimonium definitur, & sancitur esse

inseparabilis coniunctio duorum, id est, unius
 maris & unius feminae. Quod enim dicitur:
 Erunt duo in carne una, sancit, ut sit una caro,
 id est, iuncti inseparabiliter, & talia fuisse con-
 iugia priorum Patrum ante diluuium, non du-
 bito. Imo pii intelligebant hoc dicto damnari à
 Deo vagas libidines. Sed impij hoc frenum non
 passi, quare vagæ libidines inter causas di-
 cam recensentur.

Ac post diluuium, etsi mansit magna vir-
 tus patrum, ut Abrahæ, tamen cum iam plus
 confusio esset in moribus, essent crebra di-
 scordia, & unus simul multas coniuges duceret,
 nulla vitiosa consuetudine etiam sancti patres
 veterem languidius custodierunt. Sed
 in verbo Dei regamus vitam & mores, non
 quibuslibet exemplis. Verbum Dei in Leuitico
 clare affirmat, à Deo damnatas esse incestas con-
 iunctiones, videlicet, coniunctiones in primo &
 secundo gradu lineæ inæqualis. Quare non licet
 imitari exemplum Iacob, quem vel ignorantia
 excusat, vel aliqua diuina reuelatio. Non imi-
 temur patrum neuos, vel ambigua facta sed vir-
 tutes, quas Deus in eis clarè approbat, quod ver-
 bum Dei certis testimonijs diuinis acceptum, au-
 debant, amplectebantur fide, propagabant,
 DEVM verè inuocabant, damnabant I-
 delia, sustinebant magnas arumnas & cer-
 tamina

tamina propter doctrinae verae propagationem,
 erant iusti erga homines in contractibus, & in ci-
 uilibus vitæ officijs, non rapiebant aliorum con-
 iuges, non polluebant filias cuiusquam, timebant
 Deum, & non petulanter contra conscientiam
 violabāt mandata Dei. Tales cum essent, tamen
 si quas sordes propter contagia seculi habuerunt,
 tamen quia lucebant in eis fides, vera inuocatio,
 bona conscientia, aliqui eis neui condonati sunt,
 cum crederent se placere Deo per misericordiam
 propter venturum semen: Ita & nobis multi ne-
 ui condonantur, qui oriuntur à contagijs tempo-
 rum ac gentium. Sed interim discamus virtutes
 patrum imitari, congruentes cum mandatis
 Dei, vt dictum est. Repetita est vox in
 Euangelio: Erunt duo in carne vna,
 quæ reuocat nos ad primam &
 pulcherrimam coniunctio-
 nem vnius maris &
 vnius feminae.

F I N I S.

ETHIC. PHILIP-
PI MELANTH. MELCHI
or Acontius Vrsellanus.

Uiderat hunc nuper delapsus ab aethere libræ
Mercurius, cum sic obstupescit ait:
Mortales hoc tempore quæritis ægri,
Quicquid habet tellus, quicquid olympus hæ-
retis innumeræ non absq; laborib. artes, (bet.
Quas melius forsân non didicisse fuit.
Tamen exornant rude pectus, & Ethica dis-
parior hæc nūquam turba minorue fuit. (cæt.
Sed potius, frustra contendunt ista doceri,
Nescis qui nimia religione graues.
Et vos qui sapitis, monitus ne spernite nostros.
Fas homines paucis sit monuisse Deo.
Sæpe fera mansuescit, quam callidus arte magister
Instruit, ac certis legibus ire iubet:
Et homo præceptis qui pectora talibus implet,
Parte fit excultus nobiliore sui.
Præcipit hinc veræ quæ sint moderamina vitæ,
Atq; suo dignum nomine præstat opus.
Sed moror? en breuibus complectar ut omnia
Mortales superis ars facit ista pares, (verbis.
Talia Mercurius: tu qui legis ista, videto,
Ut tibi cum multis dicta fuisse putes.

QVÆSTIONES
ALIQVOT ETHICÆ DE
Iuramentis, Excommunicatis
one, & alijs casibus obscu-
ris, explicatæ in lecti-
one Ethica,

A

PHILIPPO ME-
LANTHONE.

DE IVRA MENTIS.

FORMAS ACTIONVM rectè quærit Philosophia in noticijs naturalibus, sed in hac imbecillitate naturæ Deus etiam sua voce expressit discrimina actionum, tradit legem, & ostendit, quæ actiones cum sua mente congruant, quæ non congruant. Quare nos in Ecclesia rectius à voce & mente diuina sumimus actionum discrimina. Deinde etiam intueamur radios diuinæ sapientiæ sparsos in mentes humanas, vt sæpè de lege dicimus.

Expressit autem Deus sua voce sententiam, quæ affirmat se veracem esse, & odisse mendaciam, vt Iohan. 7. & Rom. 3. dicitur: Deus verax est, & precipit creaturæ rationali, vt sit verax, vt in precepto secundo & octauo dicitur. Vultq; hanc virtutem propter plurimas causas nobis notissimam esse, quarum prima est: Quia vult nos non ludere furoribus opinionum de se, sed agnoscere se qualis sit.

Deinde vult intelligi sese veracem esse, & vult sciri sua dicta, comminationes & promissiones firmas & ratas esse.

R 4

Tertio

Tertio, vult discerni hac virtute à diabolo, qui mendacia spargunt contumeliosa aduersus Deum, & pernicioſa humano generi, vt egrè faciant Deo, & quam plurimos homines perdant.

Quarto, vult agnoſci utilitates. Non poteſt ſine veritate conſervari natura, quia cum datur venenum pro cibo, extinguitur homo.

Quinto, Nulli contractus, nulla ſocietas eſſe poſſet, ſi pacta non ſervarentur. Sed utilitates tam latè ſparſæ ſunt in vita, vt communes faciant nos de illa ſumma cauſſa, vt amemus veritatem in agnitione Dei, & ſciamus Deum veracem eſſe, & comminationes & promiſſiones eius firmas & ratas eſſe.

Hæc de fonte veritatis breuiter dixi, ex quo veræ laudes ampliffimæ ſumi poſſunt, conſideratis his fontibus, accenduntur animi ad veritatis & Dei amorem. Et quia de Iuramentis dicturi ſumus, exordimur à deſcriptione veritatis, eo quod iuramenta ſunt veritatis confirmatio.

Admonendi ſunt autem iuniores de vocabulo. Aliquando veritas ſignificat noticiam veram ſeu ſermonem verum, ſeu doctrinam veram, videlicet cum re congruentem, vt cum dico: Arithmetica eſt veritas. Sic loquitur Paulus: Veritatem Dei in iniuſticia detinent, id eſt, veram noticiam legis.

Aliquando significat virtutem, ut cum Paulus inquit: Veritatem facite. Item cum dicitur: Veritas fundamentum aliarum virtutum.

Est autem virtus Veritas seu veracitas firmata in voluntate, id est, constanter velle amplecti veras sententias, dicere vera, servare pacta in sermone & gestu cum rebus congruere. Huius virtutis pars & Fidelitas nominatur, de qua dicitur in his dictis: Fac mecum misericordiam & veritatem, id est, beneficentiam & fidelitatem servantem promissa.

Sunt & alia vicina appellationes, ut: Ego sum Via, Veritas & Vita. Metalepsis est, id est, efficiens vitam, ostendens veram doctrinam, flebilis corda ad veram doctrinam assensionem, & efficiens vera & aeterna bona in cordibus hominum non umbras. Hæc de vocabulo satis sit monuisse.

Neesse est autem tueri veritatem in dictis etiam sine iuramento. Sed tamen vinculum accedit, videlicet Iuramentum, quod non solum expressè approbat Deus in lege sua, Deuteron. 6. Per nomen eius iurabis: Sed ipse suis sermonibus sepe addit, ut: Iuravit Dominus & non poenitentium. Item, Vivo ego, nolo mortem peccatoris, etc.

Est autem iuramentum asseueratio de re possibili & licita, facta cum inuocatione

R 5 catio

catione veri Dei, qua petimus, ut sit testis dictorum, & puniat fallentes, & nos ipso teste ad poenam obligamus, secundum ipsius comminationem, quas si arguentes eum mendacii, si non puniat fallentes, sicut dixit: Non habebit in fontem Deus, quisquis vanè usurpaverit nomen eius.

Hac definitio aliquo modo ostendit, quàm terribile vinculum sit iuramentum, & quantum mali sit violatio iuramenti, quia violatio multipliciter afficit Deum contumelijs, cum sit rogatus, ut sit & testis & vindex. Violatio negat eum esse testem veracem, cõtemnit eius vindictam, & arguit eum mendacii sicut inquit Lysander: Pueros astragalis ludere, reges iuramenti. Item: ἔτι οὕτως ταυτὸ καὶ δὴ μὴ γόγγυς. Tantas contumelias Deus verax & iustus seuerè punit, & expressis verbis suam sententiam de poena tradidit, eamq̃ atrocib. exemplis quotidie confirmat.

Auget autem atrocitatem delicti, quod nos ipsos ad poenam iurando obligamus. Hac sæpè cogitanda sunt, non solum ne violemus iuramenta, sed etiam ne simus faciles in iurando, sicut futilitas illa taxatur, Matthæi 5.

Definitio Iurisconsultorum aliquanto obscurior

Iuramentum est asseueratio de re possibili & licita, sacrae rei attestatione confirmata. Obscurius est cum dicimus, esse asseuerationem, cuius inuocatione ipsius Dei, ut sit testis & vindex. Quia sic fit confirmatio dicti, videlicet inuocatione Dei, ut sit testis & vindex. Obscurius etiam dicitur, cum nominat rem sacram.

Hec de definitione breuiter dicta sunt. Nunc addendae sunt explicationes sequentium quaestionum.

- I. *An iurare sit prohibitum aut concessum.*
- II. *De quibus rebus iurari possit.*
- III. *Quae iuramenta sint irrita, & non sint iuramenta.*
- III. *De iuramento quod vi seu metu coacti facimus.*
- V. *Quomodo sit iurandum.*
- VI. *Quis possit iurare.*
- VII. *Quae sit interpretatio non sophistica iuramenti.*

DE PRIMA QUESTIONE.

An iurare sit prohibitum, cum in Matthaeo expresse dicatur: Ego autem dico vobis, prorsus non iurate.

Hac quaestione Anabaptistae multi turbantur
Polis

Politica vincula in ciuitatibus. Sciendum est igitur sine vlla dubitatione, verum iurare esse opus suo genere bonum, & à Deo ordinatum & concessum. Quia lex Dei Deuterono. 6. expresse inquit: Per nomen eius iurabis. Et ad Heb. 6. Omnis controuersia finis est iusiurandum. Et praeceptuum vinculum est politici ordinis.

Constat autem Politicum ordinem à Deo institutum & approbatum esse. Non dubium est igitur & iusiurandum approbari. Et Paulus magna exaggeratione iurat Roman 7. Veritatem dico in Christo Iesu, &c.

Quomodo igitur dictum in Matthaeo leniendum est? Respondeo: Rectè institutis, & intelligentibus discrimen Legis & Euangelij ac politici ordinis, facilis est explicatio. Totum illud caput loquitur non de politico ordine, sed de legis interpretatione, quae singulorum corda arguit, Vt non tollit Politicam defensionem, cum inquit: Non resiste malo. Nequaquam. n. hic constituit Politiam, sed singulorum corda arguit, sicut antea dixit: Qui concupiscit alterius uxorem, est mæchus. Ita hic læsi, praesertim iniuste, incenduntur cupiditate vindictæ & ira, & dolore ardentibus mouent imperia, sicut Coriolanus intulit bellum patriæ, de quo dicit historia: οὐδὲ ἢ πάντα τ' ἀυθρόπινα ἐπικοσμῶσα χάρις ἐπὶ αὐτῷ τρόπος, ἀλλὰ αἰεὶ πικρὸς ἦν.

Iam Deus in interpretatione legis ostendit peccatum esse, non solum externam cædem, sed etiam illas flammæ odij & cupiditatis vindictæ temerè errantes. Quasi dicat: Non loquor iam de defensione Politica, cum poteris eam habere vram. Nunc tecum in iudicio Dei de tuo corde loquor, agnosce inordinata incendia cordis tui, quod fremit aduersus Deum, & inordinatè cupit deleat aduersarium.

Ita de Iuramento non prohibet Dominus iuramenta sancita lege Dei, vel ordine Politico. Quasi dicat. Vtaris ordine Politico cum opus est, nunc seorsim futilitatem cordis humani accuso, quod non considerat, quam formidabile vinculum sit iuramentum, & quantum malum sit Deo contumelia afficere, cum inuocatur, vt sit testis mendacij. Itaque multi facillè de qualibet re iurant, multi fingunt nouas formas iurandi, &c. Talia multa vitia Dominus simul taxat.

Restat igitur hoc, quod nequaquam prohibita sunt iuramenta, quæ non fiunt temerè sed cum magistratus & iudices postulant, aut alia necessitas. Quia textus perspicuè dicit: Omnis controuersie finis est iusiurandum. Et hoc iusiurandum delatum a magistratu vel iudicibus, Græci nominant ἱερὰν ἐπαγγελίαν.

Alij respondent hoc modo: Dictum in Mattheo tantum prohibet modos illicitos, Non per cælum,

cælum, Non per terram. Nam cum iuratio sit inuocatio Dei, vt sit testis & vindex, manifestum est alios modos illicitos esse, quia sunt mutationes creaturarum.

Secundo: Sin autem forma iurandi per creaturas excusatur tanquam sponsio, qua aliquid deponitur, vt, Veniam aut dabo tibi decem aureos. Hæc sponsio non potest fieri, nisi de rebus nostris, quas transferre possumus. Ideo non facienda est per cælum & per terram, nec per caput nostrum, quia hæc non possumus alteri tradere, & de nostris membris recte dicitur a *Philosopho* iuris, Nemo est dominus membrorum suorum, iuxta dictum, Non occidas. Nostra corpora membra sunt Dei, & vtendum est eis ordine à Deo instituto.

Maximè autem consideranda est particula: Sit sermo vester, Est, est, Non, non. Vbi mandatur, vt simus veraces, & sciamus Deum & postulare hanc virtutem à nobis, vt sciamus & ipsum veracem esse, credamus eius minis & promissionibus, ne fingamus in eo contradictorias voluntates.

Postea inquit: Quod amplius est, à malo est. Intellige, quod amplius est in iurantibus sine necessitate, sicut textus inquit: Quod superfluum est, id à malo est, id est, ab illa futilitate humana, non considerante magnitudinem iuramentum, quam futilitatem supra taxari dictum est.

SECUNDA QVÆSTIO.

De quibus rebus iurare liceat.

Respondeo: *Vsitata & vera regula est. Iuramentum nequaquam sit vinculum iniquitatis. Id est, nemo promittat se facturum esse opus lege divina prohibitum, & nequaquam faciat tale opus contra Dei prohibitum, etiam cum promisit: Peccatum promittens, & adderet peccatum peccato si faceret, ideo nequaquam faciendum est, ut Hypolytus cum iuravit Phædrus se facturum esse, illa postea petente incestam consuetudinem, recte dixit, se non obligari iuramento & nota sunt eius verba:*

Lingua iuravi, mentem iniuratum gero.

Hæc regula valet in omnibus iuramentis, que non possunt sine peccato præstari, id est, ubi iuramenti observatio ita præbet causam peccati, ut remoto eo vinculo, id peccatum non fieret, ut in voto cælibatus, & votis Monasticis. Talia iuramenta, quæ sine peccatis præstari non possunt, sunt illicita, & indicantur esse irrita. Nam Deus invocandus est, ut sit testis & adiutor rei honestæ, non prohibitæ.

DE IVRAMENTO

quod metu coacti faci-

mus.

Si quis iurat hosti aut latroni, ut vitam redi-

mat

mat, se daturum aureos centum, ut crebra sunt exempla, quanquam fecit hoc terrore coactus, tamen tale iuramentum de re licita, id est, que præstari potest sine suo peccato, servari necesse est. Quia is qui habet iurandi potestatem, & sciens iurat de re licita, necessario debet servare hoc iuramentum, iuxta secundum præceptum Decalogi, cum talis actio verè sit iuramentum.

Nec valet elusio de violentia, nam reuera voluntas in ea promissione libera est, quia eligit minus damnum scilicet iacturam pecunie, ut retineat vitam. Hæc electio postquam facta est, nequam vult Deus periurio vitam aut pecuniam redimi. Ac rectè de talibus licitis rebus dicitur. Voluntas coacta est voluntas, scilicet, que rem licitam eligit sciens. Tales actiones nominat Aristoteles mixtas, & tamen reuera voluntaria sunt.

Etsi autem varietas responsionum de hoc casu magna est, tamen hæc sententia, quam recitavi, vera est. Nec valet sophisma, quod post talia iuramenta in re licita docuerunt astute, petendam esse absolutionem à iuramento. Servavit Regulus tale iuramentum hosti datum, & meminimus exempla nostri temporis & euentus.

Quod autem in iure civili prætor dicit. Quod vi metusue causa factum est, ratum non habeo. Sapienter & iuste sancit lex, ne prætor actionem det latroni, quia non debet confirmare latrocinia.

*Sed cum potestas politica nolit iudicare de
 alterius conscientia, relinquit hanc curam tibi
 ipsi privatim, ne violes iuramentum. Non igitur
 prohibet facere promissa, tantum hoc ostendit, se
 nolle confirmare latrocinia, aut amare aut iurare
 perurionem.*

*Hæc est simplex & non sophistica interpre-
 tatio vetusti iuris. Diserte autem addidi, has
 conditiones esse iuramenta, si res licita promittatur,
 & iurans iuret sciens, & habeat potestatem iu-
 randi. Nequaquam enim sunt iuramenta, cum
 iurans promittit se facturum esse rem prohibi-
 tam lege Dei, aut possibilem, aut quæ sine pecca-
 to fieri non potest.*

*In Iure Canonico excogitata est elusio: Si
 quis iuravit metu fractus, iubent eum petere ab-
 solutionem à Pontifice, & hac absolutione dis-
 cipiunt liberari eum qui iuravit, ne conscientia sit
 innoxia, si non præstet promissa. Sed hic error contu-
 meliosus est contra Deum, & cumulat peccata.
 Nulli enim homines possunt solvere vinculum
 iuramenti, cum promissio re ipsa confirmata est
 vero iuramento, quia hæc obligatio fit immediata
 inter Deum & hominem, ut Matth. 5. dicitur:
 Non peierabis, sed solues Deo iuramentum
 tuum. Iam, cum in illo casu de metu, de quo di-
 citur, promissio confirmata sit vero iuramento,
 S manifeste*

manifestum est absolutionem Pontificum com-
menticiam esse.

Rursus in casibus, ubi promissio non est reue-
ra iuramentum, non quaerenda est absolutio.
Non enim ludendum est praetextu absolutionis.
Ut cum iurat aliquis, se facturum esse aliquid à
Deo prohibitum. Aut cum alter viuo marito
promittit alteri coniugium futurum post mor-
tem mariti. Aut cum puer iuravit, qui potesta-
tem iurandi non habet, in talibus casibus promissio-
nes reipsa non sunt iuramenta, nec conscientiae
turbandae sunt, sed docendae, quoniam reipsa sunt
iuramenta.

Quae personae iurare possint.

In iuramentis & personae & res consideran-
dae sunt. Cum enim in promissione oporteat esse
deliberationem & consensum, non sunt iuramen-
ta asseuerationes earum personarum, quarum
nulla est deliberatio, ut puerorum & furiosorum,
item fraude circumuentorum, item earum, qui-
bus lex adimit auctoritatem, ut sunt pupilli. Item,
cum filiusfamilias aut filia iurat se corpus aut-
rem à patre alienaturum esse, cum tamen sit in
alterius potestate. Item cum habens mandata de
certis rebus, egreditur fines mandati, & promittit
de aliena voluntate, quam non habet in sua
potestate.

Talium

Talium personarum promissiones non sunt iuramenta, nec facere promissa necesse est, sicut Senatus Romanus promissa Posthumij ad furcas Caudinas, & Manimi ad Numantiam, pronuntiauit irrita esse, quia duces egressi erant fines mandati. Ac primo bello Punico Lutatius, & secundo Scipio pacem fecerunt cum Carthaginensibus, quae non prius valuit, quam à Senatu Romano comprobata est.

Ita dicitur usitate, valet iuramentum saltem iure superioris. Quo dicto nequaquam tamen conceditur potestas superiori, qualibet iuramentum inferiorum retractandi.

Mouentur autem hic disputationes. An, cum iurat quisquam se facturum esse aliquid, quod lege humana prohibitum est, iuramentum valeat.

Respondeo: Cum violatio legis alioqui esset peccatum, tunc iuramentum sine dubitatione est illicitum, & non seruandum. Vt si promittas latroni receptum, quod lex prohibet, aut si promittas alteri adhuc nuptiae coniugium.

Sed quando lex nec mandatum, nec prohibitio est, sed privilegium, quo sine peccato uti potest, aut non uti, tunc valet iuramentum personae habentis deliberationem, ut cum aliquis privilegio exceptus, promittit se velle pendere communia tributa. Bonae menti non difficilis dijudicatio est, con-

est, consideranti distinctionem legum, quae sint mandata, aut privilegia tibi non mandantia.

Cæterum disputari posset à sapientibus, an ita recte consuleretur conscientijs, etiam in iuramenti metu extortis, si lex simpliciter pronunciatet iuramenta latronibus data non valere, & prohiberet solui promissa, sicut & Num. cap. 30. scriptum est: Cum pater aut maritus contradicunt mulieri iuranti, non valere iuramentum, & eam non fieri ream, cum non seruat iuramentum. Sed hanc questionem alijs relinquo cogitandam, reuerenter de re tanta iudicantibus.

DE INTERPRETATIONE Iuramenti,

Non loquimur de sophisticis iuramentis, ubi luditur ambiguitate verborum, ut multa extant exempla in historijs, ut qui pactus triginta dierum inducias, noctu populabatur agros. Ibi dictum communi more recte loquentium perspicuum est, sed calumniose deprauatur, & tales præstigiæ non possunt regulis comprehendere, sed autoritate superiorum tollendæ sunt. Sed ubi verba perspicua sunt, & nulla cavillatio est, interdum accedere interpretationem oportet. Ut aliquis iurat se daturum alteri certam domum, Hæc domus perit incendio, hic impossibilitas ad-

in eodem statu, & fit irrita promissio.

Milites iurauerunt se duci obtemperaturos, si ducem capto, liberantur ab hac obedientia. Ita facilis est interpretatio, ubi re mutata sequitur impossibilitas.

Interdum sequens iniusticia addit interpretationem. Ut iuravit aliquis se redditurum esse gladium, non reddens furioso recte facit.

Talis est casus Davidis, qui iurat se interfectorum esse Nabal & eius familiam, & quia rex erat, & defenderat greges Nabal, videbatur iustam iræ causam habere, sed cum interveniret deprecatrix Abigail, prorsus abiicit David consilium de vindicta, etiamsi aliter iuraverat. Sed vidit secuturam esse iniusticiam, iniuste interfecisset illius uxorem matronam sanctam, & servos, quorum aliqui certe iusti erant, & in hoc casu innocentes. Et sciebat in comminationibus excipi pœnitentiam, sicut Deus ipse excipit, ut ostendit historia Ionæ.

Quamquam autem Nabal non agit pœnitentiam, tamen reliqua familia est placata, ideo parcit honestissimæ matronæ, & familiæ, & Deo gratias agit, quod interveniret Abigail, ne quid durius faceret.

In hanc sententiam dicunt Iurisconsulti, iuramenta calore iracundiæ facta, non habere auctoritatem.

toritatem. Quod dictum tamen suas metas habet, ut non valent, cum secutura est iniusticia.

Est autem pulcherrima imago in exemplo Abigail.

Sic comminationes diuinae intelliguntur cum exceptione poenitentiae, cum Ecclesia fit deprecatrix, Deus multis parcit, & tamen suo tempore Nabal tollitur, videlicet, isti, qui praecipue suis furoribus irritant iram Dei, & non agunt poenitentiam.

Facilior est responsio de Iosue, qui seruauit Gabaonitas, cum lex diuina iussisset omnes Cananaeos deleri, ut Deut. 20. scriptum est. Quamquam Iosue deceptus erat, & propter errorem iuramentum videbatur esse irritum, tamen non mutauit promissa, sed antefert iuramenti reuerentiam mandato, in quo ipso tamen sciebat hanc interpretationem comprehensam esse, ut parcere-
tur supplicibus, sicut expresse scriptum est, Deuter. 20. Praeterea & omnium gentium, in quibus medioeris cura fuit iustae gubernationis, mos fuit parcere supplicibus: μήδ' ἐκέταρ' ἀδικῶν, ἐκέταρ' ἰσθόι τε καὶ ἀγνοί. In hoc breuissima more Deus etiam imaginem suae clementiae proposuit. Vult parci supplicibus, id est, ijs, qui agnoscunt culpam, & offerunt se ad poenam, & petunt mitigationem. Hoc commune ius supplicum violare turpissimum fuisset duci eius populi, qui vult

is in terris erat populus Dei, & præcipuè intel-
legebat & colebat iusticiam & alias virtutes.

In voto Iepthæ vera interpretatio fuit, cum
promisisset se immolaturum esse quicquid pri-
mum occurrisset. Intelligenda erat promissio de
re quam licebat secundum legem offerre, non de
hominibus, non de equis, non de canibus, non de
porcis, ac multo minus de hominibus. Itaque nequa
quam fuit immolanda filia.

ALIUD EXEMPLUM.

Neesse est & de hac interpretatione omnes
homines communes fieri. Cum in omni gubernati-
one iurent ciues, sicut Scholastici Rektori, se legi-
bus obtemperaturos esse, sciendum est, non esse
periuros eos, qui statutis, quibus pœnæ aliæ cor-
porales adduntur, non obtemperant, si tamen in
pœna obedire non recusant.

Vt Scholasticus, qui noctu in plateis tumultu-
atur, non est periurus, si postea à Rectore cita-
tus, obtemperat in pœna. Quia iuramentum obli-
gat ad legem. Lex autem obligat vel ad obedi-
entiam, vel ad pœnam.

Sed cum Scholasticus aut ciuis recusat obedi-
entiam in pœna, tunc sine vlla dubitatione periurus
est. Tunc quoque periurus est, cum expressa est e-
dicto hac sententia: Nisi obtemperet, cense-
ri eum esse periurum. Item, qui citatus non accedit
ad iudicem.

Has admonitiones notas esse omnibus in communi vita prodest, vbi primum hoc considerandum est. summum vinculum esse in omni imperio iuramentum, quod est inuocatio Dei, qua subditi petunt, vt Deus sit custos gubernationis & ipsorum si obtemperent, & reuera puniat eos, si sint contumaces. Ita initium est imperiorum ab agnitione & inuocatione Dei.

Deinde & hac consideratio studiosis digna est. Multi ritus Politici sunt vmbra iudicij & iusticiae Dei. Sicut igitur in Politica consuetudine lex obligat vel ad obedientiam vel ad poenam, Ita coram Deo sumus obligati vel ad recte faciendum, vel ad poenam. Cum autem non sit in nobis obedientia, poenam solui necesse est. Haec autem deriuata est in filium, & valet poena eius pro alijs, quia ipse est innocens. Haec admiranda consilia & hunc ordinem discemus in vita aeterna. Sed tamen vtile est aspicere politicam consuetudinem, & considerare hanc formam non temere excogitatam esse, sed esse ordinatam sapientia & iusticia Dei, & nos propter Deum reuerenter huic ordini debere subiectos esse, & obedire propter Deum. Nam & politicarum poenarum haec caussa sunt.

Prima.

Quia vult intelligi & notum esse discrimen virtutum & vitiorum, vt sciamus, qualis sit ipse,

... quod non intelligeretur, nisi sancitæ essent
... pena.

Secunda.

Quia, cum Deus iustus sit, vult delere iniu-
... sicut inquit, Deus est ignis consumens.

Tertia.

Vult has breues pœnas commonefactiones
... esse de pœnis æternis.

Quarta.

Vult commonefactiones esse de pœnitentia.

Quinta.

Consulitur vtilitati aliorum, cum contuma-
... tolluntur, ne plures ledant.

Sexta.

Exemplum ostenditur, ne alij delinquant.

Ac de postremis causis sæpius loquuntur
... homines, quæ ab vtilitate sumtæ sunt magis con-
... spicua. Sed priores illæ oriuntur à sapientia &
... iusticia Dei.

DE ABSOLVTIONE
à Iuramento.

Iurat ipse Deus, sicut inquit: *Viuo ego,*
Item: *Ego Dominus, affirmans aliquid per hanc*
... veritatem, quod ipse sit vere Deus verax, &
... sciens sua dicta immutabiliter. Deinde vult
... inter homines iuramenta vincula esse prorsus
... immutabilia, sicut scriptum est, *Matth. 5. Reddes*
... Domino iuramenta tua.

S S

Quare

Quare nemo potest hominem sic absoluere à iuramento, quod reuera est iuramentum, ne faciat promissa. Et impietas est tribuere vllis creaturis hanc auctoritatem, quod possint abolere iuramentum, quod reuera est iuramentum, vt cum iurauit aliquis sciens & volens non errans, non coactus, de re honesta, possibili, quam ipse promittere potest, vt cum debitor in causa iusta iurat, se certo tempore redditurum esse, quantum debet, is nequaquam liberari potest, quo minus faciat promissum, & cum non facit, horribiliter peccat.

Vt autem cætera peccata post factum conuersis remittuntur, ita violatio iuramenti post delictum conuersis remittitur, voce Euangelij audita à quocunq; ministro. Nec plus ibi valet Episcopi vox, quam aliorum ministrorum Euangelij. Quia absolutio non propter personam ministri valet, sed quia est vox Euangelij. Et tamen sine vlla dubitatione violationem iuramentandi sequuntur pœnæ corporales. Quod autem Romani Episcopi ad se traxerunt remissiones talium delictorū iniustum est. Sed multo iniustius est, quod sumserunt sibi auctoritatem absoluendi homines, ne facerent promissa legitimo iuramento.

SECUNDA REGVLA.

Quando autem iuramentum re ipsa non est iuramentum

iuramentum, vt supra diximus, promissor non
 indiget absolutione, vt cum Dauid non interfe-
 cit Nabal, non erat opus ei absolutione quia ne-
 que aboleri potest iuramenta, quæ sunt vere iu-
 ramenta. Sed quando miscentur iniusticia, error,
 impossibilitas, vox diuina pronunciat talia pro-
 missa nequaquam esse iuramenta, vt cum facit
 aliquis vota Monastica, consideret ipse cur sint
 irrita, quia orta sunt ex multis erroribus, & non
 seruantur sine magnis peccatis, quia manifesti
 cultus idolorum in Monasterijs multi sunt. In ta-
 libus casibus non absoluit Papa à iuramento, sed
 ipsa vox diuina pronunciat talia promissa ne-
 quaquam esse iuramenta, & vsitate dicitur:
 iuramentum non sit vinculum iniquitatis.

Adhibendi sunt autem in consilium homines
 docti & timentes Deum, cum sit interpreta-
 tio iuramenti, quia multa tristia errata accidunt
 propter sophisticam interpretationem, vt Ze-
 derias promiserat pacem regi Babylonico, po-
 stea fit hostis, quia multi disputabant, pacta con-
 tra legem Dei non valere. Rex promiserat siri-
 in Iuda regnum, & libertatem. Non igitur va-
 lebat promissio seruitutis.

Hoc argumentum in speciem plausibile erat,
 tamen sit sophisticum, quia maior loquitur
 de mandato, non de promissionibus. Verum est
 pacta irrita esse, cum promittit aliquis se factu-

rum esse contra mandata Dei. Vt si quis promittit cultum idolorum, sicut promittunt Monachi.

Aliud est loqui de promissionibus. Lex promittit bonam valetudinem, fruges, pacem, & quidem promittit cum exceptione castigationis & crucis. Cum igitur Nabuchdonosor capti Regem Zedechiam, sit iam captiuus, & promittens seruitutem non promittat se facturum esse contra mandata Dei, sed toleraturum hanc penam, vt si in carcerem abductus esset.

Est autem sophisticum, dicta de mandatis transferre ad promissiones, sicut hoc errore Iudei saepe impulsus sunt ad mouendas seditiones, vt cum interrogant Dominum, an liceat pendere didrachmum Romanis.

Hac quaestione saepe disputata sancti viri sapienter discernebant mandata & poenas. Sciebant in poenis corporalibus, cum nihil facerent contra mandata Dei, praestandam esse obedientiam, donec Deus mitteret salutare liberatores.

Sic fuit erratum à Romano Pontifice, cum iudicauit irritas esse inducias à Iohanne Humiade cum Turcis factas, quia sine auctoritate Romani Pontificis non liceret cum communi hoste Christiani nominis aliquid pacisci. Ac postea Vladislaus rex Polonicus & Vngaricus, & multi

multi nobilissimi homines multarum gentium
 magno praelio victi in acie ceciderunt.

Ex hac admonitione multæ interpretationes
 iudicari possunt, videlicet, præcipue adhiben-
 dum esse hanc considerationem, an pactum præ-
 cipiat aliquid facere contra mandata Dei, vel
 non possit hoc observari sine violatione man-
 dati diuini.

DE DISCRIMINE PO-
 TESTATIS POLITICÆ ET
 MINISTERII EVANGELII.

Sitne verum dictum :

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rodolpho.

Et an Constantinus & Theodosius recte
 fuerint, quod mandarunt claudi templa Idolo-
 rum.

Hæ quæstiones recitantur, vt doctrina de
 discrimine potestatis politica & ministerij Eu-
 angelici repetatur, quam oportet notissimam
 esse in genere humano, & manifestum est hor-
 rida mala sequi, cum non intelliguntur mete-
 rursusq; potestatis, vt cum Nabuchodonosor &
 innumerabiles noua numina instituerunt. Et
 semper fuerunt aliqui Reges honesti Euangelici.
 Et Episcopi excogitauerunt novos cultus, & fal-
 sè dogmata, & Romani Pontifices finxerunt, se
 Dominos

Dominos esse regnorum mundi, & ad suam autoritatē pertinere, vacantibus regnis præficere Dominos, vnde hic versus est, qui fuit inscriptus coronæ Rudolphi, electi contra Henricum Quartum, & sepulti in Mersburg, vbi in pugna ei manus præcisa est:

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho.

Necesse est igitur extare veram doctrinam de utroque gradu. Prius autem dicamus de potestate politica.

Cum multæ tristes confusiones sint in omni gubernatione, cogitant homines profani, hanc gubernationem tantum humanis viribus & consilijs constitui, aut cæco casu ab alijs ad alios voluti. Ac propterea clamant Manichæi, & Anabaptistæ, Magistratus & iudicia esse res damnatas, & latrocinia, & non concessum esse Christiano gerere magistratum.

Contra hos perniciosos errores necesse est bene præmuniri mentes, & tenere, quid sit potestas politica, & quæ sit principalis causa, & vbi sit in voce diuina instituta & approbata, & quod conseruetur à Deo mirabili consilio, & ad quem finem conseruetur.

Est igitur potestas politica, potestas à Deo ordinata, vt sit custos disciplinae & pacis, iuxta leges naturæ, &

congruentes leges, coercens & puniens
 peccatis corporalibus contumaces.

Hæc definitio tradita est à Paulo, qui in
 Rom. Magistratus est minister Dei, ut sit bono
 operi & terrori malo. Vult autem discere
 bona & mala opera iuxta normam, sapientiæ
 nature, cuius radius mentibus humanis insitus
 est, scilicet, iuxta legem naturæ, quæ & in Deo
 Decalogo expressa est.

Nota sit & brevis definitio Aristotelis in
 Ethicorum. Magistratus est custos legis. Vbi
 non fit mentio à Deo ordinatum esse, tamen
 ipsa appellatione legis hoc intelligatur.

Sed ratio obscurius iudicat, ideo Deus ex
 Ecclesia adfirmat, se autorem & conserva-
 torem esse politici ordinis, ut Rom. 13. dicitur:
 Potestates quæ sunt, à Deo ordinatæ sunt. Item,
 qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

Constituta definitione, recitemus officia pote-
 statis politicæ præcipua, ut è regione postea fiant
 inspectiora officia ministerij Evangelici.

Primum est, Magistratus sit uox Decalo-
 gici, id est, primum & principaliter tanquam vi-
 ces Dei in genere humano sonet legem Dei
 naturalem, quia genus humanum oportet con-
 sultare cum sapientia & iusticia Dei. Neces-
 se igitur

Se est igitur hanc primam esse vocem magistratus, sicut & Psalmus docet: Ego dixi, Dij estis, id est, officium diuinum gerentes, monstrantes sapientiam & iusticiam Dei. Nec aliud gloriosius de magistratibus dici aut cogitari potest, quam hoc dictum Psalmi.

II. Secundum officium, Attribuit Deus & hanc potestatem magistratui politico, ut suas quasdam leges ferat, sed nequaquam pugnetes cum naturalibus. Verum est enim, politicos magistratus habere potestatem condendi suas quasdam leges, sed quæ non pugnent cum naturalibus, verum sint determinationes circumstantiarum addendæ generi, & sint quasi adminicula iuris naturalis. Vt Lex naturæ dicit: Filij & filia sint hæredes parentum. Sed Lex magistratuum discernit, quæ res tantum ad mares transmittantur, quæ ad puellas, & habet probabilem rationem. Hæc potestas legum condendarum comprehensa est in dicto Salomonis: Per me reges regnant, & iudices iusta constituunt.

III. Tertium officium est: Vt magistratus sit executor diuinarum & suarum legum, id est, exercent iudicia, & puniat contumaces. Lex enim inutilis est sine executione. Ideo ad Romanos expresse dictum est: Non frustra gladius gerit. Et semper notum sit dictum Aeschilii:

Nulla est utilitas politica, quæ non habet
 terminos aduersus iniuste agentes.

III. Quartum officium. Ad executionem
 pertinet custodiri obediens, id est, defendere
 contra iniustam violentiam quia in hoc ipso
 exemplo vitæ politice, vult Deus conspici dis-
 crimine virtutum & vitiorum, vt sciamus quæ
 illi ipse sit, & quod iudicaturus sit. Non conspi-
 cietur autem discrimen, si nullæ essent fontium
 vitæ, & nulla defensio honestorum.

Sic autem intelligatur executio in penis &
 in defensione, vt discernamus armentarium &
 magistratum. Armentarius, vt custos bouum,
 tantum curat corpora bouum. Sed magistratus
 magis est discipline custos propter gloriam Dei.
 Debet enim esse testis de Deo, & de iudicio Dei
 principum & principaliter. Postea curat corpora.
 Sit igitur custos totius legis, quod ad externas
 actiones attinet, puniat blasphemiam, periuriam,
 iras libidines &c. sicut expresse scriptum est:
 Sit timori malo operi, & honori bono operi.
 Item: Non frustra gerit gladium.

DE INSTITVTIONE ET
 approbatione politici Magi-
 stratus,

Et si conscientia satis munita est perspicua
 de approbatione politici magistratus, quæ
 T mulo

multa recitantur, vt Rom. 13. & in Daniele, & in prouerbijis, tamen vtile est & verba institutionis quære, quæ non tantum ad populum Israel post Mosen pertinet, sed ad omnes gentes.

Scripserunt autem quidam, sicut lex rationi naturaliter nota est, ita naturaliter sciri, constituendos fuisse magistratus, & executores legum. Ex hoc naturali iudicio aiunt, satis notam esse voluntatem Dei, quia Lex natura sine vlla dubitatione sapientia diuina est.

Quamquam autem hæc naturalis noticia vera est, & voluntatem Dei recte ostendit, tamen Deus addidit expressa testimonia, tum approbationis, tum institutionis, sicut in cæteris præceptis vt simus certi de voluntate ipsius. Ideo statim post Diluuium promulgata est lex, vt homicida occidatur per certum hominem, qui ad eam executionem constitutus sit, videlicet per Magistratum.

Sunt autem hæc verba Genesis, cap. 9. Quicumque fuderit sanguinem humanum, per hominem fundatur sanguis illius.

In versione vsitata omissa est particula: Per hominem, Quæ tamen singulari consilio inserta est, vt Magistratus significetur.

Hæc sciamus esse expressa verba institutionis politici Magistratus.

Manifestum est autem pœnam homicidij sciri

num neruum esse vniuersæ gubernationis politi-
 ca. Ac pœna expresse instituta, tota gubernatio
 politica instituta est, & in textu additum est ar-
 gumentum: Quia homo ad imaginem Dei conditus
 est. Non est igitur occidendus priuata cupi-
 ditate. Id est, cum conditus sit ad agnitionem
 Dei, iusticiam, & immortalitatem, vt in vita
 æterna communicetur & sapientia & bonitas di-
 uina, primum vult Deus erga eum exerceri ius-
 ticiam, vt sit intellectus iusticiæ in genere hu-
 mano. Et prohibet eum interfici, quia vult in-
 telligi, voluntatem suam esse, vt conseruetur
 hæc natura, cui communicaturus est suam sapa-
 entiam & bonitatem.

Hoc igitur argumento discrimen facit inter
 pecudes, quas mattari concedit, & inter homi-
 nes. Teste etiam magnitudo scelerum significa-
 tur, quod horribili furore Diaboli & homines in-
 terfecturi erant Filium Dei, qui est substantia-
 lis imago æterni patris, huius filij membra & fra-
 tres sunt omnes hæredes vitæ æternæ. Signifi-
 cat ergo hic locus magnitudinem sceleris grassan-
 tum aduersus Ecclesiam.

Accedit testimonium approbationis, exem-
 plum legis Mosaicæ, quæ etiamsi ad alias gentes
 non pertinet, tamen expresse ostendit voluntatē
 Dei esse, vt sit magistratus, leges honestæ, &
 pœna

pœna contumacium, vt expresse dicitur, Deuter. 19. Auferas malum de medio tui, vt ceteri audientes timeant, Nec parcas ei.

DE VINCULO OBEDIENTIAE.

Dictum est de institutione & approbatione diuina, nunc & de vinculo obedientiae dicendum est. Leges enim sine obligatione ad pœnas, & executione, sunt inutiles.

Est igitur duplex vinculum obedientiae legum Ciuiliū, ac utrunq; diuina iusticia sancitum est.

Alterum est obligatio ad pœnam corporalem, qua Magistratus coercet & punit contumaces legitimo ordine.

Hanc pœnam esse necessariam propter conseruationem humane societatis, etiam Ethnici intelligunt.

Quanquam autem & vtilitatis causa has corporales pœnas Deus instituit: Tamen altera causa prior est: Quia Deus vult destrui pugnantia cum sua iusticia, vt conspiciatur qualis sit ipse, & signa extent venturi iudicij. Ideo etiam cessantibus Magistratibus, fontes atrocium delictorum, ipse ad pœnas corporales rapit.

Alterum vinculum est, Reatus conscientie coram Deo, id est, Contumacia est peccatum con-

conscientiam propterea contumax desinit placere Deo, effundit spiritum sanctum, & fit reus eterne pœnæ. Quod vsitate dicitur, admittit peccatum mortale. Et nisi conuersus fuerit, etiam propter illam ipsam contumaciam ruit in æternum supplicium.

De hoc vinculo Pauli dictum teneatur, quod non humano consilio scriptum est, sed est vox diuina: Necesse est obedire non solum propter iram, id est, propter pœnas corporales, sed etiam propter conscientiam. Quo dicto affirmat conscientiam ream fieri coram Deo violatione Cœcilium edictorum. Nulla præsidia, nulla auctoritas, nulla supplicia magis muniunt ordinem politicum, quàm hæc sententia.

Ac sciamus eam singulari consilio Dei scriptam esse, & sæpe eam cogitemus & expendamus. Loquitur autem Paulus de honestis legibus, tum diuinis, tum à Magistratu conditis propter disciplinam & pacem. Nam in toto capite ordinem politicum confirmat, non vult stabilire tyrannides, latrocinia, et cõfusiones politici ordinis.

Cum præcipit Astyages Harpago, vt infantem Cyrum interficiat, peccat Harpagus iubens eum interfici. In talibus casibus, vbi subditis præcipitur, vt faciant contra mandata Dei, regula manifesta est: Necesse est magis obedire, DEO, quàm hominibus.

Sic obstetrices edictum Pharaonis iuste violant Exodi:

Alia sunt edicta, quæ præcipiunt, non ut subditi faciant contra mandata Dei, sed ut manifestè iniusta, & quidem atrocia patiantur, ut Naboth præcipitur relinquere paternam hereditatem. Hic recusans non peccat, quia ciues non sunt excutiendi ex facultatibus suis sine legitima causa, iuxta illud: Non furtum facias. Talia sunt exempla multa.

Dionysius tyrannus indigens pecunia, finxit se à Cerere monitum esse, ut Syracusana mulieres cum toto ornatu muliebri in templum Cereris venirent, idq; fieri præcipit. Ibi Dionysius totum ornatum mulieribus ademit.

In Eubæa Charidemus fecit astutius, qui indigens pecunia, finxit oppido periculum esse, & insit ciues in vicinam arcem celeriter sua ornamenta transferre, tanquam ibi custodienda. Suam etiam supellectilem eo transtulit. Postea abstulit quicquid eo fuit importatum. In his casibus non fuit peccatum non obtemperare, sed ut dictum est, Paulus inquit: Necessè est obedire propter conscientiam, loquitur de legitimis edictis. Ex hac admonitione multa iudicari possunt.

Hic addit quæstionem Sadoletus: Cum politicis edictis obedire necessè sit propter conscientiam, cur non & Ecclesiasticis?

Respon

Responsio sit perspicua & firma. Quia vox di-
 vina discernit sic utrunq; gradum obedientiæ.
 De politicis inquit: *Necesse est obedire propter
 conscientiam.* De Ecclesiasticis ritibus inquit:
*Nemo vos arguat in cibo & potu, & in ritibus
 horum festorum. Item, State in libertate, in
 quam vocati estis. Item, Quid tentatis Deum
 proponentes iugum, &c.*

Hæc testimonia sine longis ambagibus do-
 cent utriusq; obedientiæ discrimen, & tamen
 gravissimæ causæ sunt huius discriminis. Deus
 armavit potestatem politicam autoritate conden-
 di suas quasdam leges probabili ratione. Et res
 ipsa ostendit, horum conseruationem ad commu-
 nem pacem necessariam esse. Sit igitur obligatio
 superior.

Sed minister Euangelicus neq; Regum simi-
 lis est, neq; armatus est tali potestate.

Præterea prohibet Deus institui ritus tan-
 quam cultus aut merita. Vult igitur & intel-
 lectum libertatis retineri, ne putentur ritus esse
 necessarij cultus.

Cæterum in casu scandali peccant contuma-
 ces, ut fit, si quis priuatus in eo loco, vbi recte
 constituta est Ecclesia, institueret cœnam Do-
 mini in priuata domo, & turbaret congressum
 publicum. Hæc iudicare non difficile est, iuxta
 illud: *Non sint inter uos schismata.*

Dictum est supra, oportere notum esse discrimen potestatis politicae, & ministerij Evangelici. Quare descriptiones distinctae & perspicuae tenentur.

Iam addenda est quaestio: An Constantinus & Theodosius rectè fecerint, quod templorum clausuram, aut euerterunt, & publicorum idolorum sacrificia prohibuerunt. Et, an debeat hanc obedientiam Deo Magistratus politici?

Respondeo: Duæ quaestiones sunt. Altera, An is, qui habet regiam potestatem, videlicet, si non impeditur à superiore potestate, debeat hanc obedientiam Deo, ut prohibeat impios cultus, & curet rectè doceri subditos.

Altera, An is, qui non habeat regiam potestatem, tamen hanc obedientiam Deo debeat, ut contra mandata superioris domini prohibeat suo loco impios cultus, & curet rectè doceri homines.

Respondeo: Non disputamus quàm pauci aut multi magistratus intelligant aut faciant sua officia à Deo mandata. Nota sunt enim dicta: Dominare in medio inimicorum tuorum. Item: Conquassabit capita in terra multorum. Sed tamen semper Deus aliqua hospitia dat Ecclesiae. Hic docendi sunt pii magistratus, qualem obedientiam Deo debeant, & confirmandi sunt vera consolatione.

Ut autem longas ambages omittam, fons est omnium

argumentorum primum præceptum:
 Non habebis Deos alienos. Id immotum & æter-
 num est, & pertinet ad omnes homines, summos
 & infimos. Ita decretum immotum & æternum
 est. Hic est Filius meus dilectus, Hunc audite.
 Necesse est igitur & magistratus summos
 & infimos amplecti vocem Evangelij, & ostende-
 re suam confessionem, & prohibere scandala. To-
 taliter autem Idola, cum prohibere possit, peccat,
 contra dicta: Faciens & consentiens eadem pœna
 puniuntur. Item, Væ homini per quem venit
 scandalum. Et nominatim principes alloquitur
 Christus: Et nunc Reges intelligite. Item, Ape-
 rite portas principes vestras, & patefiant portæ
 Jerusalemi. Et Esaiæ 10. Væ qui condunt leges ini-
 quas. Et Micheæ 3. Propter Principes & Sacer-
 dotes Zion quasi ager arabitur. Et quidem in di-
 versis Esaiæ 49. etiam cura fouendæ Ecclesiæ im-
 perij attribuitur: Et reges erunt nutritores tui,
 & reginæ nutrices. Item; In conueniendo reges
 & populos in vnum, vt seruiant Domino.

REFUTATIO OB-
 iectionum.

I. Argumentum,

Officia non sunt confundenda.

Magistratus est custos corporis.

T 5

Ergo

Ergo non regat negocia pertinentia ad animam.

Respondeo ad minorem: Non est sufficiens definitio. Magistratus est custos corporum, sed prius & principaliter sciamus esse custodem legis & disciplinae. Imo precipuum opus esse debet omnium potestatum, noticiam Dei in genere humano propagare & conseruare. Ideo inquit Psalmus: Ego dixi, Dij estis, id est, officium diuinum gerentes, & bona diuina impertientes hominibus scilicet legem Dei, iusticiam & pacem.

Et damnanda est imaginatio, quae fingit magistratum similem esse armentario, & tantum corpora, non potius disciplinam curare. Nec tamen confunduntur officia, sed magistratus tantum externa membra coercet vi corporali. In cordibus vero incoatur aeterna iusticia & vita a Deo per ministerium Euangelij. Hanc consolationem quoque tenere necesse est, iuxta haec dicta: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti, Item, Euangelium est ministerium Spiritus.

II. Argumentum.

Non habens potestatem iudicandi de controuersijs dogmatum, non mouet Ecclesiam.

Principes non sunt iudices dogmatum.

Igitur principes non mutant Ecclesiam.

Respon

Respondeo ad minorem: Nego minorem, quod unusquilibet suo loco debet edere confessionem suam de ea sententia, de qua certus est. Si pastor, recte doceat loco pastoris. Si est princeps, non patiatur falsa doceri sciens, & volens, sed faciens & consentiens eadem poena digni sit. Et cum conscientia certa est, non sunt exspectanda alia iudicia, quia sententia immota est: Non habebis Deos alienos. Item, Fugite idolatram. Item, Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema sit. Item, Si quis blasphemiam dixerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei.

Cum igitur agnitæ veritati aduersari non possit, necesse est principes si agnouerunt veritatem, concedere propagationem, & non aduersariis nec expectare Episcoporum iudicia.

Error in hoc argumento oritur ex κακογνωσία. Quia aduersarij putant, iudicia doctrinæ esse similia esse politicis iudicijs, in quibus iudicatum propter regiam vel prætoriam auctoritatem, etiamsi quid erroris inest.

Ac Episcopi aut Doctores nequaquam iudicant regiam seu prætoriam potestate, sed tantum confessionem suam. Aternus pater de filiis inquit: Hunc audite. Hic est iudex, huic assentiri oportet, cuius extat sententia in scriptis prophetarum & Apostolorum, & in Symbolis.

Nec valet cauillatio de obscuritate seu ambiguitate

guitate scripti. Quia hanc ipsam ob causam edita est vox diuina, ut simus certi, iuxta illa dicta: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Et 2. Tim. 3. Tota scriptura Deo inspirante tradita, utilis est ad docendum. 2. Corinth. 4. Si Euangeli-um est opertum, in his qui pereunt, opertum est.

Multi contra conscientiam aduersantur agnitæ veritati. Aliqui fascinati suis persuasionibus, non volunt audire dicta, quæ ab ipsorum imaginatione dissentiunt, & impudenter eludunt testimonia veritatis, & doctrinam celestem mutilant. Oportet autem nos discipulos esse vocis diuinæ, non corruptores qui transformant eam in alienas opiniones, sicut fecerunt Samosatenus. Arius, Pelagius & alij.

Constantinus deleuit templum Veneris in oppido Phœnicum Auace, ubi fiebant terræ confusiones libidinum, norat enim præceptum, Non mœchaberis, in quo nulla est ambiguitas. Cum igitur certa esset eius conscientia, facere officium iusti gubernatoris debuit, Nec erant expectanda alia iudicia. Manet enim Regula firma: Non aduersandum esse agnitæ veritati. Iuxta illud: Si quis blasphemiam dicit in Spiritum sanctum, non remittetur ei. Quare agnitæ veritate, non sunt expectanda iudicia Synodorum aut Episcoporum. Sed Filius Dei iudex est, de quo dictum

est. Hunc audite. Huic singulos obtemperare oportet, non expectatis hominum decretis.

III. Argumentum.

Tantum iuris habet inferior in ditione aliqua, quantum superior dominus attribuit.

Superior prohibuit mutationes tanquam in suis praefecturis, aut in sua domo.

Ergo sine eius voluntate non est facienda mutatio.

Respondeo ad maiorem. Tantum vera est superior de iurisdictione politica, & redditibus, & similibus negocijs, proprie pertinentibus ad ius superiorum. Non potest autem superior dominus prohibere aliquid mandato diuino praecipiente, ut illustria exempla sunt in historia Davidicis. Et Apostoli dicunt, Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.

Manifestum est enim, confessionem omnium gradibus hominum pariter praecipere, Magistratibus & priuatis, dominis & seruis, Parentibus & filijs, iuxta illud: Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. In familia confiteri Euangelium etiam serui debent, ut videmus Ioseph, & socij Danielis.

Filia Licinij Imperatoris Irene nihil veritatis in obsequium patris, qui Christiano nomini inimicissimus

micissimus fuit, Lares & reliqua simulacra in
paternis adibus singulari fortitudine contriuit.

Vir nobilis in vrbe Nicomedia, inspectante
populo conceperat publicas literas à Diocletiano
propositas, de interficiendis Christianis.

Tempore Iuliani, non procul ab Antiochia,
filius Ethnici sacrificuli, collisit simulacrum
pollinis auulsum à basi.

Valentinianus, qui postea imperator factus
est, cum esset tribunus militum, sacrificulo Eth-
nico afferenti lustralem aquam, ante locum sa-
crificij colaphum iniecit, præsente Iuliano im-
peratore.

Cum igitur & præceptum Dei & exempla
congruentia cum præceptis ostendant, quid oportet
singulos facere, superiores & inferiores, doc-
endum est sæpè diuersum fieri, vt in querela
apud Michæam dicitur: Princeps postulat, &
iudex colludit. Et qui prætextus quarunt, ad ex-
cusandum impietatem, sic ludunt, vt milites in
historia Christi, cum velant eius oculos, & dant
colaphos, ac iubent vaticinari, à quo colaphum
acceperit.

ALIA QVÆSTIO.
DE EXCOMMV-
NICATIONE.

Ante paucos annos fuit electus Moguntinus
Episcopus

Episcopus, Comes ab Eisenberg, cui Pius Senens
inter ceteras condiciones hanc imposuit, ut
viret, se non conuocaturum esse Electores, nisi
Romano Pontifice consulto & assentiente. Ita
Romano Pontifex vniuersam autorita-
tem electorum languescere, & ad sedem Roma-
nam, & ad ipsos Pontifices transferre conatus
est. Cumq; Isenbergius aduersaretur, Papa alium
quocumq; pretextu iubet eligi. Comitem à Nas-
sau, & fulmen excommunicationis edit contra
Isenbergium. Hinc bellum magnum apud Rhe-
num ortum est. Isenbergium defenderunt Pala-
tinus Fredericus, & alij quidam. Aduersus hos
quoq; Pontificum fulmen editum est.

Iam questio est: An talis excommunicatio
valeat, cum petitio Pontificis aliena fuerit ab
officio Pontificis, & re ipsa fuerit iniusta.

Respondeo: Discrimen notum est politicæ
gubernationis & Ecclesiasticæ. Politica interse-
cut reos externorum scelerum atrocium, quæ pu-
nant cum Decalogo, ut blasphemos, idolatras,
magos, seditiosos, homicidas, mæchos, & polluz
tor incestis libidinibus, fures, falsarios.

Pastor Ecclesie neminem vi corporali inter-
fuit. Quia ministerium Euangelij punit, ut res-
trahantur homines ad pœnitentiam, & sanentur.
Et voluit Deus ministros Euangelij nequaquã
esse armatos gladio. Non igitur tot gradus
sunt

sunt poenarum in ministerio Ecclesie, quot sunt in Politia. Sed tamen in quolibet casu oportet esse delinquentium poenas, iuxta dictum, quod saepe repetimus: Nulla utilitas est urbis, que non habet neruos contra contumaces. Aliquorum tamen poenarum aliqua similitudo est in Politis & in Ecclesiis.

Relegatio in imperijs dicitur poena, qua civis cogitur sententia iudicis à sua ciuitate ad certum tempus abesse, qui non fit propterea infamis, nec amittit res suas, & quanquam abest, tamen manet dominus rerum suarum, capit hereditates, & potest legitimos contractus facere cum ciuibus, & redit ad honores in patria.

Alius gradus est deportatio, qua est poena, qua per sententiam iudicis civis eijcitur perpetuo, tanquam præcisum membrum à corpore ciuitatis, & fit infamis, nec manet dominus rerum suarum, nec capit hereditates, nec possunt alij ciues cum eo contractus facere. Et bona sic damnatorum publicabantur. Hæc poena olim nominabatur interdici aqua & igni, quia nulli civi licuit hospitium præbere sic damnatis, ut Polybius loquitur: μήτε πόλει δέχουσι, μήτε πύρι ζύουσι.

Hoc discrimen considerare utile est, ut veterum hæc leges & historiae fiant magis perspicue, & ut præsentis poenæ rectius intelligantur. Et colatio addit lucem poenis Ecclesie.

Sic in veteribus Canonibus duo gradus sunt
 excommunicatorum: Separatio, ἀφορίζεσθαι, & excommu-
 nicatio, ἀναθεματίζεσθαι.

Separatio est pœna, qua homo per sententiam
 Ecclesie cogitur aliquantisper intermittere
 officium publicum, & usum Sacramentorum, ut
 exploraretur eius obedientia, an volens statim se
 emendaturus sit, & veniam petiturus, An vero
 pertinaciter defensurus errorem, aut perseue-
 raturus in scelere contempta voce Dei.

Alter a pœna ultima & summa in Ecclesia
 est Excommunicatio, quæ in Canonibus nomi-
 natur Anathema. Estq; pœna, qua homo legitime
 iudicio eijcitur ex Ecclesia, & donec non re-
 vertatur ad penitentiam, est membrum prorsus ab Eccle-
 sia præcisum, & exclusum à societate Sacra-
 mentorum, & Ecclesiasticorum officiorum.

Nec dubium est primos patres etiam vi-
 de conuictum eorum, quos hoc modo ex Eccle-
 sia eiecerunt. Ut Adam & Heua expulerunt à
 Paradiso, ad quem dicitur voce diuina: Vagus eris
 & profugus in terra. Et gessit Cain signum reae
 conscientie, sicut inquit textus: Et posuit Deus in eo
 terrorem, videlicet, subitam consternationem cor-
 porum, ortam ex magnis pauoribus
 conscientie, qui sunt iudicium & pœna sic ordi-
 nata à Deo, in toto genere humano.

Hic mos eijcendi excommunicatos à consues-
 tudine

tudine & conuictu, duravit postea in gentibus, quæ magis retinuerunt disciplinam primorum patrum, Nam & apud Græcos longo tempore hoc seruatum est, vt homicidæ & incesti, qui non interficiebantur, sed vagabantur tanquam excommunicati, gererent signa reatus, vt Orestes apud Euripidem, & Adrastus apud Herodotum, scilicet velamenta certa in capite. Et apud Euripidem Orestes comedit solus, nec licet ei adesse communi mensæ. Et apud Sophoclem Oedipus incestus re cognita, ex Thebis eijcitur.

Hi vetusti mores arcendi excommunicatos à conuictu, etiam retenti sunt apud Iudæos: Ideo Paulus hoc modo iubet vitari excommunicatos, ne sit cum eis communis mensa.

Ex his vetustis ritibus excommunicatorum translata sunt & in Ecclesiam spectacula publica pœnitentiæ, vt nominabantur, quæ postea Græci nuncuparunt ἐπιτίμια, id est, castigationes seu multas.

Latini vocabulo vsi sunt minus verecundo satisfactionum.

Homicidæ & alij polluti manifestis sceleribus, vt adulterijs, stabant certo loco in templo per aliquot dies, induti sordidis vestibus, & gestantes signa, vt homicidæ gladios gerebant, adulteri fasces virgarum. His signis ostendebant se fateri culpam, & se dignos esse pœnis. Sic

explorati, post aliquot dies absoluebantur,
ad communionem rursus admittebantur.

Id spectaculum à disciplina veteri ortum
fuit, ac prorsus nihil faciebat ad remissionem
peccatorum coram Deo, sed fuit exploratio qua
morumque eorum, qui ad Ecclesiam redibant, an
satis peterent veniam. Alijs etiam exemplo fuit,
ut ignominiam vitarent. Item, ut cernerent
oculos posita testimonia, quæ ostendebant lap-
sum recipi posse.

Et hunc morem citavit Petrus Alexan-
drinus contra Catharos.

Creuerunt autem hæc spectacula supersti-
tione, cum indocti homines magno errore effin-
gerent hos ritus, quos nominabant Canonicas sa-
crificiones, mereri remissionem peccatorum seu
culpæ seu pœnæ.

Etiã apud Cyprianum extat dictum, non
solum durum, sed etiam falsum: Non remitti
peccata ijs qui nõ fuissent personæ illis spectaculis

Ac plurimæ Synodi veteres nunc astrinxerunt,
nunc laxarunt decreta de his ritibus, quæ
etiam legunt iuniores, sciant unde nugaces illæ
traditiones ortæ sint, quæ non solum carnificina
conscientiarum fuerunt, sed etiam extinxerunt
veterem doctrinæ de iusticia fidei, et de ueris cultib9.

Magnum autem lumen huic toti negotio hæc
veteres historiæ afferunt, quas recitavi. Ac si
quis

quis hæc historica considerabit, multas inextricabiles disputationes Monachorum & Canonistarum perspicuè & iudicare & refutare poterit.

PRIMA CON-
CLUSIO.

Cum sententia excommunicationis iusta, & seruatus est ordo iudiciorum, illi qui contemunt iustam excommunicationem, augent sua peccata, & verè à Deo damnati sunt, nisi redeant ad penitentiam, sicut scriptum est, Matth. 18. Quicquid ligaueris in terra, &c. Et Iohan. 20. Quorum retinueritis peccata, retinebuntur.

Hæc asseuerationes magnificandæ sunt, cum ostendant nos deduci ad ministerium, & velle Deum, certò statui, hanc esse suam voluntatem, quæ in Euangelio annunciat.

Discrimen est autem inter vocem Euangelij in ministerio, & priuatam tyrannidem, ut postea dicemus. Ideo & de ordine iudiciorum dici necesse est, de quo seuerissimè præceptum est, Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, &c. Et 1. Timoth. 5. Obtestor coram Deo & Domino Iesu Christo, & coram electis Angelis, ut hæc obserues, sine præiudicio, nihil faciens secundum inclinationem.

Est autem præiudicium crassissimum, statueret non inquisita. Et Deut. 1. dictum est, Audite

Et proverbia. 12. Si quod nouit loquitur iniustus est. Hinc illa dicta sunt: μηδε δ'ικλω
 πειραζεις πειραζεις ἀμφοῖν μῦθον ἀκρόσῃς. Item:
 ἀποτε κεινερ ἀδ' ἀκρόσῃς ἀνδρας ἐάσῃς.
 Lex Attica erat: δ'εἰ ἀμφοῖν ὁμοίως ἀκρόσῃς.
 Et 1. Timoth. 5. Aduersus Presbyterum
 non recipias accusationem, nisi duobus aut tri-
 bus testibus adhibitis. Et 2. Corinth. ultimo
 Paulus inquit, se cum redierit Corinthum, cogno-
 scam causas, & surum esse seueritate. Sed cogno-
 scam promittit: In ore duorum testium aut
 trium stabit omne verbum.

Nequaquam igitur comprobanda est tyrans
 seu Pontificum, seu Regum, seu Pastorum,
 seu quorumcunq;, qui sine ulla cognitione edunt
 hominem tristissimæ sententiæ, & seuiunt in ho-
 mines vel innocentes, vel sine admonitione pro-
 cedentes. Nunc igitur & de ordine cognitionis
 dicendum est, qui in Euangelio expressus est.

DE ORDINE
 PROCEDENDI.

Sive crimen notorium est, siue ambiguum
 prius admonitio præcedat accusationem in iu-
 sticio faciendo.

Hic primus gradus est Matth. 18. positus: Si
 reliquerit aduersus te frater tuus, corripe eum
 in te & ipsum solum. Et Paulus expresse in-
 quit

quit ad Titum ultimo capite: Hæreticum hominem post vnâ ac alterâ admonitionem vitato.

Ac præsertim de doctrina opus admonitione. Quia prius sunt docendi homines & discernendi dociles ac infirmi, à pertinacibus, vt Gala. 6. dicitur: Si quem aliquis lapsus prauerit, vos rursus facite integrum spiritu leuitatis. Et Roman. 14. Infirmum in fide assumite, non ad dubitationem.

Hæc dicta postulant initio fieri admonitionem.

Sequens gradus est spreta admonitione accusare & conuincere fontem, adhibitis testibus apud Ecclesiam, vt ibi quoq; scriptum est: Dic Ecclesiæ. Vbi hæc duo diligenter consideranda sunt: Summum iudicium in hac visibili Ecclesiâ, neq; penes vnum aliquem Tyrannum esse, neq; penes promiscuum vulgus, sed penes Ecclesiam, id est, electos ex multis, peritos ad iudicandum. Sicut in Actis Cap. 15. dicitur: Conuenerunt Apostoli & seniores de verbo hoc. Item 1. Corinth. 14. Si fuerit sedenti reuelatum, taceat prior.

Ita Antiochiæ in caussa grauisima de dicto Iohannis: In principio erat verbum, institutus est processus contra ipsum Episcopum, cui nomen erat Paulus Samosatenus. Et iudices fuerunt viri grauisimi in eadem Ecclesiâ, & multi accersiti ex vicinis, vt Gregorius Neocesariensis, & alij.

Secundo, hic expresse fit mentio testium.
 Et hoc fonte multæ leges natæ sunt, quæ præci-
 piunt de modo cognoscendi controuersias.

Ac valde memorabile dictum est, quod extat
 17. cap. Deut. his verbis: Audias, inquiras
 et cum fuerit verum, certum, puniat.

Vult iudici ita notam esse veritatem, vt sit
 certus, nec sequatur tantum suspiciones, aut in-
 certas opiniones, sicut sæpè in controuersijs reli-
 gionis Reges & Episcopi sequuntur opiniones er-
 rone multitudinis confirmatas, non inquirunt
 certam veritatem.

Exodi 13. nominatim præcipitur, vt caueas
 te, ne decipiamur iudicijs multitudinis: Non
 sequaris turbam in iudicio.

Congruunt autem hic multa dicta, vt illud
 Platonicum: δὲ κρίνειν οὐ πλῆθος, ἀλλὰ ἐπι-
 στήμη.

SECUNDA CON-
 CLVSIO.

Cum sententia excommunicationis, quod ad
 ipsam causam attinet, iniusta est, necesse est con-
 demnatum tamen retinere confessionem verita-
 tis, iuxta illud: Si angelus de cælo aliud Euange-
 lium docet, anathema sit.

Hic antithesis consideretur, Papa excommu-
 nicans nos anathemata, id est, maledicta esse
 hortat.

horribiliter damnata, à Deo, & propter nos, nobis & toti generi humano pœnas attrahi. Sic & Iohan. 16. dicitur: Quisquis occidet vos, putabit se sacrificium offerre Deo.

Cum autem non sine magno dolore possit homo pius sustinere contumelias, quanquam iniustas, cum Pontificum, Regum, & Sapientum iudicijs condemnatur, & venit in odia & pericula: vicissim nos consolatur Paulus inquit, imo illi, qui veritatem condemnant, sunt anatematata & maledicta horribiliter reiecta & damnata à Deo, propter quæ cumulantur pœna generi humano, non nos qui veritatem confitemur.

Ac necesse est pios tenere expressas consolationes, contra iniqua iudicia, ut vincant dolorem, & statuunt, se nequaquam propter iniustas sententias rejci à Deo, aut excludi à vera Ecclesia.

Sint igitur in conspectu hæc dicta.

Psalm. 108. Maledicent illi, & tu benedices. Confundentur inimici mei, Servus autem tuus letabitur.

Esai. 51. Ne timete probra hominum.

Matth. 5. Beati estis cum maledixerint vobis homines mentientes propter me.

Ac in talibus certaminibus notum sit discrimen vera Ecclesie, & illius agminis, quod falso

Callo sibi titulum Ecclesie arrogat, Cum certissi-
mum sit, hostes veritatis non esse Ecclesiam Dei,
iuxta hac dicta: Oves meae vocem meam au-
diunt.

Item de hostibus: Vos non estis ex ouibus
meis.

Item: Vos ex patre Diabolo estis. Interea
tamen Deus aliquas reliquias verae Ecclesie
semper seruat, iuxta hac dicta: Nisi Dominus
reliquisset nobis semen, sicut Sodoma & Gomor-
ha essemus.

Item: Ecce ego sum uobiscum usque ad con-
firmationem seculi.

Et in Symbolo profiteamur conseruari ve-
ram Ecclesiam: Credo Ecclesiam sanctam catho-
licam.

ALIA QVÆSTIO.

An, cum Ulysses promississet Dolo-
ri speculatori vitam, Diome-
des socius eum iuste
interfecerit.

Tempus me de hac questione admonet, quia
hic, ad est, decimo Nouembris, fuit annus cen-
tesimus septimus, post tristissimam cladem Varo-
nensem, in qua rex nobilissimus excellens vir-
tute

tute Vladislaus, interfectus est ab Amurathe, cum post promissam pacem iuramento, persuasus esset à Romani Pontificis legato Iuliano rursus mouere bellum, quia illa pax facta esset sine consensu sociorum. Repetam autem breuiter historiam.

Iohannes Huniades, Matthiæ pater, tres Turcicos Duces vicit multis prælijs. Mezeth & Ziabim interfecit, postremum Carambum captum emit à gregario milite quadraginta aureis, quem postea vendidit quadraginta millibus aureorum. Cum igitur Turcicæ vires multis cladibus laquefactæ essent, & Carmani in Asia prouincias Turcicas popularentur, Amurathes pacem petiuit. Nec Ungari defessi assiduis bellis à pace abhorrebant. Itaque utrinque pax iuramento promissa est.

Non multo post, cum iam constaret Amurathen in Asiam contra Carmanos traiecißi, & existimarent omnes magnam esse occasionem Turcas ex Europa eijciendi, hortantur legati Pontificij & Græci regem Vladislaum, ut rursus bellum moueat, quod cum propter pacta videretur iniustum esse Regi, legatus Pontificis affirmavit illa pacta irrita esse, quia nec in Romani Pontificis autoritate, nec sociorum consensu licuerit promittere pacem, & suadet rursus moueri bellum.

Huic infelici consilio rex Vladislaus obtemperat, & initia læta erant, sed celeriter ex Asia redijt Amurathes. Iam vero accesserat Vladislaus vsque ad littus in oppidum Varnam, quod veteribus fuit aut Dionysopolis, aut Anchialos, sitam in littore supra Constantinopolim non longo intervallo. Ibi Rex Vladislaus interfectus est, & trucidata utrinq; ingens multitudo. Huniades cum parte copiarum, effugit, sed in fuga à Dracola Vualacho captus est, & postea dimissus, quem Dracolum Huniades postea captum interfici iussit.

Quæsitum est igitur & post cladem, an ius suum fuerit, pacta iuramento sancita non servare.

Disputatum est autem de potestate Romani Pontificis, & de iure sociorum. Agitata sunt enim duo argumenta.

Iuramentum inferiorum non est ratum sine comprobatione superiorum in causa publica, vt docent historie fœderis Luctatij. Item, Numantini fœderis &c.

Reges sunt inferiores Pontifice.

Igitur non valebat illud pactum, Pontifice non approbante.

Sed minor simpliciter neganda est. Quia ministris Evangelij non est mandata Politica potestas,

potestas, sed hanc cum sibi sumunt Episcopi, et erumpunt extra metas suæ vocationis, et peccant, alterum pedem, ut dicitur, habentes in curia, alterum in templo. Ac semper in conspectu sit dulcissima vox Filij Dei: Sicut misit me Pater cælestis, sic ego mitto vos. Id est, sicut misit me Pater cælestis, ut sonarem vocem Euangelij in genere humano, et fuit efficax per meam vocem, sic ego mitto vos, ut sonetis Euangelium, et ego ipse ero efficax per vestram vocem, Conuertam corda ad Deum, et lucem, iusticiam, et vitam æternam in credentibus accendam.

Sed de imperio Politico inquit: Regnum meum non est de hoc mundo. Itaque quod ad Politica attinet, Reges non sunt inferiores Pontifice, et nota sunt, quæ alias sæpè dicuntur de discrimine potestatis politicae, et ministerij Euangelici.

Fuit Leontius Episcopus in Mysia ad Istrum, qui in synodo, cum Imperator Constantius adesset, et alij eum laudarent, postularent quid vellet à Synodo agi. Vnus, Leontius iussus dicere sententiam, reprehendit Imperatorem inquit: Miror te Imperator, cum ad alia negocia ordinatus sis, alia tamen aggredi. θαυμάζω σε, ὅτι ἔτοπα διέπερ ταχθεῖς, ἐτέγοις ἐπιχερεῖς. Hac voce commouentus Imperator, discessit ex concessu. Hac Suidas.

Alterum

*Alterum Argumentum
est de iure sociorum.*

*Aliud est loqui de vno Domino, qui
quamquam amicorum auxilia habet, tamen non
habet adiunctos ut socios, quibus ipse obligatus
fit, sicut Troiani habebant auxilia Glauci &
altorum, & poterat Priamus sine illis pacisci.
Talis Dominus & Vladislaus fuisse videtur.
Valebant igitur pacta, & erant seruanda, eti-
am si nunquam consulti fuerunt illi, qui auxilia
miserant. Ergo quæ de societate opponuntur,
non faciunt ad hanc rem.*

*Si autem fuit societas, in qua mutua
obligatio fuit omnium sociorum, etsi non potu-
it sua pactioe Rex obligare alios: tamen
postquam ipse pacem fecit, & iuramento con-
firmavit, suo loco seruare pacta debet, etiam
si alij dissenserunt.*

*Si autem consenserunt, fuerunt & ipsi
obligati, sicut credibile est.*

*Postea vero quæsitum est sophisma ad re-
scindenda hæc pacta, postquam nouam occasio-
nem rei benè gerendæ oblatam esse existimârunt,
ut solent Reges ludere faciendis & rescindendis
pactioibus induciarum, sicut Lysander dice-
bat: Pueros ludere astragalis, Reges iuramentis.*

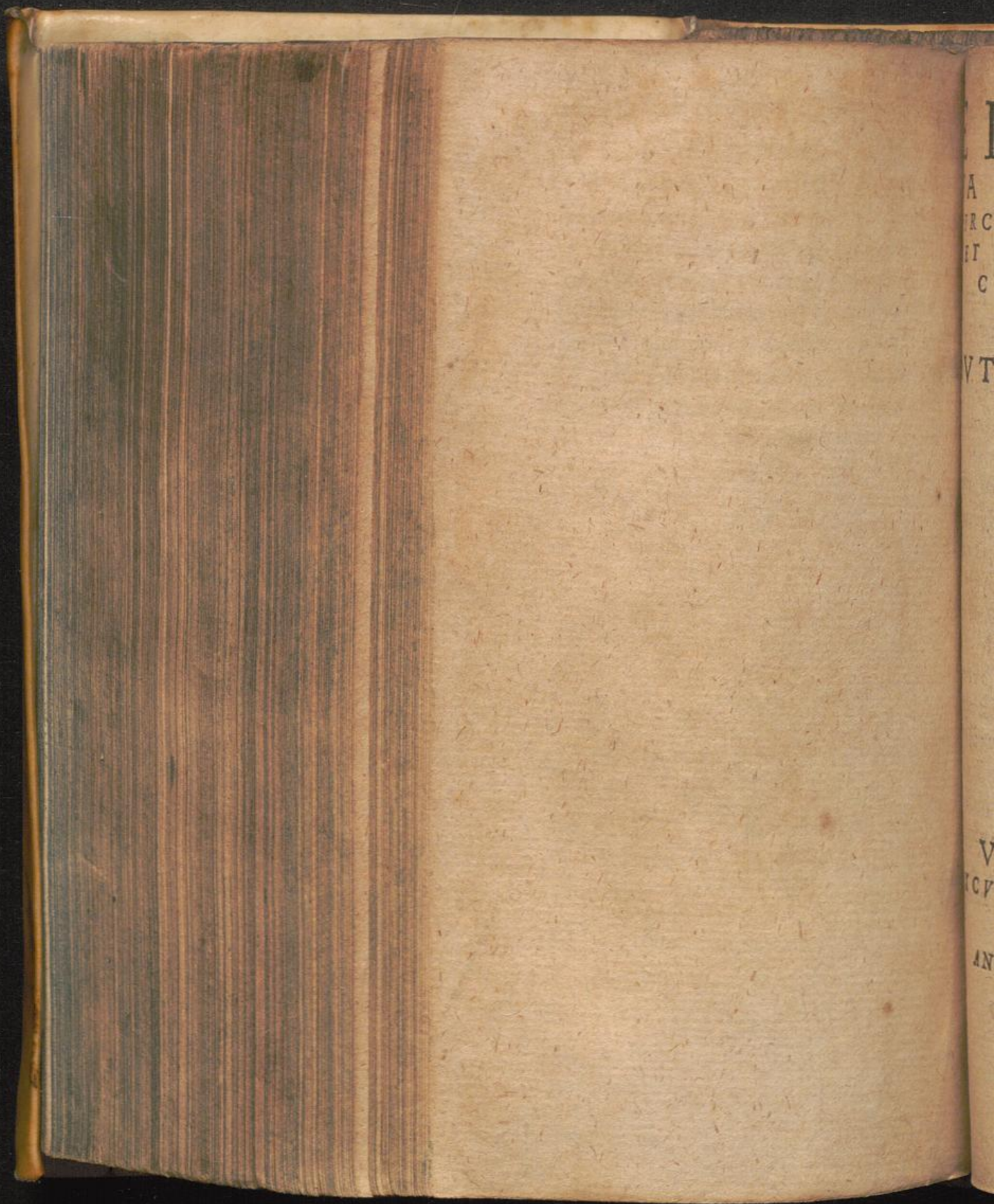
Nunc

Nunc et de Homericō exemplo respondeo.
 Etiam si excusari interfectio Dolonis potest sub-
 tili ratione, sumta à iure sociorum, tamen quia
 Diomedes dolo tacuit, cum ille intelligeret sibi
 promitti vitam utriusq; nomine, & præberet
 ipsis hoc beneficium, quod petiuerant, non serua-
 ta est æqualitas, cum pro mercede, videlicet
 pro narratione petita, non concederent
 vitam, quam ille pro hac mer-
 cede promitti exi-
 stimauerat.

FINIS.

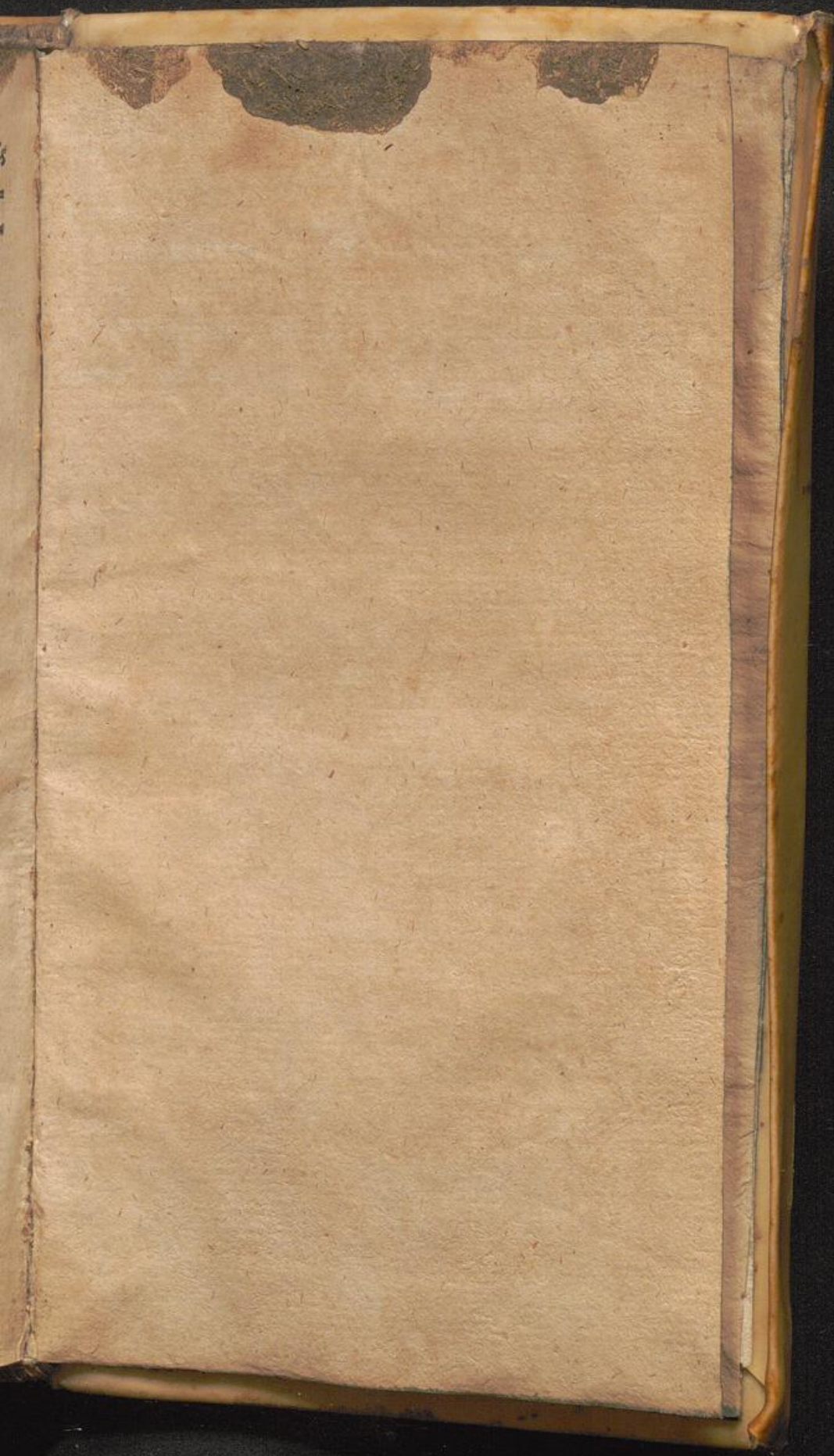

ideo.
et sub
quia
et sibi
beret
eruat
habet
t

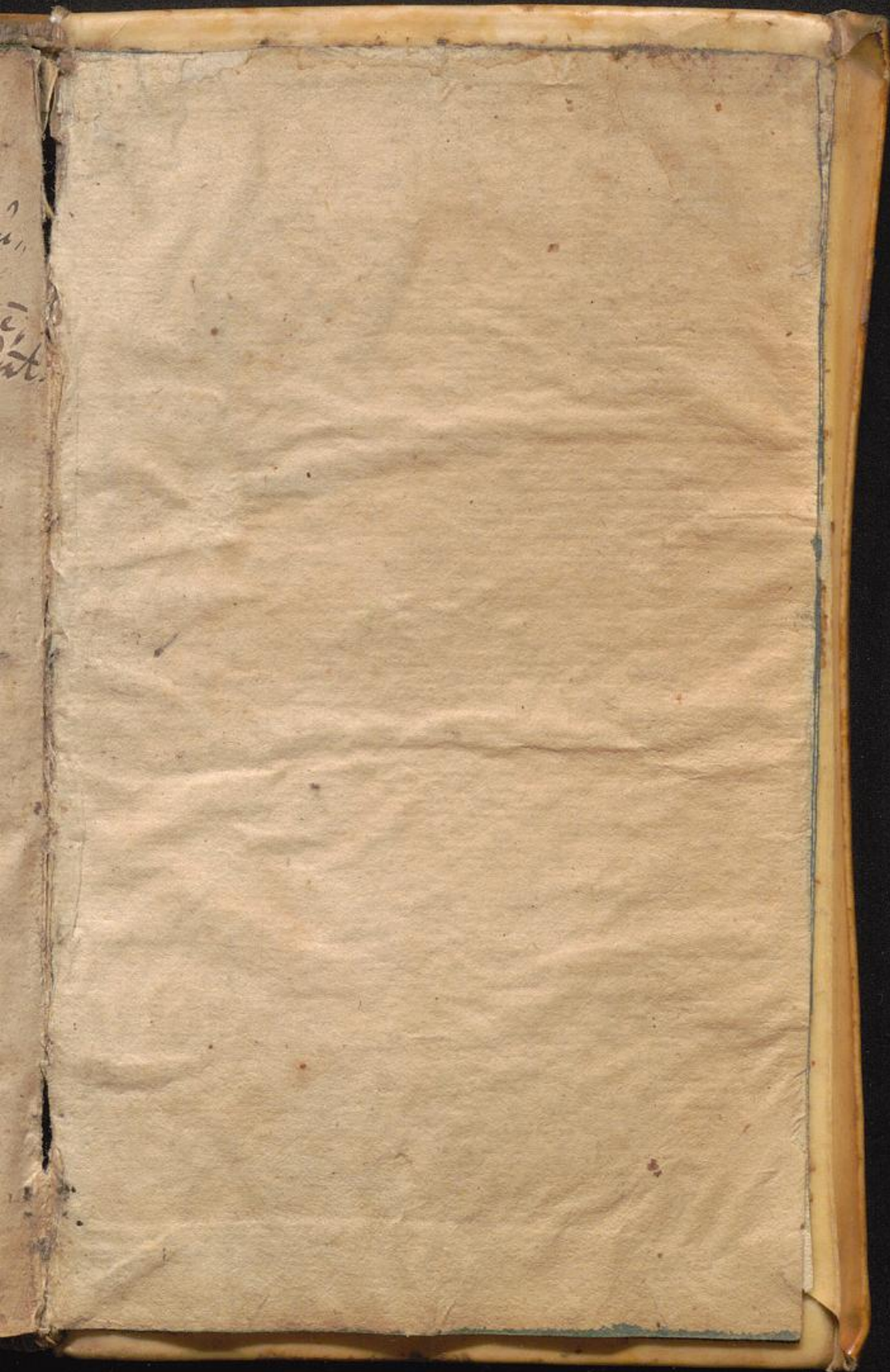
L
A
R
E
C
V
T

V
C
V
A

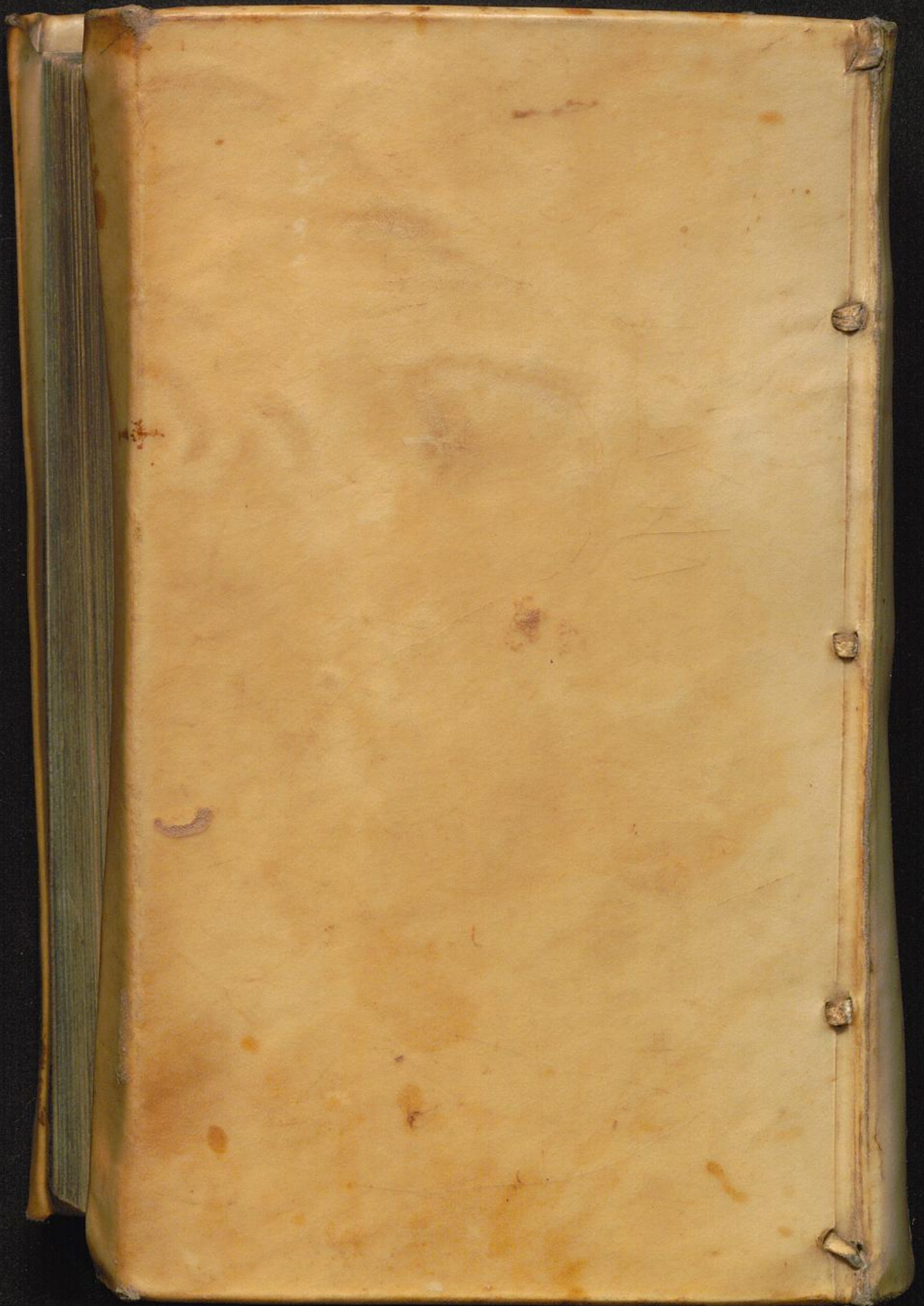

Platoque sua quaeque oportuna locutus
Suo patulo sortis, late sepe magna
sapiencia.

Polus, multumque, is te, q omnia ad nu,
Lupis suis loqitur.
Et de 290, te magis, tuis, spe falli posse,
Eventu placidos, sui pra fata videt.

Th

4117